

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**OSMANLI ZİRAAT DERGİLERİNDEN BİR ÖRNEK:
ÇİFTÇİLER DERNEĞİ MECMUASI (1916-1919)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞÜHEDA ALTUNEL

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI ZİRAAT DERGİLERİNDEN BİR ÖRNEK:
ÇİFTÇİLER DERNEĞİ MECMUASI (1916-1919)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞÜHEDA ALTUNEL

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. SERAP SUNAY

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalı'nda 202112517007 numaralı Şüheda Altunel'in hazırladığı Osmanlı Ziraat Dergilerinden Bir Örnek: Çiftçiler Derneği Mecmuası (1916-1919) konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ

İmza

Üye (Danışman) Doç. Dr. Serap SUNAY

İmza

Üye Dr. Öğr. Üyesi Sadık Emre KARAKUŞ

İmza

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

..../..../20...

İmza

Şüheda Altunel

ÖNSÖZ

II. Meşrutiyet'in (23 Temmuz 1908) ilanı Osmanlı Devleti'ni siyasi, sosyal, kültürel, iktisadi olarak etkilemiş, düşünce ve ifade özgürlüğünün genişlemesiyle beraber dönemin aydın kesimi basını aktif bir biçimde kullanmıştır. Bu dönemde basın-yayın hayatına başlayan pek çok gazete ve dergi toplumu bilinçlendirme yolunda faaliyet göstermiştir. Akabinde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu Balkan (1912-1913) ve I. Dünya Savaşı'nın (1914-1918) meydana getirdiği mali tahribat Osmanlı Devleti'nde bir takım zirai politikaların uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Bu yönde hükümet iktisadın millileştirilmesi çerçevesinde ziraat, sanayi ve ticaret alanlarında yeni politikalar geliştirmiştir. Hazırlanan bu politikalar ziraat, sanayi ve ticaret alanlarında daha etkili olmuştur. Hükümet aldığı kararları halka duyurmak, halkı bilinçlendirmek amacıyla basın faaliyetlerine çok fazla önem vermiştir. Bu önem doğrultusunda memleket çapında dergi ve gazetecilik faaliyetleri genişlediği gibi branşlaşmıştır. Bu çalışmada ele alınan, merkezi İstanbul olan Çiftçiler Derneği Mecmuası çiftçinin sorunlarına dikkat çekmesi, söz konusu sorunlara çözüm yollarını işaret etmesi ve tarım faaliyetlerinin modernleşip arttırılması, dolayısıyla çiftçinin refahının arttırılması noktalarında dikkat çekici malumatlar vermiştir.

Tezin giriş bölümünde konunun ele alınmasının amacı, metodu ve kapsamıyla birlikte Osmanlı Devleti'nde basın-yayın faaliyetleri hakkında kısa bir bilgi verilerek Osmanlı Devleti'nde tarımın iyileştirilmesi için uygulanan politikalar, alınan tedbirler, zirai faaliyetler ve bunların kurumsallaşması üzerinde durulmuştur. Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün belirlediği tez yazım kılavuzuna göre yazmış olduğumuz tezde konu başlıklarımız bulgular ve yorumlar bölüm başlığının altında yer almaktadır. Bu bölümlerde öncelikli olarak Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın çıkış noktası olan Çiftçiler Derneği hakkında genel bir bilgi verilmiş olup, Çiftçiler Derneği Nizamnamesi'ne yer verilmiştir. Daha sonraki bölümde mecmuanın yayınlandığı siyasi atmosfer, sorumlu müdürleri ve yazar kadrosu, mecmuanın dili, ve teknik yönü fiyatı, gelir kaynağı, basımevi incelenerek mecmua hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Takip bölümde ise Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın muhtevası incelenerek mecmuanın konu başlıkları değerlendirilip bunlardan ziraat, iktisat, tahıllar, çiçekçilik, sebzecilik, hayvancılık, insana, hayvana ve bitkiye bulaşan hastalıklar ve bunlara karşı

alınacak önlemler gibi konu başlıkları hakkında bilgiler verilmiştir. Son bölümde ise Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın konu başlıklarının genel bir değerlendirilmesi yapılmış olup analitik tablosuna yer verilmiştir. Son olarak ekler kısmında Çiftçiler Derneği Mecmuası'na ait Osmanlı Arşiv belgeleri ve mecmuadan seçtiğimiz dernek kurucularının fotoğrafları ile danışma odasına gelen soru ve bunların cevaplarına yer verilmiştir.

Tez konusunu tespit edip, çalışmamın her aşamasında değerli zamanını ve bilgisini benimle paylaşan, yol gösteren başta danışman hocam Doç. Dr. Serap Sunay olmak üzere tezimin savunma jürisinde bulunan kıymetli fikirleri ve önerileriyle katkı sağlayan Prof. Dr. Kenan Ziya Taş ve Dr. Öğr. Üyesi Sadık Emre Karakuş'a, her zaman yanımda olan desteğini esirgemeyen biricik babam Osman Kayar'a, umudumu kaybetmemem gerektiğini sürekli hatırlatan biricik annem Elmas Kayar'a, eğitim-öğretim hayatım boyunca hiçbir anımda beni yalnız bırakmayan biricik dedem İlhan Yılmaz'a, her zaman bana kendimi değerli hissettiren biricik anneannem Suzan Yılmaz'a, varlıkları benim hep gülümsememe sebep olan biricik kardeşlerim Kemal Kayar ve Faruk Efe Kayar'a, çalışma sürecimde gösterdikleri ilgilerden dolayı bizzat kuzenim Belyanur Yılmaz'a ve geniş aileme, beni motive eden dostlarıma, minik yürekleriyle içimi ısıtan öğrencilerime, Balıkesir'e adım attığım andan itibaren bana kendimi yalnız hissettirmeyip beni destekleyen sevgili arkadaşım Halenur Diloğlu Nerse'ye, bu süreçte desteğini hiç esirgemeyip her türlü fedakârlıkta bulunan sevgili eşim Ali Erkam Altunel'e teşekkürü borç bilirim.

BALIKESİR, 2024

Şüheda ALTUNEL

ÖZET

OSMANLI ZİRAAT DERGİLERİNDEN BİR ÖRNEK: ÇİFÇİLER DERNEĞİ MECMUASI (1916-1919)

ALTUNEL, Şüheda

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serap SUNAY

2024, 144 Sayfa

Osmanlı Devleti genel itibariyle ekonomisini tarıma dayandıran ve bulunduğu jeopolitik konum itibariyle toprakları tarım yapmaya müsait olup, ürettikleri ürünleri ihraç eden bir devlettir. Ancak zaman içerisinde tımar sisteminin bozulması, özel mülkiyet anlayışının benimsenmesi ve ticaret yollarının değişmesi gibi yaşanan çeşitli olumsuz durumlar tarımda bozulmalara ve birtakım aksamalara sebep olmuştur. Tarım ve üretimi etkileyen bu durumları ortadan kaldırmak için birtakım tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Tanzimat dönemi ile başlayan idari, siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlardaki değişim tarım alanında da yaşanmıştır. Tanzimat döneminde uygulanan tarıma teşvik politikaları ve tarım politikaları tarımı canlandırmak ve belirli bir sisteme oturtmak için atılan önemli adımlar olarak kabul edilmektedir. Buna istinaden Ziraat ve Sanayi Meclisinin faaliyet göstermesi, Meclis-i Umur-u Nafia'nın hizmete başlaması, akabinde II. Abdülhamid döneminde memleketin çeşitli bölgelerinde ziraat mekteplerinin açılması, numune tarlalarının oluşturulması devam eden süreçte yurtdışına zirai eğitim almaları için öğrenci gönderilmesi gibi çalışmalar tarım alanında yapılan iyileştirmeler arasında sayılabilir.

20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nde her alanda ciddi tahribat meydana getiren I. Dünya Savaşı (1914-1918) devletin ekonomik gelir kaynaklarının büyük bir kısmını oluşturan ziraatın da sekteye uğramasına yol açmış, devletin büyük mali bir

buhran geçirmesine sebep olmuştur. Bu dönemde çok sayıda çıkarılan ziraat gazete ve dergileri ülkede zor durumda olan tarım sektörünün canlandırılmasına, üretim ve kalitenin arttırılmasına yönelik kayda değer yayınlar yapmıştır. Ziraat ve yan kolları alanında gerçekleştiren söz konusu basın-yayın faaliyetleri çiftçinin bilinçlendirilmesi, yeni tarım metotlarının duyurulması ve tatbikinin sağlanması, dolayısıyla ziraatın kalkındırılması adına atılan önemli adımlardan birisidir. Bu noktadan hareketle tezde Hakkı Tarık Us Kütüphanesi, Milli Kütüphane, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında yer alan iftiler Derneği Mecmuası nüshaları ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan iftiler Derneği ve mecmuası ile ilgili belgeler incelenmiştir. Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın yayınlanma amacı, iftiyi bilgilendirme ve bilinçlendirme, yeni tarım metotları, ziraat aletleri, tarımın memleketin kalkınmasındaki yeri ve hayvancılığın geliştirilmesine dair yazılar ele alınarak, son dönem Osmanlısında ziraatın geliştirilmesine verilen önem mecmua ekseninde ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ziraat, iftiler Derneği Mecmuası, Hayvancılık.

ABSTRACT

ÇİFTÇİLER DERNEĞİ MECMUASI (1916-1919): AN EXAMPLE FROM OTTOMAN JOURNALS of AGRICULTURAL

ALTUNEL, Şüheda

Master Thesis, Department of History

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Serap SUNAY

2024, 144 Pages

In general, the Ottoman Empire was a state whose economy was based on agriculture and whose lands were suitable for agriculture due to its geopolitical location and exported the products they produced. However, over time, various negative situations such as the deterioration of the fief system, the adoption of the private property concept and the change in trade routes caused deterioration and some disruptions in agriculture. Some measures were taken to eliminate these conditions affecting agriculture and production. The changes in administrative, political, economic, cultural and social fields that started with the Tanzimat period were also experienced in agriculture. The agricultural incentive policies and agricultural policies implemented during the Tanzimat period are considered as important steps taken to revitalize agriculture and to put it into a certain system. Accordingly, the activities of the Council of Agriculture and Industry, the start of the Assembly of Agriculture and Industry (Majlis-i Umur-u Nafia), the opening of agricultural schools in various regions of the country during the reign of Abdülhamid II, the establishment of sample fields, and the sending of students abroad for agricultural education in the following period can be counted among the improvements made in the field of agriculture.

In the early 20th century, World War I (1914-1918), which caused serious damage in every field in the Ottoman Empire, led to the disruption of agriculture, which

constituted a large part of the state's economic income sources, and caused the state to experience a great financial crisis. Agricultural newspapers and magazines published in large numbers during this period made noteworthy publications aimed at revitalizing the agricultural sector, which was in a difficult situation in the country, and increasing production and quality. These press-publication activities in the field of agriculture and its subsidiary branches were one of the important steps taken to raise the awareness of farmers, to announce and implement new agricultural methods, and thus to develop agriculture. From this point of view, this thesis analyzes the copies of the Farmers' Association Magazine in the Hakkı Tarık Us Library, the National Library, the Istanbul Metropolitan Municipality Atatürk Library, and the documents related to the Farmers' Association and its magazine in the Prime Ministry Ottoman Archive of the Presidency of the Republic of Turkey State Archives Directorate. The purpose of the publication of the Farmers' Association's journal, informing and raising awareness of farmers, new agricultural methods, agricultural tools, the place of agriculture in the development of the country and articles on the development of animal husbandry are discussed, and the importance given to the development of agriculture in the late Ottoman period is revealed on the axis of the journal.

Keywords: Agricultural, Çiftçiler Derneği Mecmuası, Animal Husbandry.

Beni bu zamanlara getiren, desteklerini esirgemeyen babam ve anneme...

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	5
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Önemi	6
1.4. Araştırmanın Varsayımları	6
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.6. Tanımlar	7
2. İLGİLİ ALANYAZIN	8
2.1. Kuramsal Çerçeve	8
2.2. İlgili Araştırmalar	8
3. YÖNTEM	11
3.1. Araştırmanın Modeli	11
3.2. Evren ve Örneklem.....	11
3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri.....	11
3.4. Bilgilerin Toplanma Süreci	12
3.5. Verilerin Analizi.....	12
4. BULGULAR VE YORUMLAR	13
4.1. Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın Çıkış Noktası: Çiftçiler Derneği	14
4.1.1.Çiftçiler Derneği Esas Nizamnâmesi.....	17
4.2. Çiftçiler Derneği Mecmuası	23
4.2.1.Mecmuanın Yayınlandığı Ortam	23
4.2.2. Mecmuanın Sorumlu Müdürleri ve Yazar Kadrosu	24
4.2.3.Mecmuanın Dili.....	27
4.2.4. Mecmuanın Tirajı, Fiyatı ve Gelir Kaynağı.....	28

4.2.5. Mecmuanın Basımevi	29
4.3. Mecmuanın Teknik Yönü.....	29
4.3.1 Sayfa ve Sütun	29
4.3.2. Mizanpaj	30
4.3.3. Fotoğraf ve Resim.....	30
4.3.4. Mecmuadaki Haber ve Reklamlar	31
4.4. Mecmuanın Muhtevası Hakkında Genel Değerlendirme	33
4.5. Çiftçiler Derneği Mecmuasının Muhtevası: Tahıllar, Sebzeçilik, Çiçekçilik, İktisat, Hayvancılık	42
4.5.1. Kara Buğday Ziraatı.....	45
4.5.2. Darı Ziraatı.....	46
4.5.3. Mısır Ziraatı	47
4.5.4. Ayçiçeği Ziraatı	48
4.5.5. Kolza Ziraatı	49
4.5.6. Susam Ziraatı	49
4.5.7. Süpürge Ziraatı	50
4.5.8. Patates Ziraatı	51
4.5.9. Bamyaya Ziraatı	53
4.5.10. Fasulye Ziraatı	55
4.5.11. Patlıcan Ziraatı.....	56
4.5.12. Safran Ziraatı	57
4.5.13. İspanak Ziraatı	58
4.5.14. İsrıgan Otu	59
4.5.15. Bursa Çayı Ziraatı.....	60
4.5.16. Ayı Üzüümü.....	60
4.5.17. Şeker Pancarı Ziraatı.....	61
4.5.18. Bezelye Ziraatı.....	61
4.5.19. Domates Ziraatı.....	62
4.5.20. Portakal Ziraatı	62
4.5.21. Haşhaş Ziraatı	63
4.5.22. Çiçekçilik.....	64
4.5.23. İktisat	64
4.5.24. Hayvancılık.....	65
4.5.25. İpek Böcekçiliği.....	66
4.5.26. Arıcılık.....	68

4.5.27. Tavukçuluk	69
4.5.28. Hayvansal Gıdalar.....	70
4.6. İnsana, Hayvana ve Hububata Musallat Olan Hastalıklar.....	72
4.6.1. Kara Humma Hastalığı	72
4.6.2. Sıtma Hastalığı.....	73
4.6.3. Veba Hastalığı.....	73
4.6.4. Verem Hastalığı	74
4.6.5. Lekeli Humma Hastalığı.....	75
4.7. Çiftçiler Derneği Mecmuası'nda Yer Alan Konu Başlıklarının Tablosu ve Değerlendirilmesi	75
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	105
5.1. Sonuçlar.....	105
5.2. Öneriler.....	106
KAYNAKÇA	107
EKLER.....	113

TABLÖLÄR LİSTESİ

Sayfa

<u>Tablo 1</u> I. Dünya Savaşı Yıllarında Hububat ve Bakliyat İstihsalı	44
<u>Tablo 2</u> Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın 11 Eylül 1333 (26 Zilkâde 1335) - 22 Eylül 1333 (4 Zilhicce 1335) Tarihli Konu Başlıkları.....	80

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DH. İ. UM. EK.	: Dâhiliye İdare-i Umumiye Ekleri
DTCF.	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
HSDHADB.	: Hacı Adil Bey Evrakı
s.	: Sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
vd.	: ve diğerleri

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti, Tanzimat devrinde sosyal ve idari alanlardaki ıslahatları iktisadi ıslahatlarla desteklemeyi amaçlamıştır. Bu dönemde ortaya konan yeni iktisadi politikanın en fazla nüfuz ettiği alan ise tarım olmuş ve bahsi geçen zirai politikaları uygulayacak bir zirai bürokrasi oluşturulmuştur. Bu dönemde zirai bürokrasiye ait en önemli gelişme Ziraat Meclisi'nin kurulmasıdır. Ziraat Meclisi'nin yaptığı çalışmalardan en önemlisi yurdun muhtelif kazalarına ziraat müdürlerinin atanmasıdır. Bu müdürlerin görevleri taşra ve merkezin ilişkilerini güçlendirmek ve görev yaptıkları kaza da ekonomik gelişmelerle ilgili yapılabilecek çalışma önerilerini Ziraat Meclisi'ne bildirmektir. Tarım, sanayi ve ticaretin modernleştirilmesi sorumluluğunu üstlenen bu kurumun ismi daha sonra Meclis-i Umur-u Nafia olarak değiştirilmiştir. Daha sonra bu kurum ticaretin yaygınlaştırılması, kârın arttırılması amacıyla 1839 yılında kurulan Ticaret Nezareti'ne bağlanmıştır (Tekdemir, 2010, s. 16). Zaman içerisinde gelişen ve önemli hale gelen zirai bürokrasinin temel hedefleri üretimin arttırılması, çeşitliliğin sağlanması, ithalat ve ihracat dengesinin sağlanması, zirai alanda kullanılan araçların ve yöntemlerin modernleştirilmesidir. Tanzimat devrinde zirai bürokrasi alanında yaşanan bir diğer gelişme ise Nafia Hazinesi'nin kurulmasıdır. 1843-1846 yılları arasında devlet bu hazineden muhtelif bölgelerde yaşayan çiftçilere 12,5 milyon kuruştan daha fazla kredi dağıtılmıştır (Güran, 2014, s. 47-49).

Bu bağlamda ortaya koyulan politikaların amacı üretim alanlarını genişletmek, birim değeri yüksek ürünlerin üretimini arttırmak ve modern araç kullanılmasını yaygınlaştırmaktır. Bu hedefleri gerçekleştirmek amacıyla çeşitli tedbirler alınmış ve uygulanmıştır. Birim değeri yüksek olan ürünler için vergi muafiyeti sağlanmış, tarımda yenileşmeyi sürdürebilmek amacıyla yurt dışından getirilen araçların gümrük vergisi kaldırılmıştır (Güran, 2014, s. 54).

Yukarıda bahsedilen uygulamalara rağmen arzu edilen seviyede gelişme sağlanamaması nedeniyle II. Abdülhamid döneminde de tarım alanındaki bir takım bozulmalar ve üretimde yaşanan aksamalar üzerine yeni ıslahatlar yapılarak sorun

giderilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda II. Abdülhamid bu alanda yapılan tüm çalışmaları yakından izlemiş ve destek vermiştir. II. Abdülhamid'in "*İnsanlığın zenginliğinin esasını teşkil eden ziraattır ve ziraat Osmanlı Devleti'nde ilk yeri işgal eder çünkü bütün canlıları besleyen odur.*" ifadesi ziraata verdiği önemi açıkça göstermektedir (Alpaslan, 2023, s. 12). Bu dönemde, zirai kalkınmanın toplumun bilinçlendirilmesiyle olacağı fikri ön plana çıkmıştır. Bu fikirler doğrultusunda birtakım çalışmalar yapılmıştır. Tarım okullarının açılması, numune tarlaların faaliyete sunulması ile tarım daha modern hale getirilmeye çalışılmıştır (Kaya vd., Bulut, Kaya, 2009 s. 111). Yanı sıra modern tarım metotların öğrenilip memlekette tatbik edilebilmesi amacıyla bu dönemde yurtdışına çok fazla sayıda öğrenci gönderilmiştir. Toprak verimini arttırmak, öğrenilen metotların, bilgi ve becerilerinin uygulamaya konulmasıyla ilgili ciddi gayret sarf edilmiştir (Gençoğlu, 2014, s. 45).

Son dönem Osmanlı Devleti'nde çiftçilerin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi maksadıyla ziraat temalı basın faaliyetlerinde de bir artış söz konusu olmuştur. Basında sansürün kalkmasıyla birlikte yüzlerce süreli yayın ortaya çıkmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanıyla ilk etapta genellikle İstanbul merkezli olan basın faaliyetleri bu dönemde Anadolu'ya da yayılmıştır. Söz konusu siyasi atmosferin etkisiyle fikirlerini daha rahat ifade etme olanağına sahip olan aydınlar pek çok farklı alanda gazete dergi ve mecmualar çıkarmışlardır. Sanattan aileye, askeriyeden edebiyata, siyasetten mesleğe geniş bir yelpazeye sahip konuların işlendiği süreli yayınlarda ziraata dair konular da işlenmiştir. Ziraat alanında çıkan ilk gazete Vasıta-ı Servet (1880)'dir. Bu gazete diğerlerine de öncülük etmiş, akabinde pek çok zirai gazeteler yayın hayatına başlamıştır. Bunlar arasında Zirai alanda çıkarılan gazeteleri sıralayacak olursak Ziraat Gazetesi, Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları, Orman ve Maadin ve Ziraat Mecmuası, Umur-ı Nafia ve Ziraat Mecmuası, Osmanlı Terakki-i Ziraat, Resimli Ziraat Gazetesi, Osmanlı Ticaret ve Ziraat Gazetesi, Orman ve Maadin ve Ziraat ve Baytar Nezareti Mecmuası, İkramiyeli Ziraat Gazetesi, Resimli Çiftçi, Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası, Felahat, Toprak, Ekinci, Çiftçiler Derneği Mecmuası, Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası, Bağçevan, Ziraat Hayatı, Yeni Ziraat Gazetesi sayılabilir (Demir, 2014, s. 54-55).

Tarımın modernleştirilmesi ve üretimin arttırılması amacıyla yapılan tüm bu çalışmalar I. Dünya Savaşı'nın cereyan etmesiyle yavaşlamaya başlamıştır. Savaştan

önce uygulanan teşvik politikaları savaşın getirdiği ağır koşullar nedeniyle duraksamıştır. Bir diğer husus Osmanlı Devleti'nde makineleşmenin sınırlı olması sebebiyle tarımsal üretiminin ithal girdilere veya makineye bağlı olmamasıydı (Pamuk, 2017, s. 149). Bu durum ordunun savaş döneminde yük hayvanlarına ihtiyaç duyması, erkeklerin zorunlu askerliğe alınması gibi nedenlerle tarımsal üretimi büyük ölçüde aksatmıştır. Savaş sırasında ordunun çiftlik ve yük hayvanlarına el konması sebebiyle çiftlik ve yük hayvanları sayısında ciddi azalmalar olmuştur. Yaşanan bu olumsuzluklara rağmen üretim bir şekilde devam etmiştir. Savaş boyunca üretim zorunlu olarak kadınların eline geçtiği için kadınlar daha fazla çalışmışlardır. Fakat her ne kadar çalışılsa da savaş başladığından itibaren ekili alanların ve üretimin zaman geçtikçe azaldığı görülmektedir (Pamuk, 2017, s. 150). Hükümet bu iç piyasanın ihtiyacı olan tarımsal ürünleri temin maksadıyla bazı tedbirler almıştır. 1914 yılında alınan kararlar itibariyle yiyecek maddeleri ve hayvan ihracatı durdurulmuştur. Bu kararların alınmasından kısa bir süre sonra ise hükümet sadece halkın ve ordunun ihtiyacını karşılamaya yönelik tedbirler almıştır (Eldem, 1994, s. 39).

Savaş başlarında üretimi yapılan buğday 1913-1914 yıllarında 163 milyon kile iken 1914-1915 yıllarında 225 milyon kileye yükselmiş, sair hububat 1913-1914 yıllarında 156 milyon kile iken 1914-1915 yıllarında 164 milyona yükselmiş, bakliyat üretimi 1913-1914 yıllarında 157 milyon kıyye iken 1914-1915 yıllarında 182 milyon kıyyeye yükselmiştir. Devamında köklü gıda maddeleri 1913-1914 yıllarında 185 milyon kıyye iken 1914-1915 yıllarında 181 milyon kıyyeye gerilemiş, tütün 1913-1914 yıllarında 53 milyon kıyye iken 1914-1915 yıllarında 43 milyon kıyyeye düşmüş, pamuk (Adana) 1913-1914 yıllarında 120 bin balya iken 1914-1915 yıllarında 135 bin balyaya yükselmiş, zeytin 1913-1914 yıllarında 255 milyon kıyye iken 1914-1915 yıllarında 138 milyon kıyyeye düşmüştür (Eldem,1994, s. 33). 1914 yılı önceki yıla göre ziraatta artışın olduğu yalnızca tütün ve zeytinde azalmaların yaşandığı bir yıl olduğu görülmektedir. Savaş koşulları göz önünde bulundurulduğunda üretim ve ticaret hacminin daralması en fazla orduyu etkilemiştir. Orduya üretimi yapılan diğer ürünlerin temini sağlanamadığından bu dönemde orduya en fazla destek sağlayan ürün zeytin ve zeytinyağı olmuştur (Sunay, 2020, s. 354-360).

1913-1914 yılları arasında ortalama ekili alan yüzdesi 100, birim topraktan alınan ürün 100, toplam üretim 100'dür. 1915 yılında bu oran ekili alanda 93, birim topraktan alınan ürün 86, toplam üretim ise 80'e düşmüştür. 1916 yılında ekili alan 87,

birim topraktan alınan ürün 82, toplam üretim 73 olmuştur. 1917 yılında ekili alan 79, birim topraktan alınan ürün 80, toplam üretim ise 64'tür. 1918 yılına gelindiğinde ise ekili alan 75, birim topraktan alınan ürün 78 ve toplam üretim ise 62 olmuştur (Pamuk, 2017, s. 150). Bu bilgiler ışığında 1913-1914 yılları arasındaki üretim en üst seviyede iken 1918 yılına gelindiğinde toplam üretim % 62'ye kadar düştüğü görülmektedir. Bu % 38 oranındaki düşüş I. Dünya Savaşı'nın etkilerinin ne boyutta olduğunu görmek açısından önemlidir. Genel olarak bu verilere bakıldığında Osmanlı Devleti savaşa yeterli gıda stoku ile girmiş ancak savaşın devam ettiği süreçte üretimin azalması ve sekteye uğraması mevcut stokların zaman içinde tükenmesine yol açmıştır.

Hükümet bu kötü gidişatı durdurmak için bazı iktisat politikaları çalışmalarına başlamıştır. 20. yüzyıl ortalarından itibaren iktidarda olan İttihatçılar yaşanan bu olumsuzluklar üzerine Müslüman Türklerin aktif olduğu milli iktisat politikaları hazırlamışlardır (Akkuş, 2008, s. 120). Hazırlanan bu politikalar doğrultusunda ekonomide söz sahibi olan gayrimüslimlerin etkisi azalacak ve girişimci Türk burjuvazi sınıfının etkin olması sağlanmaya çalışılmıştır (Berber, 2013, s. 211).

Savaşın tüm dünyayı etkisine aldığı bu sıralarda hükümet savaşı fırsata çevirmek için büyük uğraş vermiştir. Bu dönemde devletin en büyük sorunu olan kapitülasyonları kaldırmışlar, yabancı şirketleri himaye altına alıp birkaç tanesini millileştirme yoluna gitmişlerdir (Toprak, 1995, s. 4-8). Devamında çıkarılan kanunlar ile gayrimüslimlerin ayrıcalıklı konumlarını sonlandırma ve vergi eşitliği sağlanmıştır (Yalman, 2018, s. 132). Yine bu dönemde ihtiyaç duyulan tarım araçları ve makineler gümrük vergisinden muaf tutularak halkın yükü hafifletilmeye çalışılmıştır. Bedava tohum ve ziraat makineleri dağıtılmış, patates bazı bölgelere ilk defa gönderilmiş ve halkı bilinçlendirmek amacıyla uygulamalı tarım kursları açılmıştır. Ticaret ve Ziraat Nazırlığı Konya ve Çukurova bölgelerinde hali hazırda boş bulunan tarlaların ekimine başlanacağını, çiftçiye kolaylık sağlayacak tarım aletlerinin temin edileceğini, tohumluk ve hayvan konularında hükümetin destek olacağını duyurmuştur (Ahmad, 2014, s. 57). Halkın sesi olan gazetecilerde bu sırada Osmanlı Devleti'nin tarım ülkesi olduğunu, tarıma gereken önemin verilmesi hakkında yazılar yazmışlar ve tarımın milli bir mesele olduğunu vurgulamışlardır (Yalman, 2018, s. 151).

1.1. Araştırmanın Problemi

Osmanlı Devleti bulunduğu konum itibariyle tarım yapmaya uygun topraklar üzerine kurulmuştur. Kurulduğu andan itibaren ekonomisinin temeli tarım olan ve halkın çoğunluğunun tarım ile uğraştığı bir devlettir. Ancak 1914-1918 yılları arasında yaşanan I. Dünya Savaşı Osmanlı Devleti'ni siyasi, sosyal ve en çok ekonomik anlamda etkilemiştir. I. Dünya Savaşı Osmanlı Devleti'nin en büyük gelir kaynağı olan tarımı büyük sekteye uğratmıştır. Gerek tarımın büyük bir iş gücünü oluşturan erkeklerin askere gitmesi gerekse yük hayvanlarının ordunun ihtiyaçlarını karşılaması amacıyla orduya gönderilmesi tarımsal üretimi azaltmıştır. Savaşın yarattığı bu ekonomik tahribatı bir an evvel düzeltmek amacıyla bazı adımlar atılmıştır. Bu adımlardan biri basın faaliyetleri olmuştur. Osmanlı Devleti'nin tarım ülkesi olduğunu tarımın tekrardan canlandırılması gerektiğini vurgulayan çeşitli basın kuruluşları gazetelerde konuyla ilgili makaleler yayınlamaya başlamıştır. İlâveten tarımsal faaliyetleri canlandırmak çiftçiyi bilinçlendirmek, hem çiftçinin hem devletin kalkınması amacıyla ziraat alanında bazı süreli yayınlar çıkarılmıştır. İşte çıkarılan bu dergilerden biri teze konu olan Çiftçiler Derneği Mecmuası'dır.

Çiftçiler Derneği Mecmuası'na çeşitli çalışmalarda değinilmişse de bütünsel bir inceleme yapılmamıştır. Bu noktadan hareketle literatürdeki söz konusu boşluğu doldurabilmek ve Osmanlı Devleti'nin âdeta can damarı olan zirai yaşamın canlandırılması maksadıyla yayın hayatına başlayan Çiftçiler Derneği Mecmuası tez konusu olarak seçilmiş ve incelenmiştir. O dönemde yaşanan ekonomik zorluklara rağmen kırsal kesimde tarımsal faaliyetlerin artırılması, tarımda modern yöntemlerin uygulanarak üretimde verimliliğin sağlanması ve bilinçli çiftçilerin yetiştirilmesi amacıyla verdikleri uğraşın literatüre katkı yapacağı varsayımıyla, mecmuanın analitik bir şekilde değerlendirilmesi yapılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Osmanlı Devleti'nin yaşamış olduğu savaş felaketinin doğurduğu ekonomik sonuçların tarıma, çiftçiye yani kısaca kırsal kesime yansımaları üzerine tarımsal faaliyetleri tekrardan canlandırmak çiftçiyi bilinçlendirmek, refaha

kavuşturmak amacıyla çıkarılan Çiftçiler Derneği Mecmuası ekseninde son dönem Osmanlı ziraatına dair bir kesit sunabilmektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Osmanlı Devleti'nde çıkarılan Çiftçiler Derneği Mecmuası hem o dönemde yaşanan ekonomik sıkıntıları anlamak hem çiftçileri bilinçlendirmek, çiftçinin ve dolayısıyla memleketin yaşam koşullarını iyileştirmek, çiftçinin hasta olmamaları için tavsiyeler vermek, çiftçinin toprak konusunda dikkat etmesi gereken hususları belirtmek, çiftçinin yeni tarım aletlerini nasıl kullanacaklarını öğretmek, ekim, hasat ve mahsul konularında nelerin yapıldığı bilgisini veren bir mecmuadır. Mecmua o dönemin ekonomik koşullarını ve bundan etkilenen halk için nelerin yapıldığına dair birinci elden önemli bir kaynaktır. Bu bağlamda eldeki veriler yardımıyla dönemin zirai faaliyetleri ve bunları iyileştirme çabalarına dair inceleme ve değerlendirme yapılmıştır.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Çiftçiler Derneği Mecmuası odağında yapılan bu çalışma ile bozulan ekonominin tarıma yansımaları üzerine çiftçiyi bilinçlendirmek ve teşvik etmek amacıyla çıkarılan bu mecmuanın detaylı bir değerlendirmesi yapılarak, son dönem Osmanlı Devleti'nde tarımsal ve hayvansal faaliyetlerin genel vaziyeti ve zirai faaliyetlere sunmaya çalıştığı katkının ortaya koyulabileceği varsayılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma konusu olan Çiftçiler Derneği Mecmuası toplam 29 sayı yayımlanmış olup, bunlardan 1. yılın 1-5., 7-12. ; 2. yılın 1. ,3. , 5-12. ; 3. yılın 1. ,3-4. olmak üzere toplam 24 sayısını Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nden; 1. yılın 6., 2. yılın 2. ve 4. sayısı Milli Kütüphane'den; 3. yılın 2. sayısı ve 5. sayısı İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndan temin edilerek koleksiyon tamamlanmış olup, tez söz konusu mecmua nüshaları ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet

Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan çeşitli belge ve ilgili eserlerden elde edilen bilgiler ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Araştırma konusuyla doğrudan ilgili olan tarım, tahıl, bakliyat, meyve, sebze ve hayvan yetiştiriciliğine verilen genel bir isimdir. Tarım veya ziraat nebatat ve hayvansal mahsullerin üretimi, kalitesinin artırılması, muhafazası ve işlenmesinin genel tanımıdır. Osmanlı Devleti'nde ekonominin ve üretimin büyük bir kısmı tarıma dayalı olup gelirlerinin büyük bir kısmını tarım vergilerinden tahsil eden Osmanlı Devleti'nde de tarım önemli bir role sahiptir.

Araştırmanın temel kaynağını Çiftçiler Derneği Mecmuası teşkil etmektedir. Sözlük manası “dağınık şeyleri bir araya getirmek, toplamak” olan cem eyleminden türemiş mecmû bir yahut daha fazla yazarın çeşitli konulardan oluşan derleme kitaplarıdır. Mecmualar Osmanlı kültür, ilim ve edebiyatında önemli bir yere sahip olup sayıları çok fazladır.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

Çalışmamıza Osmanlı Devleti'nde önemli bir kitle iletişim aracı olan basın hayatından bahsedilerek tarımın iyileştirilmesi, bunun için uygulanan politikalar, alınan tedbirler ve zirai faaliyetler anlatılarak başlanmıştır. Takip eden bölümde Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın çıkış noktası olan Çiftçiler Derneği hakkında bilgi verilmiştir. Diğer bölümlerde ise Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın müdürleri ve yazar kadrosu, mecmuanın dili, fiyatı ve teknik yönünden bahsedilerek keza Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın muhtevası olan ziraat, tahıl, sebze, çiçekçilik, iktisat, hayvancılık, hastalıklar hakkında bilgi verilmiştir. Son bölümde mecmuanın konu başlıklarının genel değerlendirilmesi yapıp analitik tablosu oluşturulmuştur. Derginin incelenmesi sonucu ekler bölümünde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden konuyla ilgili tespit edilen belgelere ve dergiden çeşitli görsellere yer verilmiştir.

2.2. İlgili Araştırmalar

Çiftçiler Derneği Mecmuası ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmasına karşın Çiftçiler Derneği Mecmuası'nı bütünsel olarak değerlendiren herhangi bir çalışma yoktur. Bu nedenle Çiftçiler Derneği Mecmuası ile ilgili yapılan çalışmalar Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde tarıma bakış açısı, üretimin geliştirilmesi ve önemini ortaya koyarak alana katkı sağlamak açısından önemlidir.

Şevket Pamuk'un *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme* adlı kitabında Osmanlı Devleti'nin ekonomisi ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin savaş öncesinde ki ekonomik durumu, savaşa ne kadar hazır olduğu, dış ticarete ve üretimde ki duraklamalar, iâşe politikaları ve savaşın finansmanı gibi

konulardan bahsedilmiştir. Şevket Pamuk'un bu kitabı Osmanlı Devleti'nin savaş öncesi ekonomik durumunu yakından gözlemek açısından tezimiz açısından çok önemli bir eserdir. Yine Şevket Pamuk'un *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914* eserinde Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyıldan itibaren ekonomik yapısı anlatılmaktadır. Bu eser, Osmanlı Devleti'nin dünya ekonomisi içerisinde ki yerini görmek açısından önem arz eder. Eserde 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar geçen dönemde Osmanlı Devleti'nin uyguladığı ekonomi politikaları, mali sorunlar ve dış borçlanma gibi konular ele alındığından tezimiz açısından yol gösterici olmuştur.

Vedat Eldem'in *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi* adlı eserinde Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmeden önceki ekonomisinden bahsedilmiştir. İthalatı ve ihracatı yapılan ürünler, üretimi fazla yapılan ürünler gibi konular tablolar ile desteklenerek anlatıldığından o dönem üretimine bakış açımızın şekillenmesinde etkili olmuştur.

Vedat Eldem'in *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik* adlı eserinde dünya ekonomisinde yaşanan gelişmelerin Osmanlı ekonomisine etkilerinden bahsedilmiştir. Osmanlı Devleti'nin ekonomisini doğrudan etkileyen nüfus, ziraat, sanayi, ulaştırma ve madenler gibi konular ele alınmıştır. Tezimiz açısından bizi en çok ilgilendiren bölüm ziraat bölümü olmuştur.

Tevfik Güran'ın *19. yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar* adlı eserinde Osmanlı Devleti'nin ekonomisini 19. yüzyıl çerçevesinde ele almıştır. Eserde uygulanan iâşe politikalarından, zirai politikalardan ve zirai gelişmelerden, İstanbul'un iâşe sorunlarından, Osmanlı Devleti'nin tarım ekonomisi ele alınmıştır ve bu bilgiler tablolar ile desteklendiğinden tezimiz açısından yol gösterici olmuştur.

Ahmet Emin Yalman'ın *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye* adlı eserde memleketin savaş öncesi, savaş dönemi ve savaş sonrası durumu anlatılmıştır. I. Dünya Savaşı'nda hükümetin izlediği ekonomi politikaları ve kaynaklardan bahsedildiği için bu kaynaktan yararlanılmıştır.

Turgay Akkuş'un *Bir İktisadi Siyasa Projesi: Mili İktisat Ve Bursa* adlı makalesinde 20. yüzyıl başlarında Avrupalı devletlerin yarı sömürgesi haline gelen Osmanlı Devleti'nin İttihat ve Terakki hükümeti tarafından memleketin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmak amacıyla yapmış olduğu iktisat politikalarından

bahsedilmiştir. İttihat ve Terakki hükümetinin gayrimüslimlerin iktisadi hayatı ile ilgili yapmış olduğu politikalar ele alındığından tezimiz için yol gösterici olmuştur.

Serap Sunay'ın *Birinci Dünya Savaşı'nda Orduya Zeytinyağı Temininde Balıkesir'in Yeri ve Önemi* adlı makalesinde Osmanlı Devleti'nin ardı sıra yaşamış olduğu savaşlar dolayısıyla ordunun ihtiyaç duyduğu gıda maddeleri ve zeytinyağının ordunun iâşe temininde önemli bir role sahip olduğu hakkında bilgiler verilmiştir. Bu makale tezimizi hazırlarken bahsettiğimiz konular ile alakalı olduğundan bu kaynaktan yararlanılmıştır. Yine Serap Sunay'ın *Son Dönem Osmanlı Devleti'nde Zeytin Tarımı ve Zeytinyağı İmalatının Geliştirilmesine Dair Görüş ve Öneriler* adlı makalesinde Osmanlı'da zeytin tarımı ve zeytinyağı üretiminin önemini vurgulayan, muhteva ve yönlemsel olarak teze katkı sağlayan bu makaleden yararlanılmıştır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin ekonomisinin temelini oluşturan ziraat hakkında bilgiler veren, harp dolayısıyla bozulan ekonominin düzelmesi için çiftçilere yol gösteren dönemin ziraat mecmualarından olan Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın değerlendirilmesi yapılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmamızda Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivinde mevcut olan Çiftçiler Derneği Mecmuası'na ait belgeler, Milli Kütüphane, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı ve Hakkı Tarık Us Kütüphanesi arşivinden elde edilen Çiftçiler Derneği Mecmuası nüshaları incelenmiştir.

3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Çalışmanın hazırlık aşamasında öncelikle konuyla ilgili literatür taranmıştır. Tezin temel konusunu oluşturan Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın nüshaları Milli Kütüphane, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı ve Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nden temin edilmiştir. Ayrıca konuyla ilgili belgeler Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden tespit ve temin edilip teze eklenerek, değerlendirilmiştir.

3.4. Bilgilerin Toplanma Süreci

Çalışmamızın konusu olan Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın tüm sayıları okunmuş ve literatürden çalışmamıza katkıda bulunacak ilgili eserler tespit edilip, taranmış ve fişlenmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Toplanan veriler okunup tasnif edildikten sonra ilgili sıraya konulmuş ve incelenmiştir. Çiftçiler Derneği Mecmuası o dönemde Osmanlı Devleti'nin harp dolayısıyla bozulan ekonomisini, iktisadi anlamda atılan adımları, tarım politikalarını anlayıp değerlendirme fırsatı sunmuştur. İlgili başlıklar görseller ile desteklenerek bütünsellik sağlanmıştır. Son olarak tezimizde bahsedilen tarihler Türk Tarih Kurumu'nun resmi internet sitesinde yer alan Tarih Çevirme Kılavuzu kullanılarak yapılmıştır.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu andan itibaren ekonomisinin temelini oluşturan tarımın ilerleyen süreç içerisinde çeşitli nedenler ve ortaya çıkan harp dolayısıyla bozulması ve daha sonra iyileştirilmesi için çıkarılan Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın o dönem çiftçilere faydalarından bahsettiğimiz bu tezde Milli Kütüphane, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı ve Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nden elde edilen mecmua nüshaları ile Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden taranıp temin edilen ilgili belgeler okunmuş ve tasnif edilmiştir. Tezimiz ile ilgili literatür toplanarak bir çalışma arşivi oluşturulmuştur. Mecmuada yer alan ziraat, ziraat mektepleri, ekimi yapılan bitkiler, yetiştirilen hayvanlar, elde edilen ürünler, tarım makineleri, bitkilere musallat olan hastalıklar, çiftçiye sağlık dersleri, çiftçilerin hasta olmaması için izlemesi gereken yollar, insanların yaşadığı hastalıklar, yeni zaman çiftçileri, tarım ile uğraşan çiftçilere genel anlamda tarımı ayrıntılı ve açık bir dille öğretme gibi konu başlıkları incelenerek son dönem Osmanlı tarımının modernleştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik bulgular elde edilmiştir. Bu sayede Osmanlı toplumu için tarımın ve çiftçinin önemi kavranmış, bu yönde yapılan ya da yapılması planlanan çalışmalar ortaya konulmuştur.

4.1. Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın Çıkış Noktası: Çiftçiler Derneği

Osmanlı Çiftçiler Derneği 1 Mayıs 1914 tarihinde 31 maddeden oluşan bir tüzük ile kurulmuştur. Tüzüğün birinci maddesine göre derneğin kuruluş amacını “mevcûdiyet-i milliyemizi temin, vaziyeti-i iktisâdiyemizi tarsin edecek yegâne âmil olan zirâat ve şubatının ıslâh ve terakkîsine ait müzâkerat icrâ ve tedâbir-i muktezîye ittihaz edilmek maksadıyla ve Çiftçiler Derneği unvanıyla bir cemiyet-i fenniye ve iktisâdiye teşekkül edilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 15).” İfadeleriyle belirtilmiştir. Bu maddeden anlaşılacağı üzere dernek fenni, iktisadi ve siyasi bir dernektir (Tunaya, 1986, s. 365).

Derneğin yürütmeden sorumlu idare heyetinin on iki kişiden oluşması kararlaştırılmıştır. Derneğin fahrî Reisi Dâhiliye Nazırı ve Maliye Nazır Vekili Talat Paşa, Tabii Reisi Ziraat ve Ticaret Nazırı Ahmet Nesimi Bey, Çiftçiler Derneği'nin kurucusu ve başkanı Antalya Mebusu Hamdullah Emin Paşa, derneğin diğer başkanı mirlivâlıktan emekli Mehmet Emin Paşadır. Diğer azalar ise Katib-i Umumi Abdullah Emin Bey, İttihat ve Terakki Delegatesi Kemal Bey, Dava Vekili Celal Derviş Bey, Cemil Paşazâde Reşid Bey, Mustafa Hulusi Bey, Osmanlı Vilayeti Ziraat Müdürü Ahmet Hamdi Bey, Yusuf Ziya Bey, Milaşlı Doktor İsmail Hakkı Bey, Mehmet Vehbi Bey, Hasan Ziya Beylerdir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 16). Buradan da anlaşıldığı üzere dernek siyasilerden hukukçulara, ziraatla işigal edenlerden hekimlere kadar geniş bir yelpazede meslek erbabının yer aldığı bir yönetim kadrosuna sahiptir.

Dernek tüzüğünün 23. maddesine göre dernek toplantılarının senede dört defa olmak üzere Nuru Osmaniye kulübünde yapılması kararlaştırılmıştır. Çiftçiler Derneği'nin ilk toplantısında idare heyeti aynı isimlerden oluşmaktayken ikinci toplantısında değişmiş, Tasvir-i Efkâr gazetesinin sahibi Yunus Nadi Bey ve Abdullah Azmi Bey katılmıştır. Yunus Nadi Bey, kısa bir süre sonra derneğin ikinci başkanlığına getirilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 243).

İlk toplantısını Nuru Osmaniye kulübünde gerçekleştiren Çiftçiler Derneği yüz yetmiş aza ile toplanmıştır. 1915 yılına gelindiğinde toplantılarını yüz yetmiş aza ile devam ettirmiş, derneğe hiç yeni aza kayıt olmamıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 66). Derneğin üye dağılımına baktığımızda kezâ azaların yirmi yedi kişinin İttihat ve Terakki mebuslarından olduğu görülmektedir. Mecmuada derneğin 1916 yılında yapılan toplantı raporlarından anlaşıldığına göre daha sonradan derneğe İttihat

ve Terakki Cemiyeti İstanbul Delegatesi Kemal Bey ve Esat Bey’de üye olmuşlardır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 48).

Çiftçiler Derneğine üye olma koşulları dört ve beşinci maddelerde açıkça belirtilmiştir. Buna göre Osmanlı vatandaşı olmak, yirmi yaşını doldurmuş olmak ve medeni haklarını kullanabilecek bilinçte olmak gerekmektedir. Derneğe üye olmak isteyen gayrimüslimlerin ise ancak “âzâ-i müşâvere” statüsünde yani danışma azası sıfatıyla üye olabilecekleri bildirilmiştir. Derneğe aylık aidat ödeyenler “aslî âzâ”, belirli zaman aralıklarında ödeme yapanlar ise “âzâ-i hâmîye” olarak belirtilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 14).

Çiftçiler Derneği’nin ana geliri üyelere alınan aidatlar ve derneğe ilk üyelikte bir defaya mahsus olmak üzere alınan giriş paralarıdır. Tüzüğün altıncı maddesinde ifade edilene göre dernek aylık aidatın asgari meblağı beş kuruş olarak belirlenmiştir. Ancak idare heyeti, dernek azalarından bir defaya mahsus olmak üzere söz konusu aidatın dört katını talep etmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 14). Derneğe başka kuruluşlardan da gelir sağlanmıştır. Örneğin Osmanlı Bankası yüz elli, Anadolu Osmanlı Demiryolu Kumpanyası yüz, Kumpanya müdürü Mösyö Gunter yüz ve Doiçe Bank yüz lira aktarmıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 66).

Çiftçiler Derneği kuruluşundan itibaren zirai eğitim görmeleri amacıyla yurtdışına öğrenciler göndermiştir. Bu öğrenciler genellikle Avusturya-Macaristan ve Almanya’ya gönderilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 66). Dernek aynı zamanda çiftçileri teşvik etmek amacıyla nahiye ve köylerde en fazla mahsul kaldıran çiftçilere müsabaka yoluyla ödül olarak nakit para veya zirai alet verilmesini kararlaştırmış ve bunun için bütçe ayırmıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 288). Dernek bir numune çiftliğinin kurulup Avrupa’dan karabuğday getirilerek çiftçiye dağıtılması konusunda da önemli kararlar almış fakat başarılı olamamıştır. Derneğin yeterli bir teşkilata sahip olamaması alınan kararların bir sonuca varılamamasına sebep olmuştur (Çakan, 2013, s. 16).

Çiftçiler Derneği tüzüğün 3. ve 28. maddelerinde derneğin merkeze bağlı olarak nahiye ve köylerde Çiftçiler Derneği Mecmuası’nın şubelerinin açılacağı bildirilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 14-15). Ancak alınan bu karar savaş döneminin özel koşulları sebebiyle gerçekleştirilememiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 227). Çiftçiler Derneği Meclis-i Mebusan’ın feshedilmesinden

sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi içerisinde Çiftçiler Derneği'nin adı geçmemiştir. Çiftçiler Derneği yönetim kurulu üyeleri “Çiftçiler Fırkası Teşkili Esbâb-ı Mûcibesi” başlıklı bir öneri vererek derneğin siyasi bir fırkaya dönüştürülmesi talebinde bulunmuşlardır. Yapılan umumi toplantılarda oy birliği ile bu öneri kabul edilerek program ve nizamnamelerin hazırlanması kararlaştırılmıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1919, s. 414).

Çiftçiler Derneği yaptıkları toplantılarda uygulamak istedikleri politikaları basın-yayın faaliyetleriyle halka ulaştırmayı hedefleyen bir dernek olmayı tercih etmiştir. Bu bağlamda yapılan toplantılarda derneğin iktisadi, idari ve fenni yayın organı olan Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın yayın hayatına başlaması kararlaştırılmıştır.

4.1.1. Çiftçiler Derneği Esas Nizamnâmesi

Çiftçiler Derneğinin Nizamnâme-i Esâsîsi

Birinci Fasl

Derginin Maksad-ı Teşkili

Madde 1- Mevcûdiyet-i milliyemizi te'min, vaziyeti-i iktisâdiyemizi tarsin edecek yegâne âmil olan zirâatımız ve şubatının ıslâh ve terakkîsine âid müzâkerat icrâ ve tedâbir-i muktezîye ittihaz edilmek maksadıyla ve Çiftçiler Derneği ünvanıyla bir cem'iyet-i fenniye ve iktisâdîye teşekkül edilmiştir.

Madde 2- Zirâatımız tenvir-i efkâr ve himâye-i menâfine müteallik-i kâvanin ve nizamet neşrini te'min zımında hükümet-i seniyye ve meclis-i mebusan nezdinde teşebbüsatta bulunmak ve zirâate mütealîk risâleler, kitaplar neşretmek müessesat zirâîyye ve baytariyyenin ıslâh ve terkisine âid mesâili mürâcaatta sene arz eylemek zirâat ve şubatına âid mektepler tesis ve küşat ve îlâm caya rasathâneleri teşkîlâtının memâlîk-i osmânîyenin her tarafına teşmil-i esbabını istikmal eylemek, zirâat ve şubatına âid sergiler, müsâbakalar küşat ile teşvikât-ı zirâatte hükümete muâvenet neşriyat mütevâlîye icrâsıyla efkârı umûmiye-i millet-i zirâatte muhabbet merbutiyete imâle eylemek, zirâatın muhtaç olduğu levâzımı tedârikte ve mahsûlât-ı zirâîyyenin ihrâcat ve sarfiyatında delâlet ve vesâitte bulunmak mekteb-i umûmiyyede ve kışlalarda zirâat tadrîsâtının müfid ameli bir hale getirilmesi için mânen ve maddeten muâvenette bulunmak vilâyet-i osmânîye dâhiline ve bâzı Avrupa merâkızına heyet-i fenniyeleri zâmıyla ahvâl-i iktisâdîye ve ihtiyacat-ı zirâîyyesini tetkik ve memlekette tatbîk ettirmek memâlîk-i osmânîye ve ecnebiye dâhilinde zirâî ve iktisâdî bâzı seyahatler tertip ve icrâ eylemek, zirâî arasında teşvikât ve tergibât-ı icrâsıyla zirâat ve şubatı müntesip muhibbî dernek âzâsının adedini teksîr eylemek, umum-û mekâtip talebesini evkat-ı münâsibede âlet-i zirâîyyede depolarına, zirâat, baytar ve orman mektepleriyle numûne tarlalarına, bahçe ve ormanlara sanâyi zirâîyye fabrikalarına götürmek sûretiyle îmalî dersler verdirilmesi için teşvikât ve teşebbüsatta bulunmak, ağaç bayramları ahdâsıyla teşcîr arazî ve cibâle hizmet etmek ve mevcut ormanların hüsn-i idâre ve vikâyesi ve kurâya baltalıklar tefrik-i zımında nezâret-i âidesi

nezdinde teşebbüsatta bulunmak, her nevi zirâat şirketleri teşkilâtını teşvik-i ederek müteşebbüslerine rehberlik etmek, memâlik-i osmânîye ve ecnebiye zirâat mekteplerine girmek isteyen talebeye delâlet ve muâvenette bulunmak, hayvânat ehlîyeyi ıslâh ve tekşir ve zirâate fâideli umum-ı hayvânatı himâye eylemek maksadıyla teşkil olunmuştur.

İkinci Fası

Derneğin Teşkilâtı

Madde 3- Memâlik-i osmânîyenin sair yerlerinde şûbeleri bulunmak üzere derneğin merkez-i umumiyesi İstanbul'dadır.

Madde 4- Derneğe âzâ olacak zevâtın kâffesinin Osmanlı olmaları ve hukuk-i medeniye ve siyasiyelerine mâlik bulunmaları ve yirmi bir yaşını ikmal etmiş olmaları şarttır. İhtisaslarından ve reylerinden istifâde edilebilecek ecnebiler derneğe âzâ-ı müşâvere sıfatıyla kabul olunabilir.

Madde 5- Derneğe âidat-ı şehriye vermek sûretiyle dâhil olanlar; Dernek âzâ-ı asliyesinden, gayr-ı maîn zamanlarda teberrüâtta bulunanlar âzâ-ı hamîyyeden add olunurlar.

Madde 6- Âidat-i şehriyenin hadd-i asgarîsi beş kuruştur. Dernek âzâsı bir defaya mahsus olmak üzere taahhüd ettiği âidat-i şehriyenin dört misli meblağı dâhiliye namıyla îtâ eder.

Madde 7- Âidat-ı şehriye; bir senelik, altı ve dört aylık olmak üzere peşin olarak dahi tâdiye ve irsal olunabilir.

Madde 8- Muktedîr oldukları halde âidat-ı şehriyelerini bir sene derneğe vermeyen âzânın mütedâhil beher ay âidatına yüzde yirmi zam olunur ve kendileri iki defa tahrîren tenbih ve îkaz edilir. Bu sûretlede borçlarını vermemekte ısrar edenlerin heyet-i idâre kararıyla kayıtları terkin olunur. Mâzeret-i meşrûaları olduğuna heyet-i idârece kanaat hâsıl edilen âzânın borçları sia hallerine terk edilir.

Üçüncü Fasıl

Derneğin Vâridatı

Madde 9- Evvelâ âzâ-i cem'iyetin verecekleri dâhiliye ve âidat-ı şehriyeden sâniyen hükümetin îtâ bulunacağı tehsîsâtan, sâlisen sergiler, müsâbakalar ve koşular hâsılât-ı mütebâkîyesinden, râbian hamiyetli zevâtın vasiyyet, hibe teberrüâtan, hamsen kitap ve risail-i hâsılâtından sâdisen derneğin menfaatine verilecek müsâmere vâridatından, sâbian derneğin küşad edeceği zirâat ve ulûm-u tabiaya müzesi duhûliye bidalinden vesâireden müteşekkildir.

Madde 10- Çiftçiler Derneğinin on iki âzâdan merkeb bir heyet idâresi olup ilk senesi kâmilen müesseseler meyanında tefrik ve intihab olunur. İlk heyet-i idârenin müddet-i hizmetleri 331 senesi kânûn-ı evvelinde akt edilecek heyet-i umûmiyye içtimâya kadar devam edecektir. Mezkûr içtimâda heyet-i idâre âzâsının nısfı ba-kur'â tebdil ve yerlerine yenileri intihab ve tayin edilerek nısf diğeri ikinci intihabâta kadar ibkâ edilecek ve gelecek senelerin intihabât-ı içtimâlarında âzâ-ı kâdime sabıkanın tekrar intihabları câirdir.

Madde 11- Yek diğeri müteâkib bila-özr şer'î üç defa heyet-i idâre içtimânda hazır bulunmayan âzâ müstâfi add edilir.

Madde 12- Heyet-i idâre âzâlığından her hangi sûretle inhilâl-i ve vukûnda yerine ikâme edilmek üzere heyet-i umûmiyyeyi içtimâlarından altı âzâ namzedi daha intihab olunacaktır.

Madde 13- Heyet-i idâre içlerinden fahrî olarak ifâ-yî vazîfe etmek üzere bir reîs, bir reîs-i sâni bir kâtip ve birde sandık emini intihab eder. Derneğin iktidar-ı maliyesi müsâit olunca kitâbet ve sandık eminiği vazîfesiyle mükellef olmak ve müteber bir kefil-i irâe mecbur bulunmak üzere muvazzaf bir kâtip ve ayrıca bir odacı tayin olunacaktır.

Madde 14- Heyet-i idâre lâ-akall on beş günde bir kere içtimâ edilecek ve ekseriyyet-i mutlaka ile karar verecektir. Eğer birinci içtimâda ekseriyyet hâsıl olamazsa içtimâ bir haftadan ziyâde uzamamak şartıyla başka bir güne tâlik ve tekrar âzâyâ

dâvetnameleri tebliğ edilir. Bu ikinci içtimâda âzânın miktarı üçten akall olmamak şartıyla mevcut bulunan âzâ ile nizâmen verilecek karar mûteberdir.

Madde 15- Sandık eminin nezdinde beş yüz kuruştan ziyâde para bulundurulmayıp fazlası hesab-ı cârî sûretiyle îrad getirir mûteber bir bankaya tevdî edilecektir.

Madde 16- Beş yüz kuruşa kadar olan akçe reîs ve sandık emininin imzalarıyla bankadan alınıp sarf edilebilirse de daha fazlasının bankadan kabz ve sarfî; heyet-i idârenin karar ve tensibinden sonra olabilecektir.

Madde 17- Derneğin bütün vâridat ve masârifi mutlaka makbuz-u ilm-i haberi mukâbilinde cereyan edecektir.

Madde 18- Derneğe dâhil olmak isteyen zevâtın kabulü ibtidâ derneğe mensup iki zatın tahriren takdimi üzerine nihâyet bir ay zarfında heyet-i idârenin ekseriyyetle karar vermesine ve vâ-bestedir.

Madde 19- Derneğin meslek ve intizamına vakar ve haysiyetine mugâyir harekâtı görülen âzâ heyet-i idârece derneğe mensup üç zattan müntehab bir heyet udûlün tahkîkat raporu üzerine heyet-i idâre kararıyla dernekten ihraç olunur ve vermiş olduğu âidat iâde edilmez.

Madde 20- Esnâ-i içtimâda derneğin maksad-ı teşkiline muhâlif olan mübâhis cereyan etmeyeceği gibi heyet-i idârenin tasvibi olmaksızın dernek namına hiçbir kimse tarafından neşriyat icra ve nutklar îrad edilemez. Derneğin vâsita-i neşriyatı olan zirâat gazetesinde dernek namına yazılacak mükerrerât ve makalât derneğin mühr-i resmîsiyle tebliğ edilecek ve dernek tarafından verildiği tasrîh olunacaktır. Derneğin imzasını hâvî olmayan makalât ve havadisın dercinden dolayı dernek mesûliyyet kabul etmeyeceği gibi bu hususta gazete idâresi de istiklâlîni muhafaza eder.

Madde 21- Heyet-i idâre haricinde bulunan dernek âzâsı arzu ettikleri halde her vakit dernek mahâline devam ve heyet-i idâre içtimâlarında bulunup müzâkire edilen mevâdd hakkında beyan mütâlâa etmeye salâhiyyet-dâr iseler de araya iştirak edemezler.

Madde 22- Derneği umum devâir-i resmîyye ve husûsiyyede reîs veyahut reîs-i sâni ve bunların mâzaret-i meşrûalarının haylûleti halinde heyet-i idârece müntehab bir âzâ temsil edecektir.

Madde 23- Derneğin heyet-i umumiyesi; martın dokuzuncu; haziranın sekizinci, eylülün on birinci, kânûnevvelin dokuzuncu günleri olmak üzere senede dört defa içtimâ eder. Heyet-i idare azasının intihabları kânûnevvel içtimâlarında vukû bulur. Senede dört defadan fazla lüzum görüldükçe heyet-i idâre tarafından fevkalâde olarak dâhi heyet-i umumiye içtimâyâ davet olunabilir.

Madde 24- Heyet-i umumiyenin kânûnevvel içtimâlarında sene-i âtiye bütçesi tetkik ve heyet-i idârenin bir senelik icrâat raporu kırâat ve tasvip edildikten sonra gelecek senelerde zirâatın terakkîsi için heyet-i idâre tarafından evvelce hazırlanmış olan ıslâhat ve terkiyyât lahiyaları ve bu babta hariciden verilecek ıslâhat muhtıraları tetkik ve münâkaşa edilecektir. Ba'de rey'haf-î ile heyet-i idare âzâsı intihab olunacaktır. Diğer içtimâ-i umumiyelerin ruznâmesi heyet-i idâre tarafından tanzim ve ihzâr olunacaktır.

Madde 25- Bizzat içtimâ-i umumiyyeye iştirak edemeyen taşra dernek âzâsı, buldukları mıntıkların hususu ıslâhat-ı zirâiye ve iktisâdîye raporlarıyla mütâlaât-i umumiyelerini ve heyet-i idâre âzâ namzetlerinin esâmîsini içtimâ-i umumiyyeden lâ-akall bir buçuk ay evvel posta ile derneğin merkez-i umumiyyesine gönderebilirler.

Madde 26- Dernek, işbu nizamnâme ahkâmı haricinde hiçbir husus ile iştilal etmez. Ancak teşebbüsât-ı iktisâdîye ve zirâiye mecrâsını memleketin menâfi hayâtiyesine tevfiik etmek üzere hükümeti ve meclis-i umumi memleketi îkaz ve irşad edebilir.

Madde 27- Dernek, yalnız menâfi umumiyye-i memleketle iştilal eder, hiçbir vakit kimsenin menâfi husûsiyyesini takip etmez.

Madde 28- Derneğin taşra şûbeleri de işbu nizamnâme ahkâmına tabidir. Yalnız her mahâlin husûsiyyât -ı ahvâline göre tâlîmat-ı dâhiliye yapılabilir.

Madde 29- Derneğe mensup âzâdan her hangisi muhtaç muâvenet bir hale geldiği sûrette heyet-i idâre kararıyla kendisine veyahut ailesine muâvenet nakdîyede bulunacaktır.

Madde 30- Derneğin idari, iktisâdî ve fennî vâsıtâ-i neşriyatı olmak üzere (Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi) intihap olunmuştur.

Madde 31- İşbu nizamnâmenin ta'adîli; heyet-i idârenin veyahut heyet-i umumiyyeden on beş zatın teklifi üzerine meclis-i umumiyyenin intihabat içtimâlarında hazır olan âzânın ekseriyyet sâlisen ile karar vermesine mutevâkkıftır.

Teklifnâmenin Sûreti

Dersaâtte Bâbîâlî Caddesinde 27 Numaralı Dâirede Çiftçiler Derneği Riyâset-i Aliyyesine

Efendim:

Zirâatımızın terki ve teâlîsine çalışmak üzere teşkil eden cem'iyetimizin nizamnâmesini mütâlaa ettim. Zirâat muhbirinden (yahut müntesiblerinden) olduğum cihetle derneğe intisabı arzu ettiğimden ve ayda kuruş âidat ve bunun dört misli olarak yalnız bir defaya mahsus olmak üzere kuruş duhûliyye îtâasını kabul ve taahhüt ile ma duhûliyye aylarının âidatı olan kuruşu ba-posta irsal ettiğimden ve İstanbul'daki dernek âzâsındanve namzetler tarafından derneğe takdim edileceğinden âzâ meyânına kabule kaydımın icrâsını ricâ ederim. Sene 330 adres ve imza (okunaklı)
(BOA. HSDHADB. 8/8).

4.2. Çiftçiler Derneği Mecmuası

4.2.1. Mecmuanın Yayınlandığı Ortam

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle beraber sansürün kalkması tüm gazete ve mecmualar için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Tezin konusunu teşkil eden Çiftçiler Derneği Mecmuası 11 Eylül 1332/24 Eylül 1916 - 1 Mayıs 1335/ 1 Mayıs 1919 tarihleri arasında yayın hayatını sürdürmüştür (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 1; 1919, s. 431). Bu noktada aydınlatılması gereken önemli bir husus da mecmuanın yayın hayatına başlangıç tarihiyle ilgilidir. Şöyle ki: Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın ilk sayısında mecmuanın tesis tarihi başlıkta 11 Eylül 1332/24 Eylül 1916 şeklinde verilmiştir. Ancak sağ alttaki tarih kısmında sehven mecmuanın basılış tarihi bir yıllık bir sapmayla 11 Eylül 1333/11 Eylül 1917 şeklinde, muhtemelen baskıdan kaynaklanan bir sebeple, hatalı verilmiştir. Yine mecmuanın ilk sayısında verilen Hicri tarihte ise sehven 26 Zilkade 133 şeklinde yılın son rakamı eksik yazıldığından, buradan da tam tarihi teyit etmek mümkün olamamıştır. Fakat mecmuanın takip eden sayıları incelendiğinde, ikinci sayının Hicri 26 Zilhicce 1334/ 24 Ekim 1916; Rumi 11 Teşrînievvel 1332/ 24 Ekim 1916, üçüncü sayının Hicri 26 Muharrem 1335/22 Kasım 1916; Rumi 11 Teşrînisânî 1332/24 Kasım 1916; dördüncü sayının Hicri 28 Safer 1335/24 Aralık 1916; Rumi 11 Kânûnevvvel 1332/24 Aralık 1916 tarihinden devam ettiği anlaşılmış olup, böylece mecmuanın 1916 senesinden itibaren basıldığı teyit edilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s.1; 1916, s. 17; 1916, s. 33; 1916, s. 49). Buradan da anlaşıldığı üzere ilk dört sayısı 1916 senesinde çıkan Çiftçiler Derneği Mecmuası tarih sırasını takip ederek beşinci sayısından (11 Kânûnusânî 1332/24 Ocak 1917) itibaren 1917 senesi itibariyle 1919 senesi Mayıs ayına kadar yayın hayatına devam etmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 65; 1919, s. 431). Çiftçiler Derneği'nin yayın organı olan Çiftçiler Derneği Mecmuası siyasi içerikli makaleler yazmak yerine mesleki, yol gösterici, refaha kavuşturacak makalelere yer vermiştir.

4.2.2. Mecmuanın Sorumlu Müdürleri ve Yazar Kadrosu

Çiftçiler Derneği Mecmuası'ndan sorumlu müdürler Yunus Nadi ve Hamdullah Suphi'dir. Mecmuanın yazar kadrosu çok kalabalıktır. Yazarların her biri dönemin entelektüel kişileridir. Mecmuanın yazarları Ahmed Emin, Doktor Mustafa Hulusi, Osman Şefik, Emin, Salih Zeki, Hamdi, Hüseyin Tayfur, Fenerizâde Cemaleddin, Mustafa Fehmi, Mehmet Hilmi, Yunus Nadi, Numan, Ekrem, M. Zihni, İzmirli Nuri, Ömer Lütfi, Ali Rıza, Ahmed Nureddin, Cevad Reşid, Yusuf Mazhar, Abdullah, A. Ferid, Reşid Saf0fet, Hasan Hulki, Hamdullah Emin ve Ahmet Tevfik'tir.

Mecmuanın sorumlu müdürü Yunus Nadi 1 Temmuz 1879 tarihinde Fethiye'de dünyaya gelmiştir (Abalı, 2015, s. 9). Yunus Nadi ilköğrenimini Rodos İbtidâi Mektebi'nde tamamlamıştır. 1315 senesinde çıkan yazılarında Süleymaniye Medresesi'nden mezun olmuştur. Süleymaniye Medresesi'nde eğitim-öğrenim hayatını tamamladıktan sonra eğitim hayatına Mekteb-i Sultânî ve Hukuk Mektebi'nde devam etmiştir. Bu esnada gazeteciliğe adım atmış ve 1900 yılında Mâlûmat adlı dergide yazmaya başlamıştır. Yunus Nadi bir dönem hükümet aleyhine olan bir cemiyetle ilişkisi olduğu gerekçesiyle üç yıl hapse mahkûm edilmiştir. Cezasını çektikten sonra Selanik'e gelerek İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olan Rumeli gazetesinde başyazar olmuştur. Yunus Nadi 1912 yılında Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Aydın Mebusluğu yapmıştır. Mebus olduğu dönemde ise dönemin önemli gazetelerinden olan Tasvir-i Efkâr gazetesinde başyazarlık yapmıştır. Daha sonraki yıllarda bu gazeteden ayrılarak Yenigün gazetesini kurmuş ancak bu gazetede kısa bir süre sonra kapanmıştır. Yunus Nadi, Millî Mücadele'ye destek olmak amacıyla matbaa alet ve makinelerini Ankara'ya taşımış keza Millî Mücadele'nin halk arasında yayılmasına destek vermiştir. Ayrıca bu dönemlerde halkı haberdar etmek amacıyla Halide Edip Adıvar ile Anadolu Ajansını kurmuştur. Dönemin önde gelen yazarlarından birisi olan Yunus Nadi 1943 yılına kadar Muğla Milletvekili olarak mecliste yer almıştır (Böke, 1997, s. 2-5).

Mecmuanın diğer sorumlu müdürü Hamdullah Suphi 1885 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlköğrenimini Kısıklı, Altunizâde ve Numûne-i Terakki'de görmüştür. 1904 yılında Galatasaray Lisesinden mezun olup Reji İdaresinde görev almıştır. Güzel yazı yazma ve hitabet konularında kendini geliştirmiştir. Hatta bu dönemlerde yazılarını dönemin önemli gazete ve dergileri olan Servet-i Fünun, Resimli Roman,

Şûra-yı Ümmet'te yayınlamıştır. Osmanlı Mebusan Meclisine Antalya'dan milletvekili seçilmiştir ve mecliste yaptığı Millî Mücadele konuşmalarıyla dikkatleri üzerine çekmiştir. Hâkimiyet-i Milliye adlı gazetede bir süre yazılar yazdıktan sonra Maarif Vekilliğine seçilmiştir (Uçman, 2010, s. 574-575).

Çiftçiler Derneği'nin kurulmasına öncülük eden ve Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın başyazarlarından biri olan Hamdullah Emin 1851 yılında Alanya'da dünyaya gelmiştir. Hamdullah Emin ilköğrenimini köy mektebinde almış daha sonra eğitimine devam etmek için Mısır'a, İsviçre'ye ve Paris'e gitmiştir. Gittiği bu ülkelerde iktisat ve hukuk alanlarında eğitimler almıştır. Hukuk Doktoru olarak Mısır'da mahkeme başkanlığına getirilmiştir. Daha sonra memleketine dönmüş ve İstanbul ağır ceza mahkemelerinde uzun süre görev yapmıştır. 1909 yılında Birinci Mecliste Antalya Milletvekili olarak görev yapmıştır. Hamdullah Emin Paşa farklı görevlerde bulunsa da ziraata hep ilgi duymuştur. Kendi memleketinde zirai ve imar faaliyetlerine katılmış ve katkı sağlamıştır (http-1).

Mecmuanın diğer yazarı Yusuf Mazhar'dır. Yusuf Mazhar 1886 yılında Yalvaç'ta dünyaya gelmiştir. Tüm öğrenimini Konya'da tamamlayan Yusuf Mazhar genç yaşlarda gazeteciliğe başlamıştır. Konya Nafia Müdürlüğünde başkâtiplik yapmıştır. Görevi esnasında Meşrik-ı İrfan gazetesinin başyazarlığını yapmıştır. Daha sonra bu görevden ayrılarak Konya vilayetinin en uzun soluklu gazetesi olan Babalık'ı çıkarmıştır. Millî Mücadele yıllarında vatan müdafaasına önem vermiş ve bu yönde yazılar yazmıştır. O dönemde halkın resmi işlerini herhangi bir ücret beklemeden yapması, halkın isteklerini yerine getirmesi sayesinde halkın sevgisine mazhar olmuştur (Bastık, 2020, s. 9).

Mecmuanın diğer bir yazarı çiftçiye sağlık ile ilgili her konuda makaleler yazan Milaslı Doktor İsmail Hakkı'dır. 1870 yılında Milas'ta dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini Milas'ta tamamladıktan sonra Mekteb-i Tıbbiye Mülkiyesini İstanbul'da bitirmiştir. Daha sonra Sıhhiye Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. Keza Millî Mücadele döneminde Sultan Ahmet Meydanlarında mitingler düzenlemiş halkı işgallere karşı bilinçlendirmiştir. Milaslı Doktor İsmail Hakkı'nın dinî alanda on, tıp alanında üç ve dil alanında üç kitabı yayınlanmıştır (Çatalbaş, 2014, s. 101).

Mecmuanın diğer önemli yazarlarından biri ise Salih Zeki Bey'dir. Salih Zeki 1864 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiş bilim tarihçisi ve astronomdur. Küçük

yaşlarda anne ve babasını kaybeden Salih Zeki, Darüşşafaka'ya kaydolmuştur. Buradan mezun olduktan sonra Posta ve Telgraf Nezareti Telgraf Kalemi (Fen İşlerine) memur olarak görevlendirilmiştir. Kezâ görev yaptığı süre boyunca Darüşşafaka'da gönüllü Fransızca ve fen dersleri vermiştir. İkdam, İktisâdiyat ve Resimli Gazete adlı gazetelerde önemli yazılar yazmıştır (Unat, 2009, s. 43-45). Müslümanların ve Türklerin bilime katkılarını tespit edip çağdaş Türk bilim tarihçiliğinin öncülerinden olmuştur. İlgili araştırmacılar için önemli bir kaynak olan Âsâr-ı Bâkiye adlı eseri yazmıştır (Aydın, 1991, s. 460).

Mecmuanın diğer önemli yazarı Mustafa Fehmi'dir. Mustafa Fehmi 1868 yılında Bursa'da dünyaya gelmiş milletvekili din ve siyaset adamıdır. İstanbul Mustafa Çelebi Medresesi'ne kaydolmuş ve öğrenimini burada tamamlamıştır. Daha sonra memleketine dönmüş ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni Bursa'da kurmuştur. İzmir'in Yunan işgalleri sırasında Karacabey'de Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurarak halkı işgallere karşı bilinçlendiren çalışmalar yapmıştır (Ertan, 1996, s. 27-28).

Mecmuanın bir diğer önemli yazarı ise Hasan Hulki'dir. Hasan Hulki 1889 yılında Konya'nın Taşkent ilçesinde dünyaya gelmiştir. İstanbul Hukuk Mektebinden mezun olmuştur. Fransızca, Arapça ve Farsça dil eğitimi almıştır. Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İdare Heyeti üyeliğini yapmıştır. Daha sonra jandarma subay okulunda hukuk dersi öğretmeni olmuştur. Devam eden süreçte Umum-i Meclis Azası, baro başkanlığı, Kastamonu Sulh Hâkimliği, 1. Ordu Adli Müşavirliği, halkevi başkanlığı gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur. Önemli bir siyasetçi ve yazar olan Hasan Hulki bir dönem Konya mebusluğunu yaptıktan sonra Konya Halkevi Dergisi ve Yusuf Mazhar'ın çıkarttığı Babalık dergisinde yazılar yazmaya başlamıştır (http-5).

Mecmuada yazılan makalelere bakıldığında ise her yazar farklı bir konu üzerine yazmış olsa da aynı konularda yazmış oldukları makalelerde mevcuttur. Genel olarak "Patates" ile ilgili tüm makaleleri H. Tayfur, "Köylüye Baytarlık Dersleri" başlıklı makaleyi Mehmet Hilmi, sağlık ile ilgili olan "Kara Humma", Lekeli Humma", "Sıtma Hastalığı", "Çiftçilere Sağlık Dersleri" başlıklı makaleleri Milaşlı Doktor İsmail Hakkı, "İstanbul Ziraatına Dair" ve "Sebzecilik" başlıklı makaleleri Hüseyin Tayfur, "Çiftçi ve Rençberlerin Dikkatine" başlıklı makaleleri Mehmet Hulusi, "Ekin Nasıl Yaşıyor" başlıklı makaleyi Mustafa Fehmi, "Küçük Hekim" adlı

makaleyi Doktor Mustafa Hulusi, “Küçük Böceklere Bakma Usulü” ve “Yeni Zaman Çiftçiliği” başlıklı makaleleri Osman Şefik, “Ağaçlar” ile ilgili makaleleri Mehmet Vehbi, “Sebze Bahçeciliği” başlıklı makaleleri Bahçıvan Numan, “Mısır Ziraatı”, “Mevsim ve Usul Zirai” başlıklı makaleleri Yusuf Sami, “Darı Ziraatı” ve “Bağcılık İşleri” ile ilgili makaleleri A. Lütfi, “Sütçülük” başlıklı makaleleri Ekrem, “Safran” başlıklı makaleyi M.A, “Güzel ve Fena Havayı Anlamak” başlıklı makaleleri İzmirli Nuri, “Ispanak” ile ilgili makaleleri Ahmet Nureddin, “Barometre” başlıklı makaleyi İzmirli Nuri, “Hububata Arız Olan Hastalıklar” başlıklı makaleyi Ömer Lütfi, “İktisat”, “Ziraat” ve “Çiftçiler İle Hasbihal” başlıklı makaleleri Yusuf Mazhar, “Sütçülük” ile ilgili makaleleri Ekrem, “Isırgan Otu” ve “Bursa Çayı” ile ilgili makaleleri A. Rıza, “Harp Çiftçiliği” ile ilgili makaleleri Cevad Reşad, “Kolza Ziraatı” ile ilgili makaleleri Lütfi, “Ekin Nasıl Yaşıyor” başlıklı makaleyi M. Fehmi, “İlm-i Nebatatta Usul” başlıklı makaleyi S. Ethem, “Eşcar-ı Müsmire” başlıklı makaleleri İlyas Bahri, “Portakal Ziraatı” başlıklı makaleleri Mehmet Sadrettin, “Izgın Ketencik Ziraatı” başlıklı makaleyi Mehmet Rafet, “Gülcülük” başlıklı makaleyi Ömer Lütfi, “Haşhaş Ziraatı” başlıklı makaleyi Mehmet Rafet, “Tohum ve Tohumluklar” ile ilgili makaleleri Ahmet Tevfik, “Tavukçuluk” başlıklı makaleleri Salih Zeki, “İpek Böcekciliği”, “Arıcılık”, “Karabuğday” ile ilgili makaleleri Hamdullah Emin yazmıştır.

Bazı yazarlar birden fazla konu hakkında makaleler yazmış bilgi ve tecrübelerini okuyucular ile paylaşmıştır. Yazarlar mecmuada yazdıkları makalelerin sonunda genellikle mahlaslarını veya isimlerinin kısaltılmış hallerini kullanmışlardır. Mecmuada sağlık konularının doktorlar ve diğer konuların da alana vakıf kimseler tarafından kaleme alınması mecmuanın bilirkişiler tarafından makaleleri yazdığına örnek gösterilebilir.

4.2.3. Mecmuanın Dili

Çiftçiler Derneği Mecmuası çiftçileri bilgilendirmek amacıyla çıkarılan bir mecmua olduğu ve dönemin dilde sadeleşme akımının da etkisiyle her çiftçinin anlayabileceği açık ve sade bir dil kullanılarak yazılmıştır. Çiftçiler Derneği tarafından her ay çıkartılması kararlaştırılan mecmuanın, ücret talep edilmeden yalnızca makbuz karşılığında kaza, nahiye ve köylere gönderilerek,

mecmuanın muhtevasının çiftçilere okutulup anlatılması gerektiği belirtilmiştir (BOA. DH. İ. UM. EK. 21/67). Taşraya gönderilen bu mecmuanın dilinin açık ve anlaşılır bir şekilde olmasına yazarlar tarafından özellikle dikkat edilmiştir.

4.2.4. Mecmuanın Tirajı, Fiyatı ve Gelir Kaynağı

Çiftçiler Derneği Mecmuası ayda bir defa 16 sayfa olarak yayımlanmakta olan, yayım politikasını fenni, zirai, sınai, iktisadi ve ahlaki musavver olarak belirleyen hayattan örneklere değinen resimli bir mecmuadır.

Çiftçiler Derneği Mecmuası 11 Eylül 1332/24 Eylül 1916 - 1 Mayıs 1335/ 1 Mayıs 1919 tarihleri arasında yayın hayatını sürdürmüştür (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 1; 1919, s. 431). Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın ayda bir defa yayımlanması gerekirken dönemin zorlu koşulları nedeniyle, bazı sayılarının gecikmeli olarak yayımlandığı tespit edilmiştir. Toplamda yayın hayatını yirmi dokuz sayı çıkararak tamamlayan Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın tüm sayılarının değerlendirilmesi yapılmıştır.

Derginin satış koşullarına bakıldığında en güvenilir bilgiyi mecmuanın çeşitli sayılarında yayınlanan "Abone Şerâiti" başlıklı yazılardan takip etmek mümkündür. Mecmua yönetimi abonelik ücreti konusunda farklı ücretler belirlemiştir. Mecmua üçüncü sayıda abone ücretini İstanbul vilayeti için posta ücreti dâhil yıllık on kuruş, azalar için ise posta icraatı dâhil beş kuruş olarak belirlemiştir. Dördüncü sayıda abone ücreti aynı kalmış fakat posta ücreti iki kuruş olarak belirlenmiştir. Ayrıca derginin bir nüshasının bir kuruşa satıldığı ifade edilmiştir. Bu ücretlendirme onuncu sayıya kadar aynı devam etmiştir. Fakat onuncu sayıdan itibaren İstanbul vilayeti için posta ücretiyle beraber on iki kuruş, azalar için posta ücretiyle beraber yedi kuruş olarak belirlenmiştir. Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın ikinci yılının üçüncü sayısında abone ücretlerinin değiştiği görülmektedir. Abone ücretleri İstanbul vilayeti ve taşra için posta icraatı dâhil yıllık yirmi beş kuruş, yabancı memleketler için posta ücreti dâhil yıllık otuz kuruş ve Çiftçiler Derneği azaları için posta ücreti dâhil yıllık yirmi kuruş olarak belirlenmiştir. Abone ücretlerindeki bu artışın sebebinin ikinci yılın birinci sayısında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu Cihan Harbi nedeniyle olduğu açıklanmıştır. Harpten evvel mecmuanın fiyatlarının çok uygun olduğu, okuyucuların bu mecmuaya kolay bir biçimde ulaşabilir olduğu vurgulanmıştır. Ancak harp dolayısıyla kâğıt tedarikinde sıkıntılar yaşandığı için okuyuculara fiyatların arttığı

bildirmiştir. Bu dönemde emsal mecmualarda altı aylık abone sistemi de görülmektedir. Ancak Çiftçiler Derneği Mecmuası kitap haline geleceği için okuyucularına altı aylık abone sistemi olmayacağını bildirmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 193).

Çiftçiler Derneği Mecmuası'na abone olmak isteyen okuyucuların abonelik ücretini çek veya posta havalesi ile peşin olarak mecmuanın yayın yeri ve bürosu olan İstanbul Babıali Caddesi Çiftçiler Derneği karşısında bulunan (İttihat ve Ticaret) kütüphanenin 27 numaralı dairesine göndermeleri gerektiği belirtilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 176).

Her sayısı on altı sayfadan oluşan mecmuanın bir sayısı kırk para ve senelik ücreti ise on kuruştur. Ayda bir defa yayımlanan Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın bir sayısı kırk paraya satılırken birinci yılın on ikinci sayısından itibaren satış bedeli iki kuruş olarak güncellenmiştir. On ikinci sayıdan sonra ise son sayısına kadar ücreti iki kuruş olarak kalmıştır.

Mecmuanın diğer illere gönderimi posta aracılığı ile yapılmıştır. Abone Şerâiti adlı başlıklardan mecmuanın İstanbul dışında herhangi bir şubesinin olmadığı anlaşılmaktadır.

4.2.5. Mecmuanın Basımevi

Çiftçiler Derneği Mecmuası ilk sayısından son sayısına kadar bütün sayıları İstanbul'da Şehzâdebaşı Evkâf İslâmiyye Matbaası'nda basılmıştır.

4.3. Mecmuanın Teknik Yönü

4.3.1 Sayfa ve Sütun

Baskı ve sayfa özelliklerine bakıldığında mecmuanın bir sayfası 24x30 santim, orta boyutta saman kâğıdına basıldığı görülmektedir. Mecmuanın her sayfası iki sütundan oluşmaktadır. Başlıkların ve resimlerin yer aldığı sayfalarda satır sayısı değişiklik göstermiştir. Mecmuasının ilk sayısı on altıncı sayfada sonlanmıştır. İkinci sayısına geçildiğinde ise kapak ve kapağın yanında yer alan sayfalarda herhangi bir

numaralandırma yapılmamış bir sonraki sayfada on yedinci sayfa olarak devam edilmiştir.

4.3.2. Mizanpaj

Mizanpaj, yazının büyüklüğü, rengi, fontu, çizgi kalınlığı ve boyutu gibi yazı, çizgi, şekil ve görsel öğelerin tümünün belirli bir düzende bir araya gelmesidir (Koyuncu, 2016, s. 143).

Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın mizanpajına bakıldığında mecmuanın üst kısmında büyük harfler ve kalın punto ile Çiftçiler Derneği Mecmuası yazmaktadır. Büyük harfler ile yazılan başlığın hemen alt kısmında hangi tarihte yayın hayatına başladığı ve sayıya ait bilgiler vermiştir. Sayı yazan kısmın altında mecmuanın rûmî yılı diğer kısmında ise hicrî yılı verilmiştir. Verilen bu iki kısmın ortasında bulunan bölümde mecmuanın fenni, zirai, sınai, iktisadi ve ahlaki musavver yayım politikasına ait bilgiler bulunmaktadır. İç sayfalarda ise sağ ve sol üst köşelerde sayfa sayısı bulunmaktadır.

Mecmuanın ana başlıklarında büyük punto kullanılırken alt başlıklarında küçük punto tercih edilmiştir. Mecmuanın bazı sayılarında sayfayı ikiye bölen sütunların başında yer alan makale başlıkları ve haber başlıkları anlatılan konuyla olarak resimler ile birbirinden ayrılmıştır. Bir makale başlığının genelde alt bir başlığı da olmaktadır. İlk başlık genel başlık görevini üstlenirken ikinci başlıkta asıl anlatılmak istenen konu aktarılmıştır. Örneğin “Çiftçilerin Hasta Olmaması İçin Çareler” adlı başlık genel, “Kara Humma” adlı başlık alt başlık şeklinde verilmiştir (Çiftçiler Derneği Mecmuası, 1916, s. 27).

4.3.3. Fotoğraf ve Resim

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde bilhassa II. Abdülhamid'in fotoğrafa olan merakı ile beraber fotoğrafçılık gelişmeye başlamıştır. Keza II. Abdülhamid'in fotoğraf sanatını hüküm sürdüğü süre boyunca kullanmış fotoğrafçılığa olan ilgisi 'fotoğrafın sultanı' olarak anılmasına neden olmuştur (Bezirci, 2020, s. 1756).

II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle beraber basın-yayın hayatında büyük ses getirecek hareketlenmeler olmuştur. Gazetelerin, dergilerin görsel malzemelere verdiği önem artmıştır. Gazete ve dergiler okuyucunun dikkatini çekmek ve sesini duyurabilmek amacıyla görsel malzeme kullanımına önem vermiştir. Mecmuanın resimli olması okuyucuların dikkatini çekme ve verilen bilginin daha anlaşılır olması açısından önemlidir.

Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın bütün sayıları incelendiğinde mecmuanın ilk sayısının kapağında bulunan fotoğraftan son sayısının kapağında bulunan fotoğrafa kadar mecmuanın her sayısında konuyla ilgili pek çok farklı fotoğraflara yer verdiği görülmektedir. Bu dönemde Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın kullandıkları fotoğrafların baskı kalitesi ilk sayısından itibaren değişmemiştir. Mecmua baskı kalitesi bakımından fotoğraflara gereken önemi vermiştir.

Genellikle iki sütun halinde basımı yapılan Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın 24x30 boyutlarında olması metin ve resimlerin birbiriyle uyumlu olması ve gerektiğinde resimlerin daha büyük şekilde verilmesine olanak sağlamıştır. Mecmuanın her sayısının kapak fotoğrafına bakıldığında fotoğrafların kapağın yarısından fazlasını kaplamış olduğu göze çarpmaktadır.

Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın iç sayfalarına bakıldığında her sayıda mutlaka birkaç fotoğraf olduğu görülmektedir. Fotoğraflar genelde anlatılan konuyla alakalı olduğundan konu hakkında bilgi verilirken fotoğraflar makalelerin sonuna veya ortasına denk gelecek şekilde ayarlanmıştır. Fakat her zaman bu durum böyle olmamıştır. Örneğin tavukçuluk ile ilgili bir bilgi verilirken arıcılığa ait bir fotoğrafın kullanıldığı da olmuştur.

4.3.4. Mecmuadaki Haber ve Reklamlar

Çiftçiler Derneği Mecmuası'nda ilan ve reklamlara çok fazla rastlanılmamaktadır. Mevcut olanlarda ise ilk göze çarpan her sayının son sayfasında yer alan "Ermenekli Mehmet Nuri" ilanlarıdır. Bu ilan Anadolu'nun kahve ve şeker alım satım komisyonculuğuyla ilgili bir ilandır. Burada üretimi yapılan ürünlerin siparişinin Anadolu'nun her bölgesine gönderebildiği bilgisi verilmektedir. Ermenekli Mehmet Nuri müşterileri için talep eden ürünlerin üretimine başladığı bilgisini

vermekle beraber ürünlerin ödemesinin nakit veya havale yoluyla olacağı bilgisini de vermiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 16).

Mecmuadaki bir diğer ilan ise ikinci yılın onuncu sayısının kapak kısmının hemen yanında yer alan sayfadaki Doktor Hasan Rıza ve Doktor Mustafa Hulusi'nin ilanlarıdır. Bu ilanların içeriği Doktor Mustafa Hulusi ve Doktor Hasan Rıza'nın ayrı bir muayene açtıkları hakkında bilgiler vermektedir. İlanın içeriğinde ise Doktor Hasan Rıza'nın çocuk ve kadın hastalıkları ile ilgili bir muayene açtığını her gün öğle vaktine kadar Beşiktaş'ta, Nişantaşı'nda ve Haseki semtlerinde yeni usul tedavi yöntemleri uygulayarak hastaları tedavi ettiğine dair bilgiler vardır. Doktor Mustafa Hulusi ile ilgili ilanın içeriğinde ise muayenesinin salı günleri hariç haftanın her günü saat 12:00-14:00 ve saat 16:00-19:00'a kadar hizmet verdiği dair bilgiler vardır. Muayenesinin Bâbîâlî caddesinde olduğunu ve son usullerle hastalıkların tedavisini uyguladıklarına dair bilgiler içermektedir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 337).

Mecmuanın tüm sayfaları incelendiğinde göze çarpan bir diğer ilan ise, 1918 yılında yayın hayatına başlayan Bağçevan gazetesi ilanıdır. Mecmuada, yönetimini Lütü Arif'in yaptığı sorumlu müdürünün Cevad Rüştü olduğu Bağçevan gazetesinin reklamı verilmiştir. Çiftçiler Derneği Mecmuası kendi okuyucularına bahçıvanlık işleri meraklılarına bu gazeteyi bizzat tavsiye etmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1919, s. 377).

Çiftçiler Derneği Mecmuası'nda sayı itibariyle en çok adı geçen reklam, hemen her sayısının sağ tarafında yer alan Bekirzâde Hacı Hasan Ticarethanesi reklamıdır. Burada emsallerine göre sağlam, zarif ve en uygun fiyatlı ayakkabıların reklamları yapılmıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 243).

Bunların dışında ise sigorta şirketi La Victoria da Berlin, satılık arap atı, mecmua yazar kadrosundan çocuğu olan Osman Şefik'e tebrik mesajı gibi haber ve ilanlarda bulunmaktadır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 272).

4.4. Mecmuanın Muhtevası Hakkında Genel Değerlendirme

Çiftçiler Derneği Mecmuası kuruluş amacını birinci sayının ikinci, üçüncü ve dördüncü sayfalarında “Çiftçiler Mecmuası’nın Tutacağı Meslek ve Felah Yolları” başlıklı makalede şu şekilde verilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 2-4).

- 1- Mecmuayı çiftçilerimize, rençberlerimize ve köylülerimize bedava dağıtıp köy imamı ve hocalar vasıtasıyla anlatmak.
- 2- Çiftçilerin yeni çıkan tarım aletlerini ve diğer aletleri kullanmalarını öğretmek.
- 3- Çiftçi ve rençberlerin tohum gibi muhtaç olduğu lüzumlu şeyleri ucuz elde etmelerini sağlamak.
- 4- Çiftçilerin ziraatta fazla ürün üretmeleri için onlara yeni fenni ziraat usullerini öğretmek.
- 5- Çiftçilerin ihtiyaçları doğrultusunda yapacakları alışveriş neticesinde onları murâbahacılar yani tefeciler ve faizcilerden korunma yöntemlerini öğretmek.
- 6- Çiftçilerin elde ettikleri mahsullerden iyi bir kazanç sağlama yollarını öğretmek.
- 7- Çiftçilerin elde ettikleri kazançlarını harcamaları konusunda tasarrufu ve israftan kaçınma düşüncesini aşılama.
- 8- Çiftçilerin çocuklarının iyi bir üretim için ihtiyaçları olan her türlü sanatkâr bilgileri vermek.
- 9- Çiftçilerin ve köylülerin hasta olmamaları ve olduktan sonra ne yapmaları gerektiğine dair sağlık bilgileri vermek.
- 10- Çiftçilerin ellerinde bulunan hayvanları hastalıktan korumak için baytarlık hakkında gerekli bilgileri vermek.
- 11- Çiftçilere meyve ve sebze konusunda gerekli bilgiler verildikten sonra israftan kaçınıp meyve ve sebzeden istifade etmelerini sağlayacak bilgiler vermek.
- 12- Çiftçileri dış rekabetten korumak için gerekli önlemlerin alınması hususunda meclis ve hükümet gözetiminde faaliyetlerde bulunmak.

- 13- Çiftçilerin ahlaklı, iyi huylu ve vicdan sahibi bireyler olmaları için onlara nasihatlerde bulunmak.
- 14- Çiftçilerin zamanlarından tasarruf etme yollarını öğretmek.
- 15- Çiftçilerin sağlıklı olmaları için sağlıklı yaşamın nasıl olacağına dair bilgiler vermek.
- 16- Çiftçilerin ellerinde bulunan alet ve edevatlarının tamirini öğretmek.
- 17- Çiftçilerin haklarının neler olduğunu bildirmek.
- 18- Çiftçilerin zirai alanda aklında cevaplanamayan sualleri derneğe bildirmeleri mecmuanın bu suallere cevap vermesi. (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 2-4).

Bu çalışmada Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın içerik ve konular hakkında vermeye çalıştığı bilgileri inceleyebilmek için mecmuanın ulaşılabilen tüm sayıları için inceleme yapılmıştır. Mecmuanın tüm sayılarının her sütundaki başlıklarına bakıldığında bu başlıkların ilk sayıdan itibaren okuyuculara belirlenen yayın ilkeleri doğrultusunda bilgiler verdiği görülmektedir. Mecmuanın her sayfasını ikiye bölen sütunlarda konuların ne şekilde işlendiği Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın yayım politikasını ve bakış açısını belirleyebilmek için dikkate alınması gereken bir ölçüttür.

Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın yayım esaslarına bakıldığında yazarların seviyeli, içten ve öğretici bir üslup takındığı görülmektedir. Bu nedenle Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın kezâ ilk sayısından son sayısına kadar başlık klişeleri hiç değişikliğe uğramamıştır. Mecmua ilk sayısında yayınladığı makaleler ile okuyuculara hangi konulardan ne şekilde bahsedeceğini açıklamıştır.

Mecmuanın sütunlarında yer alan makale başlıklarına bakıldığında o dönemin zorlu ekonomik koşulları göz önünde bulundurularak çiftçilere bu yönde eğitici bilgiler verdiği ve bu doğrultuda çok gayret sarf ettiği açıkça görülmektedir.

Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın bütün sayılarına baktığımızda duyuruların çıkan sayılarda yer aldığı görülmektedir. Dergi yönetiminin okuyucular ile haberleşmeye ve bilgi alışverişine önem verdiği anlaşılmaktadır. Mecmuada yapılan duyurular genellikle duyurunun yapılacağı konu ile ilgili başlıkların altında bulunmaktadır. Bu başlıklar okuyucular ile iletişim kurmak ve okuyucuların dikkatini çekmek amacıyla yazılmıştır. Örneğin Çiftçiler Derneği Mecmuası kaza ve nahiyelerde bir yıl boyunca en çok mahsul elde eden çiftçilere müsabaka yoluyla nakit

para veya zirai alet verilmesini kararlaştıran bir makale yazmıştır. Yazmış olduğu bu makaleyi “Ziraat Havadisleri” adlı başlık adı altında duyurmuştur (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 81).

Çiftçiler Derneği Mecmuası “Çiftçi Kardeşlere Armağanlarım” adlı başlıklarda çiftçilere İstanbul’da bir çiftçi derneği kurulduğunu ve bu derneğin kendilerine çok faydalı işler yapacağını anlatan yazılar yazmıştır. Bu başlıklarda genellikle, çiftçilerin topraklarında nelerin ekilebildiğini öğrenmesi, makinelerin nasıl kullanılması gerektiği, hangi aylarda hangi ekim ve hasat işlemlerinin yapılması ve nasıl refaha kavuşabilecekleri hususunda bilgiler verilmiştir. Hükümetin aldığı karar ve kanunları, izlediği iktisat politikalarını çiftçilere anlayabilecekleri bir Şekilde anlatılacağı hususunda bilgilendirmelerde yapılmıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 24).

Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu savaş durumu bu dönemde çıkarılan gazete ve mecmualara da yansımıştır. Çiftçiler Derneği Mecmuası’nda da yine zaman zaman savaşın getirdiği olumsuz durumlardan dolayı siyasi içerikli yazılar da kaleme alınmıştır. Çiftçiler Derneği Mecmuası İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne mensup kişiler tarafından çiftçileri bilgilendirmek amacıyla kurulan Çiftçiler Derneği’nin yayın organı olması sebebiyle yayınlanan makalelerde İttihatçıların uyguladıkları politikaların başarıya ulaşmasını istemiş ve bu yönde yayım politikasını sürdürmüştür. Çiftçiler Derneği Mecmuası’nın İttihatçıların politikalarını desteklediğini “İktisâd-ı Maliyeye Dair Muvâzaa” başlıklı yayınlanan makaleden anlaşılmaktadır. Bu makalede M.A. mahlaslı yazar Avrupalı devletlerin uyguladıkları kapitülasyonlardan bahsetmiştir. Avrupalı devletlerin kapitülasyonlar adı altında Osmanlı Devleti’ni tamamen adli, mali ve siyasi olarak kısıtladığı, hükümetin ise bu kısıtlamaları geçici olarak kaldırdığından bahsedilmiştir. Makalesine devam eden M.A. mahlaslı yazar tarımın ÷lkemiz açasından çok önemli olduğunu ÷lkenin üretim ile kalkınacağını, üretimin arttırılmasıyla beraber ihracatın artacağını yazmıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 124).

Çiftçiler Derneği Mecmuası’nın temel hedefi köylere ulaşabilmektir. Okuyucu kitlesinin köylü kesim olduğunu göz önünde bulunduran mecmua, köylünün anlayabileceği dilde açık ve sade bir anlatım tarzı benimsemiş ve köylüye samimi bir yaklaşım sergilemiştir. Nitekim mecmuanın çeşitli sayfalarında yer alan “Ey Çiftçi Kardeşler”, “Çiftçi Kardeşlerime”, “Rençber Babalarımız”, “Çiftçi Evlatları” gibi

başlıklı makalelerden anlaşılacağı üzere mecmuadaki yazarlar çiftçiye içten seslenmiş ve çiftçinin gönlüne girmeyi başaramışlardır (Memiş, 2023, s. 56).

Mecmuanın asıl hedef kitlesi olan köylere ulaştırılması ve çiftçiye okutulması konusuna çok ehemmiyet verilmiştir. Bu bağlamda derginin ilk sayısından itibaren tüm vilayet ve nahiye yönetimlerine bir yazı gönderilmiştir. Burada Çiftçiler Derneği tarafından çiftçiliğe ait bilgileri kaza ve nahiyelerden makbuz karşılığında ücretsiz dağıtılmak üzere mecmuanın her nüshasından gönderileceği bilgisi verilmiştir. Çiftçiler Derneği Mecmuası köy hocaları ve imamlara mecmuanın muhtevasında yer alan konuları çiftçiye açık bir dille anlatması ve çiftçinin anlamadığı noktaları tekrardan anlatması sorumluluğunu vermiştir (BOA. DH. İ. UM. EK. 21/67). Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın bu talimatının o tarihe kadar hiçbir tarım dergisinde emsaline rastlanmamıştır. Mecmuanın verdiği bu resmi talimat nahiye ve köylerde uygulanmaya başlanmıştır. Köy hocaları ve imamı gönderilen nüshayı çiftçilere okuyup anlattıktan sonra o nüshanın alt kısmını imzalayıp merkeze göndermişlerdir. Çiftçiler Derneği nahiye ve köylerin her birine mecmuayı ücretsiz olarak gönderdiğinden tesis ettiği bu sistemi Dâhiliye Nezareti sayesinde kolaylıkla takip etmiştir.

Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın tarım sektörünü canlandırmak adına yaptığı bir diğer uygulama ise tarım aletlerini ve makinelerini iyi kullanan kişileri köylere gönderip çiftçiye alet ve makine kullanımını öğretmektir. Mecmua bu sayede çiftçilerin daha hızlı ekim yapmasını ve hasadı düzgün almasını sağlamayı amaçlamıştır. Her anlamda çiftçinin yararına yapılan bu uygulamalar çiftçinin ilgisini çekmiş ve umutlarının yeşermesine sebep olmuştur (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 272).

Çiftçiler Derneği Mecmuası Almanya ve Macaristan gibi ülkelere öğrenciler göndermiştir. Bu ülkelere giden öğrencilerin masrafları ise Çiftçiler Derneği tarafından karşılanmıştır. Giden bu öğrenciler o ülkede ki tarım işleyişini öğrenecek kendi memleketine dönüp çiftçilere, rençberlere öğretecekti. Derginin tüm sayılarına bakıldığında mecmuanın ilk sayısından itibaren tarımın kalkınması için daha fazla ziraat mektebine ve ziraat öğrencilerine ihtiyaç olduğu vurgusu yapılmıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 65)

Çiftçiler Derneği Mecmuası devletin iç borçlanmasına karşı çiftçileri bilgilendirecek makaleler yazmıştır. Çiftçilerden iç borçlanmaya karşı duyarlı olmalarını istemiştir. Bu durumun çiftçiye ne gibi yarar sağlayacağından bahsedilmiş ve çiftçilerin yatırdıkları sermayenin beş katı karşılığını alacaklarını belirtmiştir. Devletin iç borçlanma ile dış borç almayacağını ve Avrupalı devletlerin esareti altına girmeyeceğinden bahsedilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 289).

Mecmuada bahsi geçen bir konu ise çiftçilerin tefecilere muhtaç olma durumuydu. Çiftçi ürününü hasat ettikten hemen sonra satma yoluna gidiyordu. Çiftçiler Derneği Mecmuası çiftçinin böyle bir durum ile hasılatını yok pahasına satmasını önlemeyi amaçlıyordu. Mecmuanın çeşitli sayılarında “madrabaz” olarak nitelendirilen düzenbaz, hile yapan kimse anlamlarında kullanılan kişilere çiftçilerin bulaşmaması gerektiğine dair makaleler yazılmıştır. Mecmuanın bu makaleleri yazmasındaki amacı çiftçinin elindeki nakdi elinde tutabilmesini sağlamaktır. Bununla ilgili mecmuanın birinci sayısının ikinci sayfasında “Çiftçiler Mecmuasının Tutacağı Meslek ve Felah Yolları” başlıklı makalenin yedinci yol maddesinde;

“Rençberlerin eline geçen paraları düğün müğün gibi nafile yerlere sarf ettirmek için kendilerine faideli olarak derneğimizin teşebbüsleriyle ve hükümetimizin inayet ve himmetiyle açılacak tasarruf sandıklarına koydurarak işletmek ve bu suretle zengin olma yolunu göstermek (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 2).” adlı bir makale yayınlanmıştır.

Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın üzerinde bizzat durduğu bir diğer husus ise çiftlik sahiplerinin evlatlarını ziraat mekteplerine göndermelerinin hatta Avrupa'da ihtisas görmelerinin kendilerine bilhassa ülkemize fayda sağlayacağı, bilinçli bir çiftlik sahibi olabileceklerini anlatan makaleler yazılmıştır (Alpaslan, 2023, s. 54).

Mecmuanın sekizinci yol maddesinde ise çiftçilerin oğulları ve kızlarını “İyi ve Çok Hasılatı Meydana Getirici ve Sanatkâr Haline Getirmek İçin Ne Yapması Lazım Geldiğini” çiftçiye göstermeyi hedefleyen makale yazılmıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 2)

Çiftçiler Derneği Mecmuası'nda “Çiftçinin Hasta Olmaması İçin Çareler” başlıklı makale dikkat çekmektedir. Çiftçinin görevlerini yerine getirmesi için hasta

olmaması gerekiyordu. Bu sebeple mecmua çiftçiyi bu konuda bilgilendirmek için pek çok makale yazmıştır. Çiftçinin ve ailesinin hastalıktan korunması, hasta oldukları vakit eğer doktor yoksa otlardan nasıl yararlanacaklarıyla ilgili bilgiler okuyucuya verilmiştir. Yine aynı şekilde hayvanlarında hastalığa yakalanmaması için alınması gereken önlemler, eğer köyde baytar yoksa çiftçinin hayvana nasıl yardımcı olacakları ve tedavi edecekleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 10)

Mecmuada sebze ve meyveler başlıklı makalelerde bahsi geçen sebze ve meyve anlatıldıktan sonra mahsulün çok olduğu yıllarda bunları korumak ve israftan kaçınmak için bu sebze ve meyveleri kurutmak, pestil, reçel ve konserve yapma usulleri anlatılmıştır. Mecmua çiftçinin ziyankârlıktan kaçınması için elindeki fazla mahsulü yararına kullanacak usuller öğreterek bilinçlendirmeyi hedeflemiştir.

Çiftçiler Derneği Mecmuası'nda yazılan makalelere bakıldığında çiftçiyi refaha kavuşturmak, yeni ziraat usulleri öğretmek, kolay kazanç sağlama teknikleri öğretilse de mecmuanın ahlaki değere verdiği öneme dair makaleleri de dikkat çekmektedir. Mecmua insanı insan yapan özelliğinin güzel ahlak olduğuna dair yazılar yazarak çiftçiye güzel ahlak ile ilgili nasihatler de verilmiştir. Mecmua bunu “Çiftçiler Mecmuası'nın Tutacağı Meslek ve Felah Yolları” başlıklı makalenin on üçüncü yol maddesinde açıkça ifade etmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 4).

Mecmuada yer alan bir diğer konu çiftçinin zaman konusunda bilinçlendirmesidir. Tüm insanlık gibi çiftçi için en değerli hazine zamandı. Çiftçinin zaman yönetiminin nasıl yapılabileceği konusunda mecmuada çeşitli tavsiyeler verilmiştir. Üstünde durulan bir diğer konu ise ziraat işlerinin çok fazla insan gücüne ihtiyaç duyması ile ilgiliydi. Ne kadar çok kol o kadar çok hasılat mantığı güdüldüğünden çiftçilerin hasta olmaması, çiftçilerin sağlam ve uzun ömürlerinin olması çoluk çocuğunun çok olması ziraat işlerinin kolaylaşması anlamına geliyordu. Bu bağlamda mecmuada çiftçilerin kendini hastalıklarından sakınmaları ve çocuk sayısının fazla olmasının kendisine yarar sağlayacağından bahsedilmiştir.

Mecmuanın ikinci yılından itibaren “Yeni Zaman Çiftçiliği” ile ilgili bir makaleler yazılmıştır. Bu makalelerde yeni usuller ile yapılan ziraatın eski usul ile yapılan ziraattan ne gibi farkı olduğu çiftçiye açıkça gösterilmeye çalışılmıştır. “Yeni Zaman Çiftçiliği” adlı makalede üç hususa önemle vurgu yapılmıştır. Çabukluk,

rahatlık ve bereket. Günümüzde olduğu gibi o gün de bu konular çiftçiler için en mühim meselelerdi. Makalede çiftçiye yeni tarım metotlarıyla nasıl ziraat yapacaklarını anlatmışlardır. Çiftçiler Derneği Mecmuası çiftçilerin bu söylenen metotlara uymalarını ve uygulamalarını istemiştir. Avrupa’da uygulanan tarım metotlarını öğrenip çiftçiye en hızlı ve en sade dilde ulaştırarak az zamanda çok iş yapmaları gerektiğini vurgulamıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 199).

Çiftçiler Derneği Mecmuası’nın yayınlanan sayılarına baktığımızda mecmuanın birinci yılının dördüncü sayısından itibaren “Çiftçi Takvimi” başlıklı makaleler yazılmıştır. Bu makaleler sayıların çeşitli sayfalarında yer almıştır. “Çiftçi Takvimi” başlıklı makaleler genellikle çerçeve içine alınmış ve çerçevenin kenarları süslenmiştir. Bu makalede mecmua çiftçiye vereceği bilgileri buldukları aya göre vermiştir. Rehber niteliğinde hazırlanan bu kısımlarda verilen bilgiler buldukları ay ile ilgili olduğundan çiftçilere bu ayda neleri ekmeleri, hasat zamanını, tohum atma ve çiçek ekme zamanı ile ilgili pratik ve özlü bilgileri vermiştir. Mecmua çiftçiye bu başlıkların altında yapması gerekenleri belirli ay aralıkları ile verdiği için çiftçiye kolaylık sağlamıştır. Mecmuanın çiftçiye belirli takvim aralıklarıyla bilgileri vermesi okuyucunun mecmuaya olan devamlılığının artmasına vesile olmuştur (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 31)

Çiftçiler Derneği Mecmuası harp yıllarına rağmen ziraat ile ilgili çalışmalarını hiçbir surette kesintiye uğratmamaya büyük gayre sarfetmiş, o dönemde dahi çiftçilere bilgiler vermeye devam etmiştir. Çünkü mecmua, ateşkes görüşmeleri son hızda devam ederken çiftçinin memleketi için yapacağı en yararlı görevin toprağı ekip mahsullerin verimini artırmak olacağına inanmıştır. Bu sebeple savaş devam ederken çiftçilerin her türlü suallerine cevap vermek amacıyla Çiftçiler Derneği Danışma Odası’nı kurmuş ve faaliyete geçirmiştir. Mecmuanın ikinci yılının dokuzuncu sayısında kapak sayfasında danışma odasının tanıtımı ile ilgili bir yazı yayınlayıp odanın faaliyetlerini çiftçilere izah etmiştir. Bu makalede çiftçilerin bu danışma odasına ne gibi sualler soracaklarına dair yazısında şu şekilde bilgi vermiştir;

“ Çiftçilerimiz ve ziraatla uğraşan köylülerimiz bilmedir ki ‘Çiftçiler Derneği Danışma Odası’ kendilerine ziraatın en salim, en doğru yollarını gösterecek bir kılavuz vazifesini görecektir. Herhalde ziraatçılarımız İstanbul’da Çiftçiler Derneği’nin merkezinde

kendilerini daima düşünen manevi bir kuvvetin mevcut olduğunu hatırlarına getirerek çalışırlarsa ihtiyatlı bir harekette bulunmuş olurlar. Yani bir çiftçi çiftliğinin ne gibi bir ziraata elverişli olduğunu topraklarının ne derecelerde kuvvetli bulunduğunu anlamak ve ne gibi makineler kullanacağını öğrenmek, ektiği mahsulatına ve hayvanlarına bir hastalık arz olmuşsa çarelerini bilmek, mevsim ziraatları hakkında doğru bir fikir edinmek, iyi temiz tohumluklar tedariki için ne lazım olduğunu keza bilmek ve daha sair müşküllerini halletmek istiyorsa hemen Çiftçiler Derneği Danışma Odasına müracaat ederek bu hususları sormalıdır. Malumdur ki ziraat hayatıyla yaşayanlar bazen akla gelmeyen müşkül işler karşısında kalırlar. İşte danışma odamız çiftçilerimizin bu gibi müşkül hallerden kurtarmanın çarelerini danışanlar da öğrenecek ve mektupla yazıyla sorulan suallere mecmuamızda cevaplar verecektir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 321).”

Danışma odasını okuyucularıyla buluşturan mecmuaya gelen sorulardan biri hayvanlara bulaşan bitler ile ilgiliydi. Kezâ danışma odası bu suali şu şekilde cevaplamıştır:

“Evvla şunu bilmelidir ki hayvanlarda bit güzel bakılmamaktan olur. Yanlarında bulunan bütün hayvanlara geçer. Çiftlikte hayvanlarını bittin kurtarmak için evvela eğer kılları ziyadece uzamış ise iyice kırpmalı. Sonra aşağıdaki ilaçlardan biriyle dört beş gün arayla günde iki defa bitli mahalleri ovmalıdır. Eğer bitler bütün vücudu kaplamış ise bütün vücut ıslanarak üşümemesi için güneşe karşı ilaçlamalı. Sonra üzerini örtüp güneşte tutmalıdır. Birde bitli hayvanları iyice tımar etmeli ve besilice gıdalarla beslemelidir” (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 332).”

Danışma odası bu sualin üzerine okuyucular için pratik olması amacıyla bit ilacı tarifi vermiştir. Mecmuada bahsi geçen ilaçların tarifi üç ilaç ile vermiştir. Birinci verdiği tarifte 30 gr. tütün, 3 litre su ve yarım litre sirke karışımı diğer tarifinde 60 gr. balık otu tozu 3 litre su yarım litre sirke karışımı son verdiği ilaç ise 32 gr. bit otu tozu 1 litre su karışımı şeklinde verilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 332).

Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın genel olarak “Ziraat Makaleleri” ve “Ziraat Aletleri” başlıklı tüm sayıları incelendiğinde çiftçiye modern tarım aletlerinin kullanılmasının ne gibi fayda sağlayacağından bahsedilmiştir. Çiftçiler çoğunlukla ağaçtan yapılmış orak tırpan ve çapa gibi tarım aletleri kullanmışlardır (Güran, 2014, s. 96). Tarım metotlarını değiştiren Avrupa ülkelerinin tarlayı sürmede kullandığı pulluk, karasabandan daha gelişmiş bir modeldir. Karasaban ve pulluk toprağı derinden sürme noktasında birbirinden ayrılmıştır. Karasaban yeterince toprağın derinine inemiyor ve yabancı otları topraktan temizleyemiyordu. Karasabanın yaptığı

iş i pulluk daha kısa sürede ve daha fazla verim alacak şekilde yapıyordu. Tarlayı sürme işlerinde genellikle kullanılan hayvanlar katır, at ve öküz olmuştur. Osmanlı çiftçisi genellikle dik ve eğimli arazilerde öküzü kullanıyordu. Her anlamda çiftçiyi zorlayan bu şartlar memlekete artık pullukların girmesiyle çiftçiyi rahatlatmıştı. Mecmua, çiftçinin az zamanda çok iş yapmasını istediği için çeşitli makalelerde pulluklardan bahsetmiştir. Pullukların iki kulaklı ve üç kulaklı çeşitlerini karşılaştırmış hangisinin çiftçinin işlerine yarayacaklarını ayırt etmelerini sağlamış ve kendi maksatlarına göre iş görece makinaleri almaları gerektiğini vurgulamıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1919, s. 323).

Mecmuanın çeşitli sayılarında “Tohum ve Tohumluk Nedir” adlı başlıklarda tohumu ayıklama, seçme, iyi cins tohum kullanma ve tohumun hangi toprağa yerleştirilmesinin uygun olacağına dair bilgiler verilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 285). Osmanlı Devleti’nde çiftçi tohumu serpmeye usulleriyle dağıtıyor ve kalbur denilen seyrek telli eleklerden geçirerek temizliyordu. Avrupa devletlerinde temizleme işlemi için makineler kullanılmaktaydı. Amerika’da bu makinelerin bir iş günü içerisinde temizlediği tohumu çiftçilerimiz 400 tarım işçisi ile temizleyebiliyordu (Güran, 2014, s. 98).

Çiftçiler Derneği Mecmuası’nın Heyet-i Kirâmı iki kişiden oluşurken Heyet-i İdaresi on iki kişiden oluşmaktadır. Bu kişilerin görev ve isimleri aşağıda verilmiştir.

Çiftçiler Derneği Mecmuası’nın Heyet-i Kirâmı

- 1- Reis-i Fahrî Dâhiliye Nazır-ı Alisi ve Maliye Nazır Vekili Talat Bey Efendi Hazretleri.
- 2- Reis-i Tabimi Ziraat ve Ticaret Nazır-ı Âlisi Ahmet Nesimi Bey Efendi Hazretleri.

Heyet-i İdaresi

- 3- Antalya Mebus-ı Muhteremi ve Çiftçiler Derneği Mebuslarından Hamdullah Emin Paşa.
- 4- Reis-i Sani Mirliyalıktan Mütakaid Mehmet Emin Paşa.
- 5- Kâtib-i Umumi: İstanbul Vilayeti Orman ve Maadin Müdürü Abdullah Emin Bey.
- 6- A’zâ: İstanbul Vilayeti İttihat ve Terakki Cemiyeti Murahhası Kemal Bey

- 7- A'zâ: Celal Derviş Bey.
- 8- A'zâ: Büyük Reşit Paşa Hafidi Cemil Paşazâde Reşit Bey.
- 9- A'zâ: Çiftçiler Derneği Mebuslarından Mustafa Hulusi Bey.
- 10- A'zâ: İstanbul vilayeti Ziraat Müdürü Ahmet Hamdi Bey.
- 11- A'zâ: Bolu Mebusu Yusuf Ziya Bey.
- 12- A'zâ: Sıhhiye Müdür-i Umumisi Müfettişlerinden Milaşlı Doktor İsmail Hakkı Bey.
- 13- A'zâ: Orman Mekteb-i Âlisi Müdürü Mehmet Mahfi Bey.
- 14- A'zâ: Doktor Hasan Rıza Bey'dir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 16).

4.5. Çiftçiler Derneği Mecmuasının Muhtevası: Tahıllar, Sebzeçilik, Çiçekçilik, İktisat, Hayvancılık

Ziraat, insanlık tarihi boyunca insanların yaşamlarını idame ettirmelerinde en büyük temel yaşam kaynağı olmuştur. Tarımın yani özel bir ifade ile toprağın işlenmesi verim alınması medeniyetlerin ilerlemesi için şarttır. Çünkü tarım ticaret, eğitim, ordu ve sanat gibi pek çok alanın finans kaynağıdır. Osmanlı Devleti'nde klasik dönemden itibaren köylü toprağı ekip işlemiştir. Toprağı işleyen köylü belirli haklar doğrultusunda devlete vergi ödemekle yükümlü kılınmıştır. Duraklama döneminden itibaren tarım alanında istenilen düzeyde fayda elde edilemeyince Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile beraber tımar sistemi kaldırılmıştır (İydir, 2015, s. 39-40).

Osmanlı Devleti'nin en büyük gelir kaynağı topraktan elde edilen vergilerdi. Tanzimat Fermanı'nın uygulanması ile beraber özel mülkiyet kavramı ortaya çıkmıştır. Tanzimat Fermanı ile beraber Osmanlı toplumunda yaşayan herkesin mal varlığına göre vergi vermesi, mal emniyetinin korunmasına dair hukuki düzenlemelerin yapılması özel mülkiyet kavramının yerleşmesine ve beraberinde büyük çiftliklerin oluşmasına sebep olmuştur (Sarıkaya, 2023, s. 81). 19. yüzyıl ortalarında çıkarılan bir tebliğ toprak parçalanmasının ilk önemli adımı olarak kaydedilmiştir. Yayınlanan bu tebliğ göre toprağın sadece miras yoluyla babadan oğula geçme kuralı kaldırılmış mirastan kız evlatlarında yararlanabileceği kabul edilmiştir. Bu uygulamalar ile büyük topraklar miras yoluyla parçalanmış ve

küçülmeye doğru gidilmiştir. Bu topraklarda da tarımın iyi yapılamaması tarımın verimini günden güne düşürmüştür (İydir, 2015, s. 40).

Ekonomisini tarıma dayandırmasına rağmen Osmanlı Devleti'nde ziraat eğitimi oldukça geç başlamıştır. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra 1847 yılında Ziraat Talimhanesi kurulmuştur. Ziraat Talimhanesinin kuruluş amacı İstanbul'un Yedikule civarında bulunan pamuk ipliği fabrikasına gerekli miktarda pamuk üretmek olmuştur. Ziraat alanında şüphesiz en önemli mektep Halkalı Ziraat Mektebi olmuştur (Yıldırım, 2008, s. 225-227). Ziraat adına atılan bu önemli adımın ardından sonra ülkenin çeşitli eyaletlerinde ziraat mektepleri açılmıştır. Edirne Hamidiye Ziraat Mektebi, Selanik Ziraat Mektebi, Bursa Ziraat Ameliyat Mektebi, Hüdavendigâr Hamidiye Ziraat Mektebi, Ankara Ziraat Mektebi bunlardan bazılarıdır (Sarıkaya, 2017, s. 27).

XIX. ve XX. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi durum ekonomisini fazlasıyla etkilemiştir. Bu durum üretim, ziraat ve sanayi alanında yaşanan değişiklikleri takip ve inşa edememesine sebep olmuştur. Ülke ekonomisinin iyileştirilmesinin ziraat ile olacağını savunan aydın kesimler halka ulaşmak, halkı aydınlatmak, halkı bilinçlendirmek amacıyla toplumu fikirlerine bir kuvvet olarak görmüşlerdir. Çiftçiler Derneği Mecmuası da Osmanlı Devleti'nin kötü giden ekonomisinin ziraata verilen önem ile düzeleceğini savunan aydın kesimlerin bir araya gelmesiyle oluşturdukları bir dergidir.

Mecmuada çiftçilerin modernleşmesi ekim usullerinin öğrenilmesi, tarım, iktisat, hayvancılık, ziraat eğitimi ile ilgili pek çok makale yazılmıştır. Burada mecmuada yazılan makalelerden hareketle Osmanlı Devleti'nde ziraatı yapılan ürünlerin ekimi, toprağı, hasadı, meyvesi, hastalıkları, gübresi, karabuğday, meyve, sebze, çiçek bahçeleri, bağcılık, arıcılık, bahçıvanlık, tavukçuluk, sütçülük, yoğurtçuluk, yağcılık, peynircilik ve konservecilik gibi ekilen ziraat ürününün yararları, ziraat ürününün veriminin nasıl artırılacağı ve Osmanlı Devleti topraklarında ziraatın durumuna dair pek çok bilgiden bahsedilmiştir.

Tahıl veya diğer ismiyle hububat, arpa, yulaf, mısır, darı gibi tarla ürünlerinden oluşur. Ülkemizde işlenen tarlalarının yarısından fazlası tahıl tarımına ayrılmıştır. Tahılın ekili alanlarda bu kadar yer kaplamasının sebebi insanların temel besinlerinin

ana kaynağı olması ve bulunduğumuz konum itibariyle iklimin elverişli olmasıdır (Koday, 2000, s. 299-300).

Osmanlı Devleti daha öncede söylediğimiz gibi kurulduğu andan itibaren uzun yıllar boyunca ekonomisini tarım ile taçlandıran ekonomisini ve vergilerin çoğunu tarımsal üretimlerden tahsil eden bir devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzun yıllar gelirlerin bu şekilde tahsil edilmesine ve devamının sağlanmasına öncülük eden bu sistematik tarım düzeni savaşların cereyan etmesiyle beraber bozulmaya başlamıştır. Savaş başlayana kadar yeterli gıda maddeleri olan Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nın başladığı 1913-1914 yıllarında yeterli stok ile savaşa girmiştir. Ancak daha sonra stoku idareli kullanamaması sonucu stok sorunları yaşamaya başlamıştır. Savaşın uzun sürmesi, tahıl ürünlerinin üretiminin azalmasına neden olmuştur. Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin de gerçekleştirilememesinin yarattığı sıkıntılar neticesinde ordunun sebze ve sadeyağ gibi zaruri gıda madde ihtiyacının karşılanamaması hükümetin ordunun temel ihtiyaçlarının karşılamak ve iaşe sorununu çözmek amacıyla kalorisi yüksek ve diğer ürünlere göre dayanıklılığı daha yüksek olan zeytin ve zeytinyağı gibi ham maddelere yönelmesine sebep olmuştur (Sunay, 2022, s. 306-308).

Tezimizin konusu olan Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın temel hedefi ülke ekonomisini tarım ile kalkındırmak olmuştur. Bu bağlamda çiftçileri tahıl ekimine teşvik etmek amacıyla mecmuada bu konu ile ilgili pek çok ayrıntılı makale yazılmıştır. Aşağıdaki tablo I. Dünya Savaşı zamanında hububat ve bakliyat üretimindeki düşüşü görmek açısından önemlidir.

Tablo 1 I. Dünya Savaşı Yıllarında Hububat ve Bakliyat İstihali

Yıl	Buğday	Arpa	Mısır	Bakliyat
1913-1914	3.903	1.700	325	264
1919	2.154	1.284	280	150
1920	-	-	270	-
1921	2.042	980	295	132

Kaynak: Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, s. 161.

4.5.1. Kara Buğday Ziraatı

Mecmuada karabuğday ile ilgili pek çok bilgiye yer verilmiştir. Karabuğdayın iki türü mevcuttur. Birincisi bilinen karabuğday ikincisi ise Türkmen Buğdayı olarak adlandırılan buğdaydır. Karabuğday diğer tahıllar kadar önemli bir besindir. Karabuğdayın ekimi diğer tahıllar ile benzerlik gösterse de bazı farklılıklar bulunmaktadır. Karabuğday hemen hemen her toprakta kolayca yetişebilen bir tahıl olmasına karşın kaya taşı veya granit taşından oluşan arazide yetişirse hasılatı çok verimli olur. Karabuğdayın en verimli yetiştiği toprak hafif kumlu topraklardır. Bu nedenle kireçli topraklarda verim çok alınmaz. Türkmen buğdayı ise kireçli topraklarda bile hasılat verir. Bu bağlamda karabuğdayın, Türkmen buğdayına göre toprak konusunda daha seçici olduğu söylenebilir. Karabuğdayın sevdiği havalar sisli, dumanlı ve puslu havalardır. Karabuğday ekiminde arazinin önceden hazırlanması gerekmektedir. Karabuğdayın ekileceği arazi daha önceden hafifçe sürülmüş, bir iki kere nadasa bırakılmış olmalıdır. Karabuğday pek yaş ve çok gübreli toprakta iyi mahsul vermez verseler de bu topraklarda geç çiçek açarlar (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 18-19).

Karabuğdayı öğütme işleminde ise önce karabuğday güzelce temizlenip yıkayıp kurutulur. Kurutulma işlemi bittikten sonra kabuğu esmer ve acı olduğu için öğütülmek istendiğinde değirmen taşını biraz kaldırarak öğütülür. Eğer bu şekilde öğütülme işlemi yapılmaz ise kabukları ufalanıp parçalanacağından elemekle bile ayırmak mümkün olmaz. Bu sebepten ötürü değirmen taşını kaldırıp bu şekilde öğütme işlemi yapılmalıdır. Öğütme işlemi bittikten sonra hamur haline getirip temizlendikten sonra çeşitli yemekler yapılabilir. Öğütme işleminin dışında karabuğdayı patlatma usulü vardır. Bu usul karabuğdayın olmazsa olmazıdır. Patlatma usulünde önce karabuğday bir keseye koyulur ardından suya batırılır. Suya batırılan kese hızlıca çıkarılır. Çıkarılan karabuğday kesesi bir duvara asılır. Karabuğday kesedeki suyu çektikten sonra taneleri daha nemli olur. Darı patlattıkları tel eleğe bir miktar karabuğdayı koyup alevsiz bir ateş üzerinde eleği sağa sola sallayarak patlatılmalıdır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 33-34).

Karabuğday tohumunun henüz Osmanlı Devleti'nde seri bir şekilde üretimi olmadığı için Almanya, Avusturya, Sırbistan ve daha birçok ülkelerden tohumluk talep edilmiştir. Karabuğday tohumları savurma usulü yani susam gibi az derin, iki

santimetreden üç santimetreye yani bir parmaktan bir buçuk parmak derinliğine kadar gömülür. Karabuğdaya verilecek gübre çok önemlidir. Çiftlik gübresi karabuğdaya az yarayan bir gübredir. Bu çiftlik gübresi kuvvetini karabuğdayın köküne yapraklarına ve saplarına verdiği için ya pek az tane tutar ya hiç tutmaz. Bu yüzden karabuğdaya fosfatlı ve potasyumlu gübreler verilmelidir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 35).

Mecmuada “Karabuğday Makalesinin Sonu” adlı başlıkta mecmuanın yazar kadroları içerisinde yer alan kişilerden biri Hamdullah Emin’in ekmiş olduğu karabuğday anlatılmaktadır. Hamdullah Emin ekmiş olduğu karabuğdayı resimler ile göstermiştir. Ektiği karabuğdayın tüm aşamalarını anlatan Hamdullah Emin çiftçilere bizzat deneyimlediği bir örneği sunmuş ve örnek olacak bir makale yazmıştır. Bu durum mecmua yazarlarının yalnızca teorik değil, pratiğe dayalı bilgiler verdiklerini de göstermektedir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 69-73).

4.5.2. Darı Ziraatı

Darı, buğday familyasına ait dane veren bir tahıl türüdür. Hem insan besini hem hayvan besini olarak kullanılmaktadır. Besleyici ve şifalı bir tahıl olan darı içerdiği yüksek vitamin değerleri sebebiyle birçok milletler tarafından tercih edilmektedir. Darının kendi içinde farklı özelliklerde cinsleri vardır. Adi darı cinsinin çiçekleri uzun dalları sarkıktır. Daneleri sarı veya sarımtırak olup gövdeleri 80 santimden 1-2 metreye kadar uzanır. Kuş darısının çiçekleri sık ve başak şeklinde kısacıktır. Başağın altında dalcıkları bulunduğu belli olmaz. Kuş darısının boyu da aynı adi darı gibi olur. Daneleri adi darıdan daha çok ve yuvarlak şeklindedir. Mecmuada darılar bu şekilde iki çeşit olarak kategorize edilmiştir. Fakat makale içerisinde kategorize edilmemiş iki farklı isimli darıdan bahsedilmiştir. Bu darılardan biri Arap darısıdır. Bu darının yaprakları geniş başağı salkım şeklinde birçok çiçekten oluşmaktadır. Bahsedilen diğer bir adı ise süpürge darısıdır. Süpürge darısı, Arap darısının bir çeşidi olup taneleri kırmızı, esmer ve bazen de sarımtırak olan darı çeşididir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 107).

Darı, mısır bitkisinin ekildiği yetiştiği topraklarda yetişir. Katı hafif taşlı topraklarda ekimi yapılır. Darının genellikle Akdeniz memleketlerinde, Afrika ve Asya’da ekimi yapılır. Darı kuzey bölgelerinde mahsul vermez. Darı her ne kadar

soğuğa dayanıklı bir bitki olsa da don olaylarına karşı dayanıksızdır. Darı ekimi bölgelere göre farklılık gösterebilir. Darı memleketimizde pancar ve patates gibi daha önceden çapa görmüş hububattan sonra ekilir. Hatta mecmuada bu durumla ilgili şöyle bir ifadeye yer verilmiştir: “Tarla kenarlarına, Aydın vilayetinde kavun, karpuz ve pamuk tarlaları içine diğer tohumlar ile beraber ekilir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 108).” Darı hasadı tanelerin renk değiştirmeye başladığı zamandan birkaç gün sonra başlamaktadır. Renkleri değişen darılar toplanır ve darılar demetler halinde kurutulur. Kurutulan demetler harman edilir.

4.5.3. Mısır Ziraatı

Mecmuada mısır ile ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Daneleri beyaz mısırlar adlı makalede mısır boylarının 1.50-1.60 metre aralığında iki koçanlı olduğu ve cinsleri arasından en iyisinin olduğu ifade edilmiştir. Çok yapraklı ve çok kolay yetişebilse de sarı mısırdan daha az mahsul vermektedir. Mısır haziran veya temmuz aylarında ekilen bir bitki olmakla beraber sıcağı seven bir bitki olarak bilinmektedir. Mısır iklim koşullarına ve sıcaklığa bağlı olarak şekil alır. Mısır bitkisi havanın gidişatına bağlı çiçeklenmeden kırk veya kırk beş gün süre içerisinde hasat zamanına geldiğinde sapları ve yaprakları kahverengi bir renk alır. Mısırın koçanları kuruyup sertleşmeye başladığı vakit hasat zamanının geldiği anlaşılmaktadır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 134-136).

Mısır bitkisi killi kireçli ve derin toprakları sever. Gübresinde fosfat nitrat gibi kimyevi gübreler de kullanılır. Toprak, derin sürme işlemi ile sürülmelidir. Derin sürme işlemi ise pulluklar yardımıyla yapılır. Tohum eğer sık atılmışsa bitkinin çıkışından on veya on beş gün hemen seyreltme işlemi yapılmalı, yabancı otlar çapalanmalı ve toprak yüzeyi havalandırılmalıdır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 148-149).

Mısır bitkisi suya çok ihtiyaç duyar, ihtiyaç duyduğunda suyu yeteri kadar verilmez ise kurumalara sebep olur. Bazı tohumlar hastalıklı olabilir, bu tohumlar da mısır bitkisine zarar verir. Bunun dışında mısıra musallat olan sürme, pas, sarılık hastalıkları ve bununla beraber musallat olan haşeratlar vardır. Bunlarda mısır danelerini ve saplarını çürütürler. Bunlara karşı önlem almak için mısırlar kontrol

edilmeli ve vaktinde müdahale edilmelidir. Mecmuada mısırın pek çok çeşidinden bahsedilmiştir. Beyaz Filip adlı mısırın boyları 1.50 metre yüksekliğinde olup koçanları uzun ve incedir. Daneleri beyaz ve enli olur. Karadağ'ın Bekar Dişi mısırı büyük ve kuvvetli bir mısır çeşididir. Sevdığı topraklarda çok çabuk büyümektedir. Boyları dört metreyi bulur. Bu cins mısırlar elverişli ortamda çok iyi mahsul vermektedir. Bu mısırdan hem ziraat alanında fayda sağlanır hem de hayvanlara yem olarak verilmesi açısından fayda sağlanır. Mısır Amerika'da çok fazla yetiştirildiği için tohumu da Amerika'dan getirilmektedir. Daneleri kırmızı veya esmer mısırların koçanları uzun ve kalındır. Boyları 1.55 santim civarlarında ve daneleri enlidir. Renkleri kırmızı olduğundan kolayca seçilmektedir. Esmer Filip mısırı Afrika cinsi mısır olup esmer renkte daneleri enli ve yassıdır. Büyük kırmızı mısırlar, boyları 2.50 metreyi geçmeyen iki veya üç koçanlı daneleri kan kırmızısı renginde mısırlardır. İnce Mısır geç yetişen bir cins olmakla beraber beyaz daneleri karışık halde bulunan renkleri siyah veya yeşilimsi mısırlardır. Taze sütlü mısır, cinslerinden en kuvvetlisi olup boyları 1.80 metreye kadar uzayan nebattır. Sapı ve koçanı şekerlidir. 10 derece sıcaklıkta on ila on iki gün içerisinde filizlenme gösterir. İlk önce birinci yaprak daha sonra iki ve üçüncü yaprak belirmeye başladığında büyüme durur. On beş gün kadar bir süre boyunca fidanlar büyümez fakat kökler kuvvetlenip yeşil bir renk alır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 103-105).

4.5.4. Ayçiçeği Ziraatı

Ayçiçeği Avrupa'da çok fazla ekilir. Özellikle Rusya'da daha sonra Almanya'da ekimi çok fazladır. Ayçiçeğinin çok fazla kullanım alanı olduğu için çiçeğinden ve sapından başka şekillerde istifade edilir. Ekilen yerin havasını temizlemesinin yanı sıra bu çiçekten arılarda çok lezzetli bal yaparlar. Ayçiçeğinin yağından sabun yapılır tohumu ile ise hayvan beslenir. Ayçiçeği danesinin kabuğundan kâğıt imal edilir. Çin ve Japonya'da ayçiçeği yağından kâğıt yapan birçok fabrika vardır. Japonlar ayçiçeğini her türlü kullanırlar. Danelerin kabuğu çıkarılarak bulgur ve pirinç gibi pişirilir. Küspesi kısıraklara ineklere koyunlara verilir ayrıca papağanlara da yem olur. Ayçiçeğinden elde edilen yağ günümüzde de yaygın bir şekilde kullanılmasının yanı sıra makinelerin yağlanmasında da kullanılır. Sapındaki

elyaftan istifade edilerek ipek imal edilir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 237-238).

Ayçiçeği bağlar ve üzüm mahsulatı için ilaç olarak da kullanır. Bağlara bahçelere musallat olan hastalıkları uzaklaştırır. Yaşlı ve filokseralı¹ bağların etrafına ekilirse zira hava vasıtasıyla gelebilecek mikrobu önler. Ayçiçeği her toprakta ve iklimde yetişebilen bir bitkidir. Bu bitki toprağı yormaz. Bir tohumu 150 dirhem mahsul vermektedir. Sapları 2.5 metreye kadar uzar. Sapının elyafını almak için ise kenevir gibi muamele edilir. Ayçiçeği ziraatı aynı buğday ve mısır gibidir. Kökleri doldurulur ve alt tarafında ki yaprakları koparılır. Güne bakan çiçeğinin isimleri bazı bölgelerde beyaz çizgili, siyah daneli, kırmızımtırak, mor daneli ve esmer daneli olarak adlandırılmıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 267-268).

4.5.5. Kolza Ziraatı

Kolza bitkisi turpgiller ailesine mensup, kanola yağının üretimi ve hayvan yemlerinde kullanılan tohumdur. Kolza memleketin her yerinde yetiştirilmesi açısından çok avantajlıdır. Kolza bitkisi kışlık ve yazlık yetiştirilebilir. Hava ve toprak gelişmesi açısından çok önemlidir. Kumlu topraklar dışında her toprakta yetişebilir. Bu nebatın ekiminde iki yol vardır. Birincisi fide usulüdür. Fide usulünde tarlaya eğer yazlık olarak mahsul ekimi olmuş ise o mahsulün hasadından sonra tarla bir iki defaya mahsus olmak üzere tırmıklanır. Sonra fideliklere bölünür. İkincisi serpmeye usulüdür. Bu usulde ise tarla yazdan boş bırakılır herhangi bir ekme işlemi yapılmaz. Daha sonra tarla ekim için hazırlanır ve tohumlar serpilir. Bu bitkinin olgunlaştığı renginin siyaha dönüp yapraklarının ve saplarının kurumasından anlaşılmaktadır. Olgunlaşan bitkinin hasat zamanı geldiğinde, orakla biçilir ve kendi tarlasında birkaç gün bırakılıp kurutulmaktadır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 268-269).

4.5.6. Susam Ziraatı

Susam eski zamanlardan beri yağlı tohumu için yetiştirilen bir bitkidir (Çolak, 2005, s. 17). Avrupalı devletler buna şark susamı anlamına gelen *Susamus Orientale*

¹ Bağlarda görülen asma bitinin yol açtığı bir tür hastalık (Gökbayrak, 2006, s. 37-43).

demişlerdir. 20. yüzyılın başlarında susam, Amerika'da Mısır'da Afrika'da Çin'de Hindistan'da Suriye'de ve Anadolu'da yetiştirilmektedir. Memleketimizde susam yetiştiriciliği ile ön plana çıkan iller Aydın, Adana, Beyrut ve Karesi sancağıdır. Susam yağı birçok farklı alanda kullanılmaktadır. Susam bitkisinden çıkan yağ, zeytinyağı yerine ve sabun imalin de kullanılmaktadır. Afrika'da susam yağını milletler saçlarına ve vücutlarına sürmektedirler. Küspesi hayvanlara yem olduğu gibi gübre olarak tarlalara da atılır. Susamın taneleri taş arasında ezilir ve kavrulursa ortaya tahin çıkar. Tahinde memleketimizde şeker ile karıştırılarak Anadolu'ya has tahin tatlısı olur. Susamın iki çeşidi vardır. Biri siyah taneli diğeri ise sarı taneli susamdır. Siyah taneliden her ne kadar yağ çıksa da tahinin istihali için sarı susam tercih edilmektedir. Susam hafif killi toprakları sever ağır ve kirli topraklarda iyi mahsul vermez (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 300).

Susam tarlalarını ilkbaharda kara sabanla birkaç kez sürmek gerekmektedir Tarla sürüldükten sonra tohum atma işlemi uygulanmalıdır. Susamın ekileceği tarla ne kadar iyi işlenirse susamın mahsulü o kadar verimli olur. Mart ve nisan aylarında tarla karasaban ve pulluk ile bir iki defa geçilmelidir. Susam bitkisi toprağı çok yorduğu için gübresi kuvvetli olmalıdır. Bu sebepten dolayı tarlaları kıştan evvel gübrelemek gerekmektedir. Susam, arpa buğday ve mısırdan sonra ekilir. Sebebi ise don olaylarına karşı dayanıksızlığıdır. Susamın hasat zamanının geldiğini gösteren bazı durumlar vardır. Örneğin çiçeklenmenin durması, yaprakların sararması, renk değiştirmesi ve uçlarının çatlaması gibi durumlar meydana geldiğinde susamın hasat zamanı gelmiş bulunmaktadır. Bitki artıklarından ve yabancı otlardan temizlenen susamlar bez ile sarılarak muhafaza edilir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 301).

4.5.7. Süpürge Ziraatı

Süpürge veya süpürge darısı denilen bu bitki evlerimizi temizlemeye ve hayvanlara yem olma konusunda çok faydalı bir bitkidir. Genellikle ılıman iklimlerde ve sıcaklık farkının fazla olmadığı bölgelerde daha fazla yetiştirilmektedir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 311).

Süpürge darısı senelik bir bitkidir. Sapları kuvvetli ve kalın olup boyları iki ve üç metreye kadar uzar. Yapraklı enlidir sapının bir bölümü tatlı yani şekerli olup tepesi

şemsiye şeklinde başakla sonuçlanır. Başaklarında parlak siyah tohumlar bulunmaktadır. Sapını, boğumlarından çıkan yapraklar örtmektedir. Yaprakları dar olup boyları kırk ve elli santime kadar uzar. Süpürge otunun toprağı ne kadar iyi işlenmiş ve yumuşatılmış ise bitkinin kökleri o kadar derine iner. Süpürge otunun hasadında boyu uzun olan otlar el yardımı ile boyları daha kısa olanlar ise makineyle hasat edilmelidir. Süpürgelik olarak kullanılacak otların hasat edildikten sonra kurutulması gerekmektedir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 312).

4.5.8. Patates Ziraatı

Patates insanların tahıllardan sonra en çok tükettiğı besindir. Patates içerdiği besin değerinin yüksek oluşu ve ekildiğı yere kolay uyum sağlaması itibariyle insanların ihtiyaç duyduğu besin haline gelmiştir. Patates Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinde ekilmiş ve hasadı gerçekleşmiştir. Patates kelimesinin kökeni Rumcadır. Rum kökenli olan patatese rumlar kumpir veya kartoffel isimlerini de vermişlerdir. Patates kelimesi her kıtada farklı isimler ile anılmıştır. Örneğin Fransızlar patatese Pum Detir yani yer elması ismini vermişlerdir. Farklı milletler tarafından bilinen patatesin anavatanı Amerika olup yer yer farklı kıtalarda da ekimi başlamıştır. Tam türlerinin ekimi ise Peru'da gerçekleşmiştir. Hem tadı ile hem de uygun koşullarda kolayca yetişebilen bir bitki olan patatesin farklı kıtalarda ekimine başlanmıştır. Patates insan ihtiyaçlarına en lezzetli şekilde cevap verdiği için popülaritesi artan bir besin olmuştur. Hatta Avrupa'nın bütün bölgelerinin başlıca yemeklerini patates oluşturmaya başlamıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 6).

Patatesten en iyi verimi alabilmek için yetiştiriciliğini çok iyi bilmek gerekmektedir. Patates toprağın, arazinin derecesine ve denizden 1000 ile 1900 metre yüksekliğe kadar her türlü toprakta yetişmektedir. Patatesi erken ekip hasat etmek isteyenler olursa ekilen patates parçalarına zarar gelmemesi için patateslerin üzerlerine kalınca bir toprak dökülmeli ve çukurları biraz derince açılmalıdır. Erken ekilen patateslerin bizim topraklarımızda turfanda yetişmesi pek güçtür. Bu sebeple patatesten iyi mahsul alabilmek için toprağın yumuşak ve güneşe bakması veya karıkların iki karıştan ziyade daha derin açılıp pullukla sürülmesi gerekmektedir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 19).

Patates ekimi iklime ve bölgeye göre değişse de genellikle şubat veya nisan ayında yahut temmuz veya ağustos aylarında ekilmektedir. Patates ekiminden sonra yaklaşık üç ay kadar bir süre zarfında patatesler ilk yumrularını vermeye başlar. Patatesler eğer tarlada boy vermiş ve filizlenmiş ise çapalama işlemini unutmamak gerekir. Zira kendi kendine biten otlar mahsule zarar verebilir. Çapadan sonra ortaya çıkan yabancı otların toplanıp yakılarak gübre olarak kullanılması da mümkündür (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 21).

Ekilen patatesin mahsul vermesi üç ile dört ay kadar bir zaman diliminde gerçekleşir. Olgunlaşan patateslerin yaprakları sararıp kurumuş, yumrular bitkiden kolayca ayrılmış ve kabuğu sertleşmiş ise bu patatesin hasat zamanının geldiğine işaret etmektedir. Bahar ayında ekilen patateslerin don gelmeden hasadına başlanması gerekmektedir. Patatesin toplanma aşamasında çiçek kısmına çok dikkat edilmelidir. Zira bu kısım ekinin hasada ne kadar yaklaştığını gösterir. Eğer patatesi erken ekip erken hasat etmek isteyenler olursa bu aşamada fosfor ekşisi denilen kimyevi gübreden ocaklara az miktarda kullanmaları gerekmektedir. Fosfor ekşisi denilen bu kimyevi ilaç ülkemizde bulunmadığı takdirde üç yüz paraya paraya Avrupa'dan getirtmek mümkündür.

Patates de en çok mevcut olan madde sudur. Eğer patatesler sulak alanda yetişmiş veya yağmurlu arazilerde ekimi yapılmış ise o patateslerde çok miktarda su bulunur. Bu gibi patateslerin bileşenleri su ve nişasta olmaktadır. İçerisinde çok miktarda su bulunan patatesler ince ince doğranıp dilimlendikten sonra kızartılırsa sıcaklığın etkisiyle içindeki su uçar ve hafif ve lezzetli bir yemek ortaya çıkar. Patateste patlıcan gibi olup dilimlendikten sonra hemen soğuk suya konulup hava ile teması kesilmesi gerekmektedir. Eğer su ile teması olmaz ise rengi esmerleşir insana bir zehir kadar zarar verebilir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 36).

Mecmuada patates ile ilgili kabaca bir cetvel hazırlanmıştır. Hazırlanan bu cetvelin ekim yapacak çiftçiler için yeterli olduğu fakat alanında uzman kişiler için yeterli analizler yapılacak kadar ayrıntı olmadığı ifade edilmiştir. Patateslerin gelişmesini ve olgunlaşmasını engelleyen bir hastalık türü vardır. Patateslere musallat olan bu hastalık patatesin üstünde küf şeklinde belirmektedir. Köylüler tarafından cennet böceği olarak ifade edilen bu böcekler patates yapraklarını yiyerek mahsulün güçlenmesine engel olmaktadır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 55).

4.5.9. Bamyaya Ziraatı

Bamyanın menşei Amerika'dır.² Bamyaya Anadolu'nun her bölgesinde yetişmekte olan bir bitkidir. Lodosa ve poyraza karşı olan tarlalar geç mahsul verir. Bamyaya ziraatının en verimli olduğu yer İstanbul'un Avrupa yakasında bulunan Ayamama deresi civarındadır.

Bamyaya ebegümeci sınıfına aittir. Dalı yuvarlak tüylü yapraklıdır. Yaprak sapının dalla birleştiği yerde iki yeşil ince kulakçık vardır. Yaprak sapları da uzunca tüylüdür. Bamyayı yardığımızda beş parça olduğunu görürsünüz her parçaya da bamyanın tohumları ufak saplarla bağlıdır. Beş yapraklı olan bamyanın yaprakları tohumluğun üzerine yapışmış haldedirler. Bamyanın kökü bütün ebegümeci familyası gibi derine gömülür. Kalın ve o kadar sert değildir. Kırılınca dallarda olduğu gibi yapışkan bir su çıkmaktadır. Bamyanın çiçekleri çok güzel olmasıyla bilinir. Bamyanın sarı çiçekleri sabah vakitlerinde tarlaları süsler. Öğle vakitlerine doğru kapanırlar. Bamyalar çok kuvvetli toprakları sevmezler. Bamyaların sevdiği toprak sıkı olmalıdır. Kumlu topraklarda turfanda yetiştirilir ise sulanmalıdır aksi halde yanar. Usta bamyacılar kumlu toprağın mahsulünü bir sonraki sene kara toprağa ekerler. Kara toprakta yetişen bamyayı ise kumlu toprağa ekerler. Bu işlem sayesinde tohum ziyan olmaz. Bamyaya tarlaları kânunusânî yani ocak ayına kadar hazır edilmiş olmalıdır. Pulluklar ve kara saban ile sürülmüş olmalıdır. Bamyaya üreticilerinin genellikle kendi tarlaları yoktur. Bu sebepten dolayı kasım ayında tarlayı kiralarlar ve elindeki tohumun yetiştiği yere göre toprağı incelerler (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 100).

Mecmuanın birinci yılının yedinci sayısında bamyaya ekimine yeni başlayacak çiftçiler için muhakkak tohumu bilindik yerden almalarını öneren bir makale yazılmıştır. Eğer tohum bilindik yerden alınmazsa dikenli veya bozuk çıkabilir, dikenli bamyanın da pazarlarda pek satılmayacağı ortadadır. Bamyaya ekimi genellikle mart ayından mayıs ayının on beşine kadar sürer. Mesela İstanbul vilayetlerinden olan Maltepe civarında martta ekildikleri halde memleketin diğer taraflarında nisanın beşi ve altısından sonra ziraata başlarlar. Eğer bamyaya nisan ayında ekilirse bamyanın belirli

² Çiftçiler Derneği Mecmuası'nda bamyanın menşei Amerika olarak verilmiştir. Fakat bamyanın menşei Hindistan ve Afrika'dır (Elmacı, 2011, s. 117).

bir olgunluğa gelmesi için ortalama yetmiş gün lazımdır. Fakat mayıs ayında ekilen bamyalar için elli veya altmış gün yeterli olup bu süre zarfı sonunda mahsulü vermektedirler. Bamyanın farklı çeşitleri bulunmaktadır. Bu çeşitlerin toprağı, kalınlığı, boyu farklıdır. Bamyaya çeşitlerini şu şekilde sıralayabiliriz: Sultaniye bamyası, Amasya bamyası, kavata bamyası, topuz bamyası. Bamyaya ekiminde, tarla bir adım genişliğinde ve on adım uzunluğunda tavlara ayrılır. Bu taktiğin toplama zamanına çok faydası dokunur. Tavlardaki toprak bir tırmık veya çapa ile bir kenara çekilir. Ekim yapılacak şeritler kırık veya elli santim ara ile açılmaktadır. Toprak tavı yeterli ise tohum ekimi hemen yapılır. Eğer yeterli değil ise masuralara³ su verilir. Su verilme işleminden sonra toprağın tava gelmesi beklenir. Daha sonra her ocağı üç tohum denk gelecek şekilde iki veya üç santim derinliğe ekimi yapılır. Ekim esnasında diğer zirai bitkilerin ekiminde olduğu gibi toprağa yanmış ahır gübresi koymak bamyaya için faydalıdır. Bu yanmış gübre, toprağın kaymak tabakası görünümünün önüne geçer. Tohumların çok derine ekilmemesi dikkat edilmesi gereken bir husustur. Derine ekilen tohumlar çimlenme aşamasında ve filizlerin toprak yüzeyine çıkma sürecinde zorlanır. Çiftçilerimiz tohum ekiminden önce bamyaları birer gün arayla ıslak bir bez arasına koyup çimlendirmeliler. Eğer sıcaklık ve tohum uygun ise bamyaya iki hafta kadar bir süreyle toprağın yüzeyinde görülmeye başlanır. Bamyaya hasadı çiçeklenmeden bir gün önce veya birkaç gün içerisinde yapılabilir. Bamyaya bitkisi hasat edildikçe bitkide çiçek oluşumunun devamı sağlanır. Bamyaya hasadının süresi bölgelere değişir fakat ortalama bir ay kadar devam eder. İyi çalışan bir çiftçi günde on kilo civarı bamyaya toplayabilir. Fakat Amasya bamyası gibi küçük meyveli çeşitlerde toplama miktarı daha az olur. Mecmuada bamyaya musallat eden bir haşerata rastlanılmadığı ifade edilmiştir. Fakat külleme hastalığına yakalanmayan bamyaya tarlasının neredeyse olmadığı belirtilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 101).

Belirli umum sebze yetiştirmek için bahçe ve suya ihtiyaç vardır. Fakat bamyaya yetiştirmeyi iyi bilen konuya vakıf olan kişiler İstanbul civarında istedikleri her yerde bamyaya tarlası oluşturabilirler. Mecmuada bamyaya çeşitlerine dair bilgiler verilmiştir. Sultaniye bamyası taze yenen bir tür olup tarlalarda en bereketli ve lezzetli olan bamyaya türüdür. Amasya bamyası diğer bamyaya çeşitlerinden farkı küçük olmasıdır. Pazarlarda

³ 20-30 santim derinliğinde iki suyolu arasında olan balıksırtı şeklinde yükseltilmiş toprak yığıdır (http-2).

kuru olarak satılan bamya türüdür. Kavata bamyası büyük kalın ve uzun bamya olup pek lezzetli olmayan bamya türüdür. Topuz bamyası ise yerli olmayan hariciden zirai olunan bamyadır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 103).

4.5.10. Fasulye Ziraatı

Fasulye hem ekonomik hem de besleyici olması dolayısıyla memleketimizde en çok tercih edilen besindir. Fasulyenin tazesı yazın, zeytinyağı ile yenildiğinde kurusu ise kışın çok lezzetli olmaktadır. I. Dünya Savaşı'ndan evvel fasulyenin okkası üç veya dört kuruş arasında değişmektedir. Bu sebeple memlekette fakir halkın sofrasından eksik olmamaktadır. Taze fasulyenin kuru fasulyeden eksik bir yanı yoktur. Hemen hemen aynı oranda üretimi ve tüketimi yapılmaktadır. Fasulye killi ve kireçli topraklarda çok iyi yetişmektedir. Hafif serin ve sağlam toprakları sever. Toprağı derin ve yumuşak olmalıdır. Fasulye ekilecek toprak en az iki kez sürülmelidir. Fasulye ekilecek tarlanın anızı yaz ayının sonunda çok kulaklı pulluk ile bozulmalıdır. Bu işlem toprağı temizler ve sonbaharda yağın yağmurların toprakta birikmesi açısından son derece önemlidir. Fasulye ekecek çiftçi, kışın havalar güzel giderse toprağı derin sürerek gübreyi iyice ekmelidir. İlkbaharda ise hafifçe tekrardan üstünden geçilmelidir. Fasulyenin ekimi yapıldıktan sonra çapalama, sulama işlemleri aksatılmamalıdır. Fasulyenin hasadı üç ila dört gün içerisinde olur. Fasulyeler el ile koparılarak gölge ve nemli bir yere götürülerek su kaybetmesi önlenir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 274).

Fasulye üç parça yapraklı olup sııklara tırmanır. Beyaz, kırmızı, pembe ve mor renkte çiçekleri vardır. Fasulyenin topraklarımıza İran memleketinden geldiği söylene de bu pek inandırıcı değildir. Arap memleketlerine bizden gittiği bariz bellidir. Fasulye killi kireçli topraklarda iyi yetişmez. Memleketimizde fasulyenin pek çok çeşidinin ziraatı yapılır. Memleketimizde yetiştirilen fasulye çeşitleri, çalı, muhacir fasulyesi, yer fasulyesi, Ayşe kadın, Bursalı gelin fasulyesi, Trabzon fasulyesi şeklindedir. Çalı fasulyesi beyaz çiçekli, iri taneli enli bir cinstir. En fazla İstanbul civarında sebze bahçelerinde yetişmektedir. Muhacir fasulyesi diğer fasulyelere göre kısa olup çok lezzetlidir. Çok bereketli olduğu söylene de İstanbul piyasasında pek makbul olmamakla beraber İzmit sahili körfezinde çok yetişmektedir. Yer fasulyesinin danesi beyaz küçük yuvarlak ve ufak bir cinstir. İstanbul harici sebze bahçelerinin su

ulaşmayan yerlerine aralık tarım ürünü olarak yetiştirilir. Ayşe kadın fasulyesi tanelerinin renkli olmasıyla diğer fasulyelerden ayrılmaktadır. Ziraatı en çok İzmit körfezi sahilinde ve Bursa'da yapılır. Bursalı gelin fasulyesi ise sarı ve beyaz tanelidirler. Tazesı yenildiği gibi kurusu da yenilmektedir. Memleketimizin asıl yerli fasulyesi olmayıp tohumu Fransa'dan getirilmektedir. Trabzon fasulyesi ise piyasamızda satılan ufak ve yuvarlak taneli tombul taneli fasulyedir. Trabzon ve havalisinde tütün ve soğan kaldırılan tarlalarda haziran ve temmuz aylarında ekilir hasadı eylülde alınan fasulyedir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 275).

4.5.11. Patlıcan Ziraatı

Patlıcan ülkemizin her yerinde yetişebilen bir sebzedir. Patlıcanın yetişmesi için iklimin sıcak olması gerekmektedir. Soğuk ve don olaylarının yaşandığı bölgelerde patlıcanın mahsul vermesi çok zordur. Mecmuada patlıcanın soğuk ve kırağı olan yerlerde yetişemeyeceğine dair yazılan makalede şu söz söylenmiştir. "Acı patlıcanı kırağı yakmaz (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 120)."

Patlıcan toprak konusunda diğer sebzeler gibi değildir, çok seçicidir. Mesela killi toprakta ekimi yapılırsa mahsul vermez. Fakat derin, yumuşak, besin değeri bakımından zengin topraklarda ekimi yapılırsa çok iyi mahsul verir. Patlıcanın ağır rutubetli topraklarda ekimi yapılırsa o sene patlıcandan mahsul alınmaz. Çünkü rutubetli toprakta patlıcanın kökü kurumaktadır. Patlıcanın tohumları sıcak yastıklara ekilir.⁴ Tohum ekildikten sonra tohumların üzeri harç ile kapatılır ve üzerine bastırılır. Daha sonra yastıklar sırayla ıslatılır. Islanan topraklar belirli bir sıcaklık bulmuş ise on gün civarında çimlenir. Patlıcan ekiminden sonra kısa bir süre su verilmez. Daha sonra ise bolca su verilir. Ancak patlıcanın yetişme evresinde fazla sulama yapılmamasına çok dikkat edilmelidir aksi takdirde patlıcanın tadı acı olur. Patlıcanın dikiminden sonra toplamda iki kere çapalama yapılmalıdır. Patlıcan fideleri dallandığında çapalama işlemi biter. Patlıcan ahır gübresini çok sever. Patlıcanın yaprakları morumsu, tüylü, yassı, yuvarlak ve girintilidir. Bir sap üzerinde birkaç çiçek bulunursa bunlardan yalnız biri meyve tutar diğerleri düşer. Çiçekleri renkli, yaprakları parça parça ise de bu parçalar dibinde birbirine bağlıdır ve açık menekşe rengindedir.

⁴ Sebze fidelerinin yetiştirildikleri özel yerlere denir. Domates, biber, patlıcan gibi sebzelerin yetiştirilmesinde sıcak yastıklar kullanılır (<http-3>).

Mecmuada memleketimizde bilhassa İstanbul civarında yetişen çeşitli patlıcanlardan bahsedilmiştir. Bunlar; Kemer Patlıcanı, Tophane Patlıcanı, Beyaz Patlıcan, Benekli Mor Patlıcan şeklindedir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 121-123).

4.5.12. Safran Ziraatı

Safran, Kastamonu'nun Safranbolu ilçesine ismini veren bir bitki türüdür. Aslen Asya kökenli olan Safran bitkisinin ekimi bir dönem Macaristan'da çok fazla yapılmıştır. Ancak daha sonra bitkinin ekimi bilinmeyen nedenlerden dolayı yapılmamaya başlanmıştır. Hatta bir dönem Safran yetiştiriciliği ile nam salmış olan Macaristan belirli süre aralıklar ile safranı başta Türkiye olmak üzere Yunanistan, Fransa ve İspanya'dan ithal etmiştir. Safran bitkisi çok kıymetli ve pahalı bir bitkidir. Yetiştiriciliği diğer nebatlar gibi zor değildir bu sebeple yetiştiren insanı yormaz. Safran bitkisi Avrupa'da az yetiştirildiğinden o bölgelerde alım-satımı çok pahalıdır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 167).

Safran verimli bir şekilde yetiştirilmek isteniyorsa, yapılması gereken ilk şey toprağın güzel işlenmesi ve gübrenmesidir. Safran bitkisi ekimi için killi toprağa otuz santim sıralar açılır. Daha sonra ağustos ayında safran yumruları bu sıralara 10 santim derinlik olacak şekilde dikilir. Safran fidanları arasında mesafe sekiz santim olsa kâfidir. Ağustos ayında ekilen yumruların, ekim ayında üzerinde çiçekler görülür. Safran bitkisinin yumruları bütün kış toprakta bırakılmalıdır. Yazın haziran ve temmuzda topraktan çıkarılır ve havadar tavan arasında tutulur. Sonra yumrular ağustosta tekrar toprağa dikilir. Dikim işleminden sonra eylül ayında fideleri çapalamak gerekir. Çapalama işleminden bir müddet sonra tomurcuklar yarılmaya başlar. İşte o vakit toprak tırmık ile düzlenir. Yalnız toprak tırmıkla düzlenirken safranın yumrularının zedelenmemesine ve zarar gelmemesine dikkat edilmelidir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 168).

Safran kavrulup yanmasın diye çok dikkat edilmelidir. Yanmasını önlemek amacıyla kaz tüyü ile hafifçe karıştırılmalıdır. Eğer demir ile karıştırılır ise safranın telleri zarar görür ve kırılır. İyi kurutulmuş safran koyu kırmızı renkte ve keskin kokulu olur. Safranın ilk hasadı genellikle zayıf olur fakat ikinci hasattan sonra yumruları çoğalacağından dolayı daha bol ve verimli olur. Yumrular ilk sene bir çiçek verir fakat

daha sonra üç dört çiçek vermeye başlarlar. Safranın yaprakları kar çiçeği yapraklarına benzer ve asıl renkleri koyu mor ve mavi menekşe rengindedir. Toprak zayıflattığı için safranı hep aynı yere dikmemek, yerlerini değiştirmek gerekir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 169).

4.5.13. Ispanak Ziraatı

Yazın çok sıcak ve kuru yerlerde yetiştirilse de çok iyi mahsul vermezler. Böyle yerlerde tohuma çabuk kalkarlar. Memleketimizde İstanbul, Bursa, Ankara gibi yerlerde kışın ekilir ve ilkbaharda hasadı yapılır. Ispanak killi kireçli toprağı sevmez. Ispanak bitkisinin hoşlandığı topraklar kumlu çürümüş gübrelili besleyici maddesi fazla olan topraklardır. Ispanak kuzukulağı ve pancar sınıfına mensuptur. Bu bitkiler gibi kökleri toprağı derince girer yaprakları büyük olup üç köşelidir. Yerli ıspanak namıyla iki cins ıspanak vardır. Yerli cins ıspanağın yaprakları küçük ve kırtıklıdır. Avrupa cinsinin yaprakları büyük, yeşil ve az kırtıklıdır. Yerli cins tohumları dikenli, Avrupa cinslerinin tohumları ise dikensizdir. Ispanak taze gübreyi sevmez, çürümüş gübreden hoşlanmaktadır. Bu sebepten dolayı kışın tarlanın gübrenmesi gerekmektedir. Memleketimizde ıspanak genelde ilkbahar ve sonbahar aylarında ekilir. Ispanak ekimi yapacak olan çiftçiler ekeceği tohumu kendileri hazırlamaktadır. Eğer ilk defa ekim yapacak, tohumu hazır olmayan çiftçiler var ise tohumu bilindik yerden almalıdır. Ispanak ekilecek toprak iyice sürülmeli ve belllenmelidir. Sürüm işlemi yapılırken derinlik fazla olmalıdır. Çünkü eğer derinlik fazla olursa ıspanağın kökleri çok derine iner ve daha fazla büyürler. Bu şekilde olan ıspanaklar daha fazla para kazandırır ve yemek yapımında büyük olduğu için daha çok tercih edilir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 184).

Bitkilerin sağlıklı bir şekilde büyümesi, iyi mahsul vermesi için sulama işlemini çok iyi yapmak gerekmektedir. Ispanak bitkisi de hafif nemli toprakları sevdiği için düzenli sulama istemektedir. Sulama toprağın kurumaya başladığı zamanlarda yapılmaktadır. Sulama işlemini yaparken fazla su kullanmaktan kaçınılması gerekmektedir. Eğer buna dikkat edilmezse ıspanak kökleri zarar görür. Ispanağın hasadı iki türdür. İlki yaprak toplama ikincisi ise kökleme usulüdür. Yaprak toplama usulüyle hasat edilir ise beş defaya kadar hasat edilebilir. Kökleme usulü ile yapılacak ise birinci, ikinci ve üçüncü boy olmak üzere üç defa hasat edilir.

İspanağın hasadında kökler tamamen topraktan çıkarılmaz, demetler halinde toplanır. Bu usul şüphesiz daha fazla yaprak üretmesine olanak sağlar. İspanak bitkisine musallat olan bazı hastalıklar vardır. Bunlardan birincisi yeşil böceklerdir. Bu böcekler ıspanağın yapraklarını yer ve büyümesine engel olur. Musallat olan diğer hastalık ise sümüklü böceklerdir. Bu böceklerin ıspanağa bulaşmasını engellemek isteyenler ıspanağın üstüne kül veya kireç serpmelidir. İspanağa en çok zarar veren hastalıklardan birisi ise ıspanak pasıdır. İspanağın üstüne beyaz tüy şeklinde büzülüp yerleşir ve esmer veya menekşe rengini alır. Bitkinin yapraklarını döker köklerinin zarar görmesine sebep olur. Bu hastalığı def etmek için bordo bulamacına⁵ ihtiyaç duyulur. İspanak bitkisini pazara sevk etmeden önce yaprakları iyice yıkanır. Bu hastalıktan tamamen kurtulmak için ise en az bir iki sene oraya ıspanak ekmek gerekmektedir. İspanağın yapraklarında kanı temizleyen maddeler vardır. Bu bakımdan çok faydalı bir bitkidir. İspanağın faydası olmayacak hastalıklar ise böbrek ve mesane hastalıklarıdır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 186).

4.5.14. İsrırgan Otu

Mecmuada yayınlanan “dağlarımızda faydasız duran nebat” adlı makalede ısrırgan otundan bahsedilmiştir. İsrırgan otu makalede ‘*urtica dioica*’ olarak ifade edilmiştir. Bu bitkinin asıl anavatanı Asya memleketidir. Bizde ısrırgan otuna yerine göre ısrırgan veya dalyan dikenini de denilmiştir. Memleketimizde birçok farklı kullanım alanı vardır. Bu nebatın ekimi evvelki yıllarda ipek nebatı gibi ekilirdi. Bu bitkinin ekimi yapılmadan önce toprak önceden hazırlanmış olmalıdır. Ekim yapılacak toprağın besin değerleri açısından zengin olması gerekmektedir. Diğer sebze ekimlerinde uygulanan yöntemler ısrırgan otunda da geçerli olacaktır. İsrırgan otu en şiddetli kuraklık ve soğuğa dayanır çakıllı topraklarda çok yükselir. İsrırgan bitkisi on altı veya yirmi santim aralıklar ile toprağa dikilir. Tohumu çok ince olduğundan kum ile karışık bir halde ekilmeli ve bir çalı süpürgesi ile örtülmelidir. Ağustos ve eylül ayında sap, sararıp solmaya başladığında orak yardımı ile biçilir. Yalnız bu işlem yapılırken ellere eldiven geçirilmesi tavsiye edilmektedir. İsrırgan otu tavuklara da yedirilmektedir. Tavuğun iyi yumurtlaması yediği ısrırgan otuna göre değişmektedir.

⁵ Çiftçilerin bitkilere bulaşan böcekler için kullandığı kireç ve bakır sülfat bazlı karışım (<http-3>).

Isırgan otu gıda, gübre ve lif üretimlerinde kullanılmaktadır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 238-240).

4.5.15. Bursa Çayı Ziraatı

Bursa çayı adı altında Bursa'da hatta İstanbul'da bir çeşit çay kullanılır. Bilinen ve içilen çay gibi olmasa da hekimlikte kullanılan çok yararlı bir bitkidir. Yabani ot halinde bulunan, ekildiğinde iyice açılıp boyları sekiz veya on metreyi bulan ağaçlardır. Yaprakları diğer ağaç yaprakları gibi dökülmez, şişer. Ucu yuvarlak veya kenarlıdır. Sert ve ince dişlidir. Asıl yaprak sekiz veya on santim uzunluğunda iki veya üç santim genişliğinde olur. Yaprığın sapları kısa ve ancak bir ila on santim kadar uzundur. Çiçeklerin dalların koltuklarında biter tek veya üç veya dört tane şeklinde olur. Renkleri beyaz veya sarımtırak renklerindedir. Meyvesi yuvarlak ve yeşil rengindedir. Hafif kokulu olan bu bitkinin tohumu yenedünyanın tohumuna benzemektedir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 245).

4.5.16. Ayı Üzümü

Mecmuada halk arasında bilinen ayı üzümünden bahsedilmiştir. Ayı üzümü memleketimizde çok fazla bulunan çalı ve ağaç türüdür. Latince karşılığı '*arctos staphylos uva ursi*' olan bu bitki daha çok hekimlikte kullanılmaktadır. Yaprakları kalın boyu ise kabarıktır. Kırmızı meyveleri olan meyvelerinin üç dört tanesi aynı yerde olan ufak salkımlar halinde bulunan içinde incir gibi küçük tanecikleri bulunan bir bitkidir. Bu bitki hekimlikle uyuşturucu ve kuvvet verici ilaç olarak kullanılmaktadır. Bu bitkinin yapraklarında arbutin isminde bir madde bulunur. Bu maddenin bileşiminde ise glikoz ve hidrokinon maddeleri vardır. Bu maddeler mesane hastalıklarına ve idrar tutma sıkıntısı yaşayanlar hastalar açısından faydalıdır. Ayı üzümü olarak bilinen bitki aynı zamanda böbrek sorunu yaşayan hastalar içinde şifa görevi görür. Böbreklerde oluşan kum ve taşı düşürmekte oldukça faydası vardır. Ayı üzümü dağlarda gölgelik yerlerde yetiştirilir. Mayıs haziranda çiçek açar, ağustosta ise meyve verir. Çiçeğin ağzı kapalı ortası şişkin bir haldedir. Pembe renkte çan şeklinde ve meyvesi kırmızı ufak yaban mersini gibidir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 246).

4.5.17. Şeker Pancarı Ziraatı

Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu I. Dünya Savaşı, memlekette şeker kıtlığına sebep olmuştur. Çiftçiler yaşanan bu kıtlığı gidermek amacıyla, memleketin şeker ihtiyacını gidermek için şeker pancarı ekimini arttırmıştı. Şeker pancarı ekilecek tarlanın önceden sürülmüş ve temizlenmiş olması gerekmektedir. Sonbahar mevsiminde toprağın mutlaka sürülmüş olması gerekmektedir. Eğer sonbaharda toprak sürülürse yağmurdan alınan verim artar ve bahar ayında daha rahat tarla ve tohum yatağı yapılıır. Şeker pancarı üretiminde ürünün verim ve kalitesini belirleyen en önemli faktör tohumun kalitesidir. Tohum seçerken, üretim yapılacak yerin iklimi, toprağı gibi etkenler göz önünde bulundurulmalıdır. Memleketimizde şeker pancarı ekiminde genellikle çiftlik gübresi kullanılmaktadır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 307).

Sonbahar sürümünden sonra çok fazla vakit geçmeden toprağın nemi ve tavi kaybolmadan şeker pancarı ekiminin yapılması gerekmektedir. Eğer bu vakitlerde ekme işlemini yaparsak verim ve kalite yüksek olur. Şeker pancarının ekim zamanı genellikle mart ayının son haftaları ve nisan ortasıdır Şeker pancarı genellikle ılıman iklimleri sever yani sıcaklığın sekiz veya on derece olduğu her yerde ekimi kolaylıkla yapılmaktadır. Pancarın gelişim aşamasında tarlada ki yabancı otların temizlenmesi çok önemlidir. Çünkü şeker pancarı gelişim gösterdiği evrede bu otlardan olumsuz yönde etkilenmektedir. Şeker pancarı ekimi kırk veya elli santim arasında ki mesafelere ekilmektedir. Şeker pancarının hasadı belirli aşamalardan oluşmaktadır. Hasat genellikle ekim aylarında toprak tavlı iken yapılmaktadır. Şeker pancarı hasat edilirken pancarın baş bölümü yerinden kesilmeli, toprak ve çamurdan arındırılmalı ve üzerinde yaprak bırakılmamalıdır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 308).

4.5.18. Bezelye Ziraatı

Bezelye bitkisini yerli bahçıvanlarımız iki çeşide ayırmıştır. Birincisi Osmanlı bezelyesi ikincisi ise Frenk bezelyesidir. Bu bitki serin ve ılıman iklim bitkisidir. Bezelye bitkisinin ekiminde dikkat edilecek en önemli husus toprağın tanınıp sıcak toprakların tercih edilmesidir. Eğer rutubetli toprak tercih edilirse bezelye bitkisi

mahsul veremez. Bezelye ekiminde ağır topraklar yerine hafif topraklar tercih edilmelidir. Bezelye bitkisi sonbahar ayından başlayıp ilkbahar ayının sonlarına kadar ekilebilir. Bezelye bitkisi ekildikten sonra çevresinde beliren yabancı otların temizlenmesi işlemi yapılmalıdır. Çapalama işlemi köklere zarar vermemek amacıyla genellikle hafif yapılmalıdır. Olgunlaşmış bezelyeler genellikle olgunlaştıktan yaklaşık birkaç içerisinde hasat edilir. Bezelye bitkisi yüksek besin değeri sebebiyle Osmanlı Devleti'nde yetiştiriciliği en çok tercih edilen ürünlerden biri olmuştur (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 386).

4.5.19. Domates Ziraatı

Domates fide ile yetiştirilen bir bitkidir. Patlıcan biber fideleri gibi fidecilerden satın alınmaktadır. Domatesin memleketimizde sırık domates ve kır domatesi namıyla iki çeşidi bulunmaktadır. Sırık domatesinin yetiştiriciliği patlıcan yetiştiriciliğine benzediği için çiftçiye külfeti çoktur. Bu sebepten dolayı İstanbul ve civarında genellikle kır domatesi yetiştiriciliği yapılmaktadır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 32).

4.5.20. Portakal Ziraatı

Portakal besin değeri itibarıyla zengin olan ve çok tercih edilen narenciye ailesine mensup bir meyvedir. Portakal sıcak iklimlerde yetiştiriciliği yapılan bir meyvedir. Sıcak iklimlerde yetişebilse de sıcaklığın yüksek olduğu bölgelerde verimli meyve vermez. Rüzgarın fazla olduğu bölgelerde yetiştiriciliği yapılan portakalın kabukları kalın olmaktadır. Portakal yetiştiriciliğinde dikkat edilecek en önemli hususlardan biri topraktır. Toprağın derinliği bir iki metre aralığında olup hava alan bir yapıya sahip olması çok önemlidir. Kumlu ve killi topraklar portakal yetiştiriciliğine uygundur. Portakalın yetiştirme aşamasında bol sulama yapmak çok önemlidir. Portakalın hasadı genellikle sonbahar aylarına denk gelmektedir. Portakalın verimli olması çiftçinin maharetine bağlıdır. Çiftçi yetiştirdiği meyvenin iklim koşullarını, toprağını iyi bilirse yetiştirdiği üründen tam verim alır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 222).

4.5.21. Haşhaş Ziraatı

Haşhaş nebatı haşhaşiye familyasından olup Avrupa'da ancak iki yüz veya üç yüz seneden beri ziraatı yapılmasına rağmen memleketimizde pek eski zamanlardan beri ziraatı yapılmaktadır. Tohumlarından çıkan yağı ile başlarından alınan afyondan istifade edilmektedir. Haşhaş bitkisi sıcak ve güneşli iklimlerde çok iyi mahsul vermektedir. Don olaylarına dayanıklıdır. Fakat soğuk memleketlerde yetiştirildiği vakit tohum alımı gerçekleşse de afyonunu almak mümkün olmaz. Sıcak ve güneşli iklimlerde tohumu ve afyonu çok olur. İlkbahar özellikle mayıs aylarında hava ne kadar kuru ve rüzgarsız giderse mahsul o kadar iyi olmaktadır. Sıcak ve kuvvetli lodostan haşhaş bitkisini korumak gerekmektedir çünkü rüzgarları haşhaşa zarar verir. Haşhaş ne ağır ne de hafif toprakları sever. Su tutan fazla rutubetli topraklarda iyi yetişmez. Rüzgardan muhafazalı kireçli, taşlı ve suyun altına sızan tarlalarda yani iyi buğday ve arpa yetiştirilen topraklarda haşhaş bitkisi de iyi yetişir. Haşhaş çiftlik gübresinde çok daha iyi yetişir. Haşhaşın gübrenmesi zamanında yapılmalıdır. Haşhaş bitkisini kimyevi gübrelerle desteklemek gerekmektedir. Haşhaş bitkisi ekilmeden önce ekimi yapılacak tarla çok iyi hazırlanmalıdır. Toprağın nem dengesinin yeterli olup olmadığının kontrolü yapılmalıdır. Tarlayı derin sürmek gerekmektedir. Haşhaş ziraatında dikkat edilmesi gereken en önemli husus ise bitkinin tohumudur. Tohum seçimine çok dikkat edilmelidir. Bilindik ve kaliteli tohum alınmalıdır. Aksi takdirde haşhaş bitkisinde hastalıklara sebep olmaktadır. Tohumların çimlenebilmesi için yeterli rutubet olması şarttır. Kuru sıcaklarda sulama işlemi iki defada yapılabilir. Haşhaşın kapsülleri kurduğu zaman hasat işlemi başlamaktadır. Kuruyan kapsüllerin zarları üzerinde ki tohumlar kapsüllerin dibine düşmektedir. Haşhaşın birde afyonu vardır bu da bitkinin olgunlaşmamış kapsüllerine yapılan çiziklerden çıkan süttür. Uyuşukluk verdiği gerekçesiyle hekimlikte ve eczacılıkta çok fazla kullanılmaktadır. Bunu sadece tıbbi işlerle uğraşan kimseler yapmaktadır. Bilmeyen kimselerin yapmaması gerekir. Çünkü o süt aynı zamanda zehirli olduğu için zarar verebilmektedir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1919, s. 399).

4.5.22. Çiçekçilik

Çiftçiler Derneği Mecmuası doğrudan doğruya çiftçilere, tarım ve hayvancılık ile uğraşan kesime hitap eden bir mecmua olsa da toprağa ve doğaya ilgisi oldukça fazladır. Yazarlar çiçeklere ilgisi olanların veya çiçekçilik işi yapanların işine yarayacak yararlı bilgileri makaleler eşliğinde okuyucuya sunmuştur.

Osmanlı Devleti'nde çiçek yetiştiriciliği de çok yaygın bir ziraattı. Özellikle Kasımpatı çiçekleriyle kasım gülü denilen bitkilerin yetiştiriciliği çok fazla yapılmaktaydı. Mecmuanın her sayısında mutlaka yer alan Çiftçi Takviminde Kasımpatı çiçeği ile ilgili çeşitli bilgiler verilmiştir. Genellikle çiçekler hakkında kısa ve öz bilgiler veren mecmua, çiçeklerin nasıl ekilip yetiştirileceği konuları üzerinde durmuştur. Örneğin kasımpatı çiçeği ya gövdelerinden ayrılıp kuvvetli ocaklara derince ekilir ya da pazardan saksı ile alınarak toprakta uygun bir yere gömülür. Lale, zambak ve her türlü soğanlı çiçeklerin ekimi derince ekilmelidir. Gelincik tohumları duvar diplerine sık sık serpilip üç ağızlı tırpanlar ile toprağa karıştırılmalı ve ilkbaharda seyreltilmelidir. İlkbaharda seyreltilip sökülenler salata olarak yenilebilir, seyrek kalanlar ise çok güzel renkte çiçek açacaklarından bahçeleri süsler. Çiçekler hakkında zaman zaman yayınladıkları makaleler ile geniş bir okur kitlesine ulaşmayı hedeflemişlerdir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 47).

4.5.23. İktisat

Osmanlı Devleti kuruluşundan yükseliş dönemine kadar iktisadi gücünü elinde tutmayı başarmış ve böylece Lale Devri'nin son yıllarına kadar iktisadi güç olarak ön plana çıkmıştır. Belirli bir zamana kadar tımar sistemi ülkenin gücünü halkın refahını üstlenmiştir. Ancak değişen dünya ile ortaya çıkan Coğrafi Keşifler ve Sanayi Devrimi Osmanlı Devleti'nin iktisadi gücünün zedelenmesine sebep olmuştur. Ortaya çıkan bu gelişmeleri yakından takip edip, uygulayamayan Osmanlı Devleti yavaş yavaş iktisadi gücünü kaybetmiştir. Sanayi Devriminin yaşanmasından itibaren ülkeler arasında gelir farklılıkları olmuştur. Bu gelir farklılıkları hiç şüphesiz ülkelerin sanayi toplumuna geçiş süreçleriyle ve kalkınmanın iktisadi güç ile yakından ilgilidir (Dumrul vd. Dumrul, 2014, s. 147).

Çiftçiler Derneği Mecmuası ziraat başta olmak üzere okuyucularını toprak, çiftçilik, ticaret ve üretim gibi alanlarda bilgilendirmiştir. Ekonomik gelişimini ziraat ile kalkındıran bir ülkenin ticarete gereken önemi vermesi konusunda pek çok makale yazmıştır. İktisat ve ziraat alanında makaleler yazan Yusuf Mazhar, ziraat ve ticaret konu başlıklı makalelerinde ikisinin ayrılmaz bir bütün olduğunu ikisine de gereken önem verildiğinde ülkenin kalkınmasının daha kolay olacağına dair makaleler yazmıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 124).

Mecmuanın ana amacı Osmanlı Devleti'nin ekonomisinin düzelmesi ve ülke kalkınmasının ziraat ile olacağı fikri üzerine şekillenmiştir. Ekonominin canlandırılması yerli üretimin destek bulması ve iktisat politikalarının iyileştirilmesiyle olacaktır. Bu bağlamda Çiftçiler Derneği Mecmuası'nda ziraat ve iktisat ile ilgili zirai bir kuruluş olan Çiftçi Kooperatiflerinden bahsedilmiştir. Çiftçilerin kooperatif şirketleriyle çalışmasının avantajlarından bahsedilmiştir. Çiftçilerin daha örgütlü ve sistemli çalışmalarının hem kendilerine hem de devlete daha fazla yararı dokunacağı, çiftçi ve kooperatifler üzerine de makale yazılmıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 193).

Çiftçiler Derneği Mecmuası'nda bahsi geçen bir diğer konu ise elde edilen hububatların satış ve ticareti konusudur. Hububat ziraatı çiftçilerin en büyük gelir kaynağıdır. Bu öneme istinaden elde ettikleri mahsulleri yeni ziraat usulleri ile uygun bir miktara satmak çiftçiler için önemli bir meseledir. Çiftçiler elde ettikleri mahsulatı bir şirket ile çalışarak satarlarsa hasılatlarından daha fazla kar edeceklerine dair bilgiler mecmuada ele alınmıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 285-288; 1918, s. 293-296; 328-330).

4.5.24. Hayvancılık

Tarım sektörünün hiç şüphesiz en çok destek bulduğu alan hayvancılıktır. Hayvancılık ziraat ile uğraşanların diğer önemli gelir kaynağıdır. Çiftçiler Derneği Mecmuası da tarıma destek olacağını düşündüğü hayvancılık alanında pek çok makale yazmıştır.

4.5.25. İpek Böcekçiliği

Mecmua ilk makalelerinden itibaren İpek böcekçiliği hakkında pek çok malumat vermiştir. Dut ağaçları, ipek böceği tohumları, ipek böceği hastalıklarına, kozaların muhafazasına dair bilgiler verilmiştir.

İpek böceğinin bundan 4000 yıl kadar önce Çin’de ortaya çıktığı bilinmektedir. Çin keşfettiği bu canlıyı yıllarca diğer ülkelere saklamıştır. Yıllardan beri ipek kumaşlar Çin’den diğer ülkelere çok pahalı fiyatlara ithal edilmekteydi. Daha sonra İpek yolu ticareti ile ipek diğer ülkelere ulaşmıştır (Odabaş vd. Günbey, Zengin, Sarıkaya, 2020, s. 76-77). Çin’den bu sanatı öğrenen diğer ülkeler keza ipek böcekçiliği yetiştiriciliğine başlamıştır. İpek böcekçiliği vakti bol olan ve bahçelerinde bir miktar dut ağacı olan çiftçilerimiz için yetiştirmesi pek kolay ve sade bir iştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 7-10).

Dut ağaçlarının fidanlarının ekimi genellikle mart ayından itibaren yapılmaya başlanmaktadır. Daha sonra bellenme ve sürülme işlemleri yapılmaktadır. Aşıya ihtiyaç duyan fidanlar vakti geldiğinde aşılır ve etrafı ıslak bir bezle örtülmektedir. Böceklerle karşı dut ağaçlarının sağlığının korunması için gövdelerine badana işlemi uygulanır veyahut ağaç köklerine göz taşı ve kaynar su dökülmektedir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 10).

İpek böceklerinin yetiştirildiği yer genellikle böcekhaneler olmaktadır. Böcekhaneye ipek böceği yetiştirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Böcek yetiştiren kişiler böcekhaneye ile yakından ve titizlikle ilgilenmelidir. Böcekhanenin sıcaklığı artırılıp azaltılmamalıdır. Geceleri bu sıcaklığa çok dikkat edilmelidir bu sebeple geceleri böcekhanenin başına bir bekçi bırakılmalıdır. Böcekhaneye böceklerle temiz hava vermek maksadıyla her gün havalandırılmalıdır. Çünkü böcekler büyürken daha geniş havaya muhtaç olmaktadır. Böcek tohumu tavuk yumurtasının toplu iğne başı kadar küçük halindedir. İpek böceği yumurtasının içi ve dışı aynı tavuk yumurtası gibidir. Bu yumurtalar dişi kelebeğin karnından çıktığı an sarı renktedirler. Eğer bu dişi kelebek erkek bir kelebek ile çiftleşmiş ise yumurtaların rengi yavaş yavaş morarır ve kırmızı renge döner. Bu yumurtaların bir tarafı basıktır. Kuluçkada ki tavuk yumurtalarından civcivler nasıl gagalarıyla yumurtayı kırıp çıkıyor ise böceklerde basık kısmı dişleriyle kemirerek çıkmaktadırlar. Bu yumurtaların üstünde yapışkan bir sıvı vardır. Bu yapışkan sıvı yere düşünce dağılmalarını önlemektedir. Kabuktan çıkan

küçük böceğin üstü dik kıllarla örtülüdür. Kabuktan çıkar çıkmaz dut yaprağı kemirmeye başlarlar. Hava sıcaklıkları böceğe uygun olursa böcek hızlı büyür ve üstünde ki kabuklar dökülmeye başlar. Dışarıdan bakıldığında on iki halkalı bir kurtçuk görünümünde gözükmektedir. Baş tarafından itibaren birinci, ikinci ve üçüncü halkalarında birer çift sarı ve siyah pençeleri vardır. Böceğin ayak tabanlarında çengeller vardır. Bu çengeller böceğin ağaç dallarına tutunma görevini üstlenmektedir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 21).

Dişi tırtılların karınlarında son halkaların sağ ve sol kısımlarında esmer yuvarlak bir leke vardır. Bu leke o tırtılın dişi olduğuna işarettir. Böceklerin başı üç tanedir. İki yanlarda biri ortadadır. İpek böceklerinin toplam on iki gözü vardır. Ancak gözlerinin görüp görmedikleri bilinmez. Böceklerin her iki tarafında dokuzar tane olmak üzere toplam on sekiz tane delik vardır. Bu delikler nefes borularının ağızlarıdır. Bu boruların içinde böceğin beyaz renkte yağı bulunur. İpek böceklerinin kalbi yoktur ve kalp görevini kan damarları üstlenmiştir. Bu damarlar dakikada 40-50 defa yukarı doğru toplanır tekrar eski haline döner (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 23).

İpek böceğinin birkaç çeşidi olduğu için tohumları da çeşitlerine göre farklılık göstermektedir. Mesela Japonya civarında yetişen böceklerin tohumları en küçük tohumdur. İpek böceği tohumları temmuz başlarında kelebeklerden çıkar. Bu tohumları temmuz ayından bir sonraki nisan ayına kadar muhafaza etmek gerekmektedir. Bu tohumların üstünden kış mevsimi soğukluğu geçmeden bu tohumlar fişkıramazlar. Ortamın soğuk olması tohumların dikilmesine yaramaktadır. Tohumlar yumurtlayınca az rutubetli ortamda gelişigüzel her yerde muhafaza edilmektedir. Tohumlar sıkışık bir hal yerine serpilmiş geniş bir alana yayılıp muhafazası sağlanmalıdır. Yoksa tohumların üstü rutubetlenir ve içinde ki madde bozulur. Avrupalı devletler bu gibi durumların yaşanmaması adına fişleme ambarı oluşturmuşlar ve burada muhafazalarını sağlamış ve mevsimi gelince ipek böceği yetiştiriciliği yapan kişilere yollanmıştır. Bizim memleketimizde bu şekilde muhafaza edilecek bir ambar yoktur. İpek böcekçiliği yetiştirme işiyle ilgilenenler ise buna benzer adı kışlatma sandıkları olan bir sistem kurmuşlardır. Bu sandıklar çift duvarlıdır. Duvarların arası saman yaprağı gibi sıcaklık geçirmemektedir. Sandık yapamayan vatandaşlarımız ise evlerinde bulunan büyük kapların içine tohumları

yerleştirirler. İçine birkaç parça sönmemiş kireç koyarak kapağını kapatmalı ve etrafını iyice sarmalıdır. Eğer bu yöntemde zahmetli gelirse o zaman tohumları nisana kadar soğuk ve serin bir yerde muhafaza etmeli güneşe hiç göstermemelidir. Daha sonra soğumamış kireç parçalarıyla o yerin rutubeti alınıp tohumlarda ara sıra havalandırılmalıdır (*iftiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 108-110).

İpek böcekleri ilkbahar aylarında sıcaklık başlar başlamaz fışkırırlar. Kendi kendine çıkan böcekler genellikle cılız olur ve bu sebeple telef olurlar. Genellikle böyle durumların yaşanmaması için el ile açmak yoluna başvurulmaktadır (*iftiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 116).

İpek böceklerinin salgıladığı bir sıvı vardır. Bu sıvı zamanla ipek ipliği haline gelir ve böcekler bunu koza yapımında kullanır. Hasat zamanı ince cılız ve karışık tüylü kozalar diğer kozalardan temizlenir. Koza, sıcak su ile ıslatılır ipek ipliği nemlenir ve gevşer. Gevşeyen ipler birleştirilir ve ipek iplikleri demeti oluşturulur (*iftiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 118).

4.5.26. Arıcılık

Arıcılık Osmanlı Devleti'nde pek çok kar getiren bir zanaattır. Memleketimizin her yerinde arıcılık faaliyetleri yapılmaktadır. Arıcılık zanaatı çok sermaye ve çok emek gerektirmediğinden çiftçilerimiz tarafından çok tercih edilmektedir (*iftiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 114).

Arılar besinlerini kendi kendilerine çiçeklerden toplarlar. iftilerimiz kiş aylarında arıların kovanlarına çok az bir yiyecek bıraktıkları takdirde arıların bundan başka yiyecek ihtiyacı olmaz. İlkbahar ayı geldiğinde kovanların kapakları açılır ve kovanın ii temizlenir. Yalnız temizlik yaparken kovanın güme denilen bal peteğini oluşturan köşeli gözeneğe dikkat edilmelidir (*iftiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 116).

Bir arı kovanında üç tip arı vardır. Birinci valide arı, ikincisi amele yani işçi arı üçüncüsü ise erkek arıdır. Valide arı yabancı arılara benzer. Karnı ve ayaklarının altı sarı renktedir. Baş kısmı kısa gövde kısmı uzundur. Gövde kısmında yumurtaları olduğu için şişkindir. Vücutları tüylü ve kanatlıdır ancak yaşlanınca tüy ve kanatları yırtılmaya başlar. Arıcılık ile uğraşan çiftçilerimizin valide arı hakkında tüm bilgilere

hâkim olması gerekmektedir. Genç bir valide arı bir günde 3000-4000 kadar, yaşlı valide arı ise bu miktarın çok azını yumurtlar (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 156).

Her kovanın nizam bozulmasını diye sadece bir valide arısı vardır. Ana arının kuluçkada olan yumurtası üç günde açılır ve içinden ufacık bir kurt çıkar bu kurt yumurtadan çıktığı andan itibaren on altı gün içerisinde ana arıya dönüşür. Kovanın dışında kovana koruyan genç amele arılar bulunmaktadır. Bu arılar kovan içerisine yabancı arıları ve hayvanları sokmamak için çaba harcamaktadırlar. Kendi kovanından olan arıları da tedbir amaçlı koklayarak kovana alırlar. Bir arı kovana uygun şartlar olduğunda çok uzun yıllar yaşayabilir. Mesela Macaristan'da 130 seneden beri yaşayan bir arı kovanının mevcut olduğu söylenmektedir. Baba meslekleri olan arıcılık zanaatını devam ettiren Macar aileler arı kovanlarını bu kadar uzun müddet hayatta tutabilmeyi başaramışlardır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 205-209).

4.5.27. Tavukçuluk

Tavukçuluktan verim almak, devamının sağlamak için dikkat edilmesi gereken en önemli nokta hayvanların yaşadıkları yerleri, tavukların verimini arttıracak şekilde sokmaktır. Bu amaçla tavuk yetiştirmek isteyenlerin kümes konusunda çok seçici olmaları gerekmektedir.

İstanbul şehrinde yumurta üretimi çok fazladır. Bu üretim şehrin tüm yumurta ihtiyacını kolaylıkla sağlamaktadır. İstanbul'da tavuk çiftliği kurmak oldukça kolay ve ucuza mal olacak bir iştir. Kasapların taze kemikleri, lokantaların fazladan kalan yemekleri ucuz bir fiyatla ile tedariki sağlanabilir. Beslenen bir tavuktan ortalama üç ile dört kat kar edilmektedir. Bu şekilde kar etmek istenirse mutlaka bir mektep veya çiftlik dersini öğretecek idarelere ihtiyaç vardır. Fakat Çiftçiler Derneği Mecmuası memleketimizde okutulmayan bu dersler için bu mecmuada çiftçilerin işlerine yarayacak makaleler yazmıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 232).

Tavuk yetiştirmenin birkaç çeşidi vardır. İlki tecrübe ederek diğeri ise başkalarının tecrübelerini ilgili mecmualardan okuyarak yetiştirmek. İlki ekonomik olarak çok fazla zarara uğratabilir fakat diğeri hem zamandan hem de ekonomiden tasarruf sağlar. Tavukların kümesine oldukça özen gösterilmeli kümes içleri

temizlenmeli ve yabancı otlardan arındırılmalı ve kümeslerin altlarına yumuşat otlar serilmelidir. Gelebilecek hastalıklardan korumak için kümesler kireçli ile badalanmalıdır. Bütün bunların sebebi tavukların iyi bakılmış kümeste daha fazla kuluçkaya yatma isteği duymaları ve az zamanda kolayca çoğalmalarıdır. Kuluçka makinesi yumurtanın kuluçka evresini tamamladıktan sonra civcivin yumurtadan çıkması için uygun ortam koşullarının sağlandığı makinedir. Kuluçka makinesi, gerekli nem ve sıcaklığı sağladığı için içerisinde ki civcivler yumurta içinden daha sağlıklı bir şekilde çıkarlar. Kuluçka makinesini doğru kullanmak çok önemlidir. Yumurtayı kuluçka makinesine koymadan önce kuluçkanın sıcaklık ve nem dengesinin ayarlanması gerekmektedir. Eğer sıcaklık düşük ise yumurtalar geç sıcaklık yüksek ise yumurtalar erken çatlayabilir. Yumurtadan çıkma zamanı gelmiş civciv yumurtadan çıkarken zorlanabilmektedir. Çıkmakta güçlük çeken civcive el ile müdahale edilmesi gerekebilir. Yumurtadan çıkan civcivler son bulduğunda ise kuluçka makinesi uygun bir şekilde temizlenmelidir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 232-234).

Tavuklara musallat olan bazı hastalıklar vardır. Bunların en önemlisi verem olmakla beraber tavuk vebası, nezle, ishal, gagalama, bacak tutukluğu, difteri, tifodur. Tavukları bu gibi hastalıklardan korumak amacıyla bazı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Alınacak tedbirlerin başında tavuk kümeslerinin temizliği gelmektedir. Kümesin altlıkları değiştirilmeli ve kümese yabancı hayvanların girmesi engellenmelidir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 253-254).

4.5.28. Hayvansal Gıdalar

Mecmuada “Sütçülük” başlıklı makalelerde peynir, tereyağı ve yoğurt gibi hayvansal gıdalara da yer verilmiştir. Süt hayvansal ürünlerde en çok ihtiyaç duyulan üründür. Memleketimizde koyun inek ve manda gibi hayvanların sütleri kullanılmaktadır. Bu hayvanların sütlerinden ise tereyağı yoğurt ve peynir üretilmektedir. Mecmuada yazılan makalede peynirin ilk defa Hz. Davut zamanında, yoğurtun ise Hz. Adem ile Hz. Havva zamanında ortaya çıktığı ile ilgili bir bilgi verilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 234).

Mecmuada sütçülüğün özellikle Çatalca taraflarında çok fazla rağbet gördüğünden bahsedilmiştir. Bu bölgede sütçülük çok gelişmiş olmasına rağmen Avrupalı devletler ile yarışamayacağımızdan bahsedilmiştir. Ülkemiz memleketin tüm süt ihtiyacını karşılayacak potansiyele sahip olmasına karşın hayvansal ürünlerin üretiminin doğru yapılamaması veya eksik bilgiler ile yapılması sebebiyle mecmuada sütü ihraç etmemizin ne kadar üzücü olduğundan bahsedip bununla uğraş gösteren kimselere yol göstermek amacıyla makaleler yazıldığından bahsetmektedir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 123).

Sütçülük yapan kişiler iki şeye çok dikkat etmelidir. İlki sağlam ve sağlıklı sağmal inek buldurmak. İkincisi ise sağmal inekleri verdikleri süte göre beslemek. Memeyi ilk ve son sağışta eğer iri iri taneler beliriyorsa hayvanı son damlasına kadar sıkamak gerekmektedir. Süt veren hayvan ne kadar çok sıkılırsa o kadar fazla süt vermektedir. Günde üç veya dört kez sağılan hayvan daha sağlıklı süt vermektedir. Süt sağıldığı andan itibaren üzerlerine gözle görülemeyecek kadar küçük mikroplar nüfuz etmeye başlarlar ve sütü kısa sürede bozarlar. Bu mikroplar sıcaklıkta çoğalırlar. Bu sebepten sütü sıcaklığın daha az olduğu yerde bekletmek daha iyidir. Sütü sağdıktan sonra süthaneye götürüp temizliği yapılmalıdır. Süt sağma işlemi yapılırken ahırlar iyice temizlenmeli sağan kişinin elleri üstü başı temiz olmalıdır. Sütü sağmadan önce hayvanın memelerini iyice yıkamak gerekmektedir. Süt kaplarını sıcak suyla iyice yıkayıp kurutmak gerekmektedir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 255-256).

Sütlerin içerisinde gözle görülmeyecek kadar küçük yağ taneleri bulunur. Bunların toplanıp birleştirilmesiyle tereyağı elde edilmektedir. Bu yağ tanelerini bir araya toplayıp iyice çalkalamak gerekmektedir. Daha sonra kendi haline bırakılmalıdır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 141).

Hayvandan sağılan sütlere hiç dokunulmadığında pıhtı şeklinde görünüme kavuşur. Bu görünümde peynirleşmeye başladığını gösterir. Peynir elde etmek için iyi bir maya elde etmek gerekmektedir. Mayayı çiftçilerimiz kendileri de yapabilir fakat en iyisi fabrika mayalarıdır. Fabrika mayaları geç bozuldukları için tercih edilmektedir. Sütün peynire dönüşmesi için belirli sıcaklık lazımdır. Bu sıcaklık sütün sağıldığı anda ki sıcaklığa yakın olmalıdır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 142).

Yoğurt yapımında süt iyi bir maya ile karıştırılır. Karıştırılan süt, yayıklarda dövülür ve çalkanır. Yoğurdun mayalanma süresinde sıcaklık çok önemlidir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 142).

4.6. İnsana, Hayvana ve Hububata Musallat Olan Hastalıklar

4.6.1. Kara Humma Hastalığı

Kara humma hastalığı yalnızca çiftçilerde var olan bir hastalık değildir. Bu hastalık şehirlerde de görülmeye başlamıştır. Fakat bu hastalık en çok çiftçilerimizi etkileyen ve telef eden bir hastalık olduğu için çiftçilere musallat olan hastalık olarak bilinmektedir. Tanin gazetesinde Kastamonu'nun İnebolu ilçesinin Yenibeyler köyünde pek çok çiftçinin bu hastalığa yakalandığını ve vefat ettikleri yazılmıştır. Bizim köylerimizde de bu hastalıktan dolayı kurtulan kişi sayısı çok azdır. Kara humma hastalığı bulaştıktan sonra belirtilerini göstermeye başlar (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 27).

Hastalığın belirtileri kendini ilk olarak ateş ile gösterir. Bir hafta boyunca ateş ile devam eden hastalığa baş ağrısı, ishal, burun kanamaları, nadirde olsa kabızlık eklenir. Bu hastalık çocuklara musallat olunca, çocuklarda ölüm riski yaşlılara oranla daha az olduğundan çocuklar bu hastalığı atlatabilir. Fakat yaşlılar bu hastalığa yakalanırsa kurtulma ihtimalleri pek azdır. Kara humma genellikle sulara karışarak insan vücuduna tesir eder. Kara humma mikrobu genellikle halkın sürekli kullandığı umumi tuvaletlerin ve abdesthanelerin temizliğinin yeterli olmadığı yerlerden bulaşır. Kara humma mikrobunu taşıyan kişi ellerini nereye dokundurursa oralarda kara humma mikrobu üç haftaya kadar yaşayabilmektedir. Bu neticede hastalık hızlıca yayılmaktadır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 28).

Kara humma mikrobundan kurtulmak için ilk önce içme suyunun temizliğine çok dikkat edilmelidir. Hasta mutlaka günde birkaç kez ağzını karbonatlı ve sodalı su ile çalkalamalıdır. Eğer bunlara sahip değil ise sadece suyu iyice kaynatıp o su ile ağzını çalkalamalıdır. Hastanın bulunduğu oda gürültüden ve ışıktan korunmalıdır. Hastanın vücudunda yaralar çıkmaya başlayınca kaymak merhemi ve pudra

sürülmelidir. Hastanın necasetinin üstüne göz taşı veya kireç dökülerek yakılmalıdır. Çünkü bu hastalık aynı kolera gibi hastanın necasetinde bulunmaktadır. Bu hastalığa tutulanlar için serum ve aşilar geliştirilmiştir. Genellikle bu aşı ve serumlar doktorlar tarafından askerlere ve hasta bakıcılarına daha çok uygulanmaktadır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 29).

4.6.2. Sıtma Hastalığı

Sıtma hastalığı genellikle bataklık yerlerde olur. Sıtma hastalığının havadan veya sudan değil sivrisinek ısırmasıyla insandan insana geçtiği bilinmektedir. Sıtma hastalığının kesin çözümü ise doktorun tavsiye edeceği kinin sülfattır. Sıtma hastalığına yakalanan çiftçilerde sivrisinek ısırmasından yaklaşık 5-6 gün içerisinde yüksek ateş ve titreme belirtileri görülür. (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 10).

Bir dönem memleketlerde sıtmanın önlenmesi için bataklıkların kurutulması yöntemi denenmiştir. Fakat bu yöntem başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Almanya'da sıtma hastalığını önlemek amacıyla bizim memleketimizde ki gibi bataklık kurutmak yerine sıtma hastalığına yakalanan çiftçilerin kanındaki mikrobu kurutan kinin sülfat denenmiştir. Hastalığa yakalananlara uygulanan bu yöntemde Almanya başarılı olmuştur. Ve bütün köylere çiftçilerin bu ilaçtan kolay yararlanabilmeleri için kinin sülfat göndermişlerdir. O dönemde Almanya çiftçilere yolladığı bu kinin sülfatı piyasanın çok altı bir fiyata satmış ve maddi durumu olmayan çiftçilere ise bedava dağıtmıştır. Osmanlı Devleti de Almanya'nın yapmış olduğu bu uygulamayı yapmış ve memleketimizin çiftçilerini büyük bir beladan kurtarmıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 12).

4.6.3. Veba Hastalığı

Mecmuada öküzlere musallat olan veba hastalığından bahsedilmiştir. Bu hastalık genellikle bu hastalığın bulaşık olduğu köylerden, otlardan, samanlardan bulaşmaktadır. Hayvan hastalığa yakalandığında birkaç gün sakin durur. Daha sonra ağzından ipek cinsi salyalar gözünden ise yaşlar akmaya başlar. Birkaç gün içerisinde kulakları iner, pis koku vücudunu sarar, boynuzları soğumaya başlar. Bu belirtiler olmaya başladığı andan itibaren çiftçilerin ahırda ki sağlam öküzleri ayırıp, ahırı

fırçalayıp temizlemesi gerekmektedir. Çiftçilerin hayvanının tutulduğu bu hastalığı muhtar ve jandarma yoluyla diğer köylere bildirmesi gerekmektedir. Diğer köylerin hastalık çıkan köy üzerinden hayvanlarını geçirmemelerini, hastalık çıkan köyden hiçbir hayvanı kendi köyelerine almamaları bildirilmelidir. Hükümet bu konuyla ilgili çiftçilere şöyle destek olmuştur. Eğer bir çiftçi hayvanında hastalık çıktığını muhtar ve jandarma yoluyla bildirir ise hükümet bir baytar görevlendirip baytarın yazdığı raporda belirtilen miktarı ödeyeceğini bildirmiştir. Eğer çiftçi haber vermez ise ölen ve baytara götürülen hayvanların masraflarını ödemeyeceğini yazılı olarak köylere göndermiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 50-52).

4.6.4. Verem Hastalığı

Verem çok fena bir hastalıktır. Veremi herkes bilir fakat ne kadar bulaşıcı olduğunu kimse bilmez. Avrupalı devletler verem hastalığı için çok çalışmış ve ilacını bulmuşlardır. Verem ilacı piyasaya sürülmüştür. 20. yüzyılın başlarına kadar verem hastalığı çaresi olmayan bir hastalık olarak bilinmekteydi. Fakat geliştirilen ilaçlar sayesinde verem hastalığına çare bulunmuştur. Bu hastalığa yakalanmamak için vücudumuzu mikroplara karşı çok iyi korumamız gerekmektedir. Verem mikrobu Alman doktorlar tarafından tespit edilmiştir. Verem mikrobunun beyin zarı veremi, kemik veremi, bağırsak veremi ve böbrek veremi gibi birçok çeşidi vardır. Bu çeşitlerin hepsi ise tek bir mikrobun yaptığı hastalıklardır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 339-340).

Verem mikrobunun en tehlikelileri balgamlarda bulunan mikroplardır. Eğer bu balgamlar yere atılır, çarşafı bulaşır ise mikroplar kuruyup toz haline gelip havaya doğru yükselirler. Verem mikrobu uzun süre havada asılı kalabilen bir mikrop olduğu için ilk önce solunum yoluyla akciğere sonra kan yolu ve lenf bezlerine daha sonra vücudun bütün bölgelerine yayılmaktadır. (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 361-362).

Verem hastalığına yakalanan kişilerde genellikle ateş, göğüs ağrısı, kilo kaybı ve halsizlik belirtileri vardır. Bu hastalığa yakalanmamak için kimin yattığı belli olmayan çarşafı yatmamak, çarşafı kaynar su ile yıkamak, halkın kullandığı ortak alanları abdesthaneleri tuvaletleri kullanmaktan kaçınmak, çok öksürüğü olan

kişiler ile ağızımızı mendil ile kapatarak konuşmak gibi önlemler alınmalıdır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1919, s. 379).

4.6.5. Lekeli Humma Hastalığı

Bu hastalık uzun yıllardan beri Osmanlı Devleti'nde görülen bir hastalık olmuştur. Bu hastalık genellikle hapisanelerimizde veya muharebe zamanlarında memleketimizde görülmektedir. Artık muharebe zamanları askerlerin temizliğine çok dikkat edildiğinden bu hastalık artık ordumuzda yok denecek kadar azdır. Lekeli humma insandan insana bitler vasıtasıyla bulaşan ateşli bir hastalıktır. Lekeli hummaya yakalanan hastalarda görülen ilk belirtiler ateş, kırgınlık ve şiddetli baş ağrısıdır. Bu hastalığa yakalanmamak için, bu hastalığa yakalanan kişilerin çamaşırlarını atmak eğer atılamayacak ise uzak bir yere götürüp kaynar su ile yıkayıp kurutmak gibi önlemler alınmalıdır. Hastaya bakacak kişi belirlenmelidir ve bu kişide şüpheli olacağından dolayı karantina altına alınmalıdır. Biti öldürmenin en etkili yöntemi kaynar sudur (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 74).

Bu hastalığa yakalanan kişilerin gereken tedbirleri aldıktan sonra hükümete haber vermesi gerekmektedir. Hükümet hastalığa yakalanan bu haneye doktor görevlendirir ve doktor hastaya iyi gelecek ilaç ve tavsiyeleri verir. Bu hastalığa yakalanmamak isteyen çiftçilerimiz iç çamaşırlarını sürekli değiştirmeli, çıkardığı bütün kıyafetlerini kaynar su ile yıkamalıdır. Bu hastalıktan korunmak için sadece beden bitine değil baş biti ve sakal bitine de dikkat edilmelidir. Saçlar, sakalar sürekli yıkanmalı ve kısa tutulmalıdır. Çiftçilerin dikkat etmesi gereken diğer husus ise köylere gelen dilenci, derviş, fakir, seyyah kimselerin kıyafetleridir. Genelde bu kişiler çok fazla gezdiğinden dolayı lekeli humma hastalığına yakalanmış olma ihtimalleri yüksektir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1917, s. 75).

4.7. Çiftçiler Derneği Mecmuası'nda Yer Alan Konu Başlıklarının Tablosu ve Değerlendirilmesi

Bu bölümde Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın 1. yılın 1-5., 7-12. ; 2. yılın 1. ,3., 5-12. ; 3. yılın 1. ,3-4. olmak üzere toplam 24 sayısı Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nden; 1. yılın 6., 2. yılın 2. ve 4. sayısı Milli Kütüphane'den; 3. yılın 2. sayısı ve 5. sayısı İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndan temin edilip incelenerek

mecmuanın konu başlıkları, sayısı, sayfa numarası, türü ve yazarı/mahlası şeklinde tablosu yapılmıştır. Tabloda konu başlıkları ile beraber parantez içinde alt başlıklar da verilmiştir.

Mecmuada yazılan makalelerde bazı yazarlar kendi adlarını kullanmışsa da bazı makalelerde sadece mahlas kullanılması dikkat çekmektedir. Bunlardan mahlas kullanan kişiler tabloya işlendiği üzere birden fazla makale yazmış, bazıları ise sadece bir makale yazmıştır. Mecmuanın çeşitli sayılarında aynı başlık altında konunun farklı yönleri alt başlıklar yoluyla verilmiştir. Örneğin “Sütçülük Hakkında” adlı makalelerde sütçülük hakkında genel bilgi verilirken, bir sonraki mecmua sayısında aynı başlıklı yazının “İstanbul ve Havalisine Ait Rapor” alt başlığında Çatalca ve Burgaz’daki sütçülük ve süt verimi işlenmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 138). Alt başlık belirtilen makaleler genelde bir sonraki sayıda devamı olan makaleler olmuştur. Bu yazılan makalelerin altındaki “mâbâdı var” notlarından anlaşılmaktadır.

Çiftçiler Derneği Mecmuası siyasi, sosyal, ekonomik gibi çeşitli konularda makalelere de yer vermiştir. Mecmuada “Ziraatın Şer’an Lüzum ve Ehemmiyeti”, “Vazifeni Yap Hakkını Ara”, “İktisad-i Maliyeye Dair Mev’ize”, “Çiftçi Kardeşler Fazla Paramızı Dâhili İstikraza Yatıralım”, “Sulh Mücadelâtında Başlıca Salâhımız Ziraattır”, “Son Asırda Avrupa’da ve Bizde Ziraat Siyaseti”, “Son Asırlarda Almanlarda Ziraat Siyaseti”, başlıklı makaleler mecmuanın zirai faaliyetlerin artması ve daha nitelikli hale gelmesini ön planda tuttuğunun ve çiftçiye sürekli bu yönde çağrı yaptığının kanıtı niteliğindedir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 5-6; 1916, s. 44; 1917, s. 124; 1918, s. 290; 1918, s. 322; 1918, s. 338; 1918, s. 354).

Çiftçiler Derneği Mecmuası diğer tüm milletler gibi ekonominin ziraat ile kalkınacağını sürekli vurgulamış ve bu yönde yayın politikasını sürdürmüştür. “Çiftçi Konuşmaları” başlıklı makalede savaştan etkilenen ve ziraata devam edemeyen çiftçilere hitap edilmiştir. Mecmua çiftçileri fazla ziraat yapmaya yani fazla mahsul almaya yönlendirmiştir. Çiftçileri savaş döneminde sulhun ziraat ile var olacağı hakkında bilgilendirmiştir. Mecmua çiftçilere fazla mahsulatın çok kâr getirdiğinden, devletin kuvvetine ve muvaffakiyetine hizmet edeceklerinden ve fazla mahsul elde etmenin bu dönemde işgalci emperyalist devletlere karşı sulh mücadelemizde olumlu yönde etkisi olacağı ve vatana en büyük hizmetin ziraat yapmak olduğu yönünde uyarılarda bulunmuştur (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 253).

Çiftçiler Derneği Mecmuası yaşanan harp dolayısıyla görmezden gelinen, derdi dinlenmeyen ve ihtiyacı karşılanmayan çiftçilere bizzat seslenmiştir. “Vatanın İstikbâli Milletın İstikbâli Ziraata Bağlıdır” adlı makalede artık çiftçileri dinleyecek ve onlara maddi manevi destek olacak olan Çiftçiler Derneği’nden bahsedilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1919, s. 410).

Çiftçiler Derneği Mecmuası ziraat ile ilgili genel bilgiler verdikten sonra “Son Asırlarda Almanlarda Ziraat Siyaseti” adlı makalede çiftçilerimize I. Dünya Savaşı sırasında müttefikimiz olan Almanya’nın izlediği ziraat siyasetinden bahsetmiştir. Almanya’nın yıllardır tarım ile uğraştığı, ilim ve fenne önem vererek sistematik bir şekilde bu işi yürüttüğü bilgisi aktarılmıştır. Mecmua, Almanya’nın cihan harbinde savaştığı Fransa ve İngiltere’ye karşı bu denli kendilerine güvenmelerinin sebebini büyük ölçüde ziraat alanında güçlü olmalarına bağlamıştır. Harp yıllarında dahi Almanya’nın ziraat alanını asla aksatmadığı bilgileri verilmiş bizim memleketimiz içinde şuan ziraatın elzem olduğunu hatırlatmıştır. Çiftçilere Almanya’nın ziraat siyasetini örnek gösterdikten sonra ziraatın ilerleme kaydedebilmesi için tecrübe ve fen çerçevesinde yeni modern zirai aletler kullanılması gerektiğinden bahsedip çiftçilerimizden de bu şekilde çalışmalarını istemiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 354).

Mecmuada ziraatın ehemmiyetini vurgulamak için zaman zaman Âyet-i Kerîmelere de yer vermiştir. Örneğın “Ziraatın Şer’an Lüzum ve Ehemmiyeti”, Ziraatın Müslüman Üzerine Şer’an Farz Olduğu”, “Ziraatın Millet-i İslâmiye Üzerine Şer’an Dahi Farz Olduğu” adlı makalelerde ziraatın ülkenin çoğunluğu oluşturan Müslüman tebaa arasında yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Mecmua, Âyet-i Kerîmeler ile halkın hassas noktası olan dini motiflere de dikkat çekerek argümanlarını desteklemiş ve çiftçileri İslâm ve ziraat kavramlarında birleştirmeyi amaçlamıştır (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 5-6; 1917, s. 37-38; 1917, s. 58-59).

Çiftçiler Derneği Mecmuası sadece ziraat alanı ile sınırlı kalmamış hayvancılık, sağlık ve sosyal konulara da değinmiştir. Hayvancılık alanı ile ilgili “İpek Böcekçiliği”, “Arıcılık”, “Tavukçuluk” adlı makaleler yazılmıştır. Bu makalelere her yılın tüm sayılarında yer verilmiş ve her konu başlığının altında alt başlık açılarak ilgili konu hakkında ayrıntı verilmiştir. Mecmua, Osmanlı Devleti’nin ipek ticareti ve ipek dokumacılığında uzun süre kazanç sağladığından bahsetmiş ve ipek böceği

yetiştiriciliğine gereken önemin verilmesini vurgulamıştır. Hamdullah Emin “İpek Böcekçiliği” adlı makalelerinde okuyucularına bu hususta malumat vermiş, yaşadığı tecrübeleri bizzat aktarmıştır. Mecmua, “Tavukçuluk” adlı makalelerde kuluçka makinelerinden bahsederek hızlı üretim elde edilmesinin mümkün olduğu bilgisine de yer vererek okuyucularını bu yönde teşvik etmiştir. Mecmua arıcılık başlıklı makalelerde arı çeşitlerinden örnekler, arıların doğal yaşam alanları gibi genel bilgilerden bahsedip balın yapım aşamalarından ayrıntılı bir şekilde izah edip görsellerle desteklemiştir. Mecmua genel olarak okuyucularına bu makalelerde işlerine yarayacak ve işlerini kolaylaştıracak bilgiler vermiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 211; 1918, s. 232-234; 1918, s. 253-254; 1918, s. 364-368)

Çiftçiler Derneği Mecmuası’nda sağlık konularında da çeşitli makalelere yer verilmiştir. Bu makaleleri genellikle doktorluk mesleğini icra eden Milaslı İsmail Hakkı ve Doktor Mustafa Hulusi yazmıştır. Mecmuanın bu tür makalelere yer vermesinin asıl sebebi çiftçilerin sağlıklı ve zinde bir yaşam sürmeleri gerektiğidir. Zira üretimin devamı için bedenlen çalışmak zorunda olan çiftçi ve ailesinin sağlıklı olmaları gerekmektedir. Mecmua, bu yönde çiftçileri bilgilendirip çiftçinin ve ailesinin herhangi bir hastalık durumunda neler yapması gerektiğine dair pratik sağlık bilgileri ve öğütler vermiştir.

Çiftçiler Derneği Mecmuası ziraat, hayvancılık, sağlık konularının yanında sosyal konulara da değinmiştir. Mecmuada çeşitli sayılarında çeşitli duyurular yer almaktadır. Bu duyurular farklı alanlarda olup okuyucuyu bilgilendirip okuyucu ve mecmua arasında bağ kuran duyurulardır. Örneğin “Halkalı Ziraat Mektebine Kayıt” adlı makalede mektebe kayıtların başladığının ve kayıt olacak öğrencilerin hangi evraklara ihtiyacı olacaklarına dair bilgiler vermiştir. “Bursa Ziraat Ameliyat Mektebine Kayıt ve Kabul Olunacak Talebenin Şerait Duhûliyesi” adlı makalede mektebe kayıt olmak için istenen ücretler hakkında bilgi verilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 353). Bir başka “Ziraat Havadisleri” adlı makalede İzmir’de çıkan ve çevre illere yayılan orman yangınına haber vererek ormanların önemine değinerek korunmasına vurgu yapmıştır. Ziraatın devamı için “Alet ve Edevata İhtiyacı Olan Çiftçilerimize” adlı makalede çiftçinin ihtiyacı olan zirai aletlerinin fiyatları ve modelleri hakkında bilgiler verilmiştir. Mecmuada Milaslı Doktor İsmail Hakkı’nın kaleme aldığı “İçkiler” başlıklı makalede içkinin insan vücudu için zararlarının

yanında dini boyutundan da bahsedilmiştir. Yazar makalede içki ile ilgili anılarından ve Avrupalı insanlar ile Müslümanlar arasında içkinin tüketim farklılığından bahsetmiştir. Mecmua içkinin sosyal ilişkileri de kötü etkilediğinden örnek vererek çiftçinin yapması gerektiği işi aksatacak bir etmen olduğunu ve çiftçiye hem bedenen hem ruhen zarar verdiğiinden bahsetmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1919, s. 305-307).

Mecmuanın ilk yılı olduğu için birinci yılının konu başlıklarına baktığımızda genellikle “Çiftçiler Derneği Mecmuanın Tutacağı Meslek ve Felah Yolları”, “Mesleğimiz Hakkında Bir İki Söz Daha”, “Ziraat”, “Çiftçilerin Hasta Olmaması İçin Çareler”, Çiftçiler Derneği Mecmuası Nizamnamesi” “Derneğin Maksud-ı Teşkili”, “Çiftçiler Havadisi”, “Derneğin Teşkilatı”, “Derneğin Üyeleri”, “Derneğin İdarecileri”, “Patates Ziraatı”, “İpek Böcekçiliği”, “Arıcılık” “Karabuğday Ziraatı”, “Türkmen buğdayı”, “Sıtma Hastalığı”, “Darı Ziraatı”, “Sütçülük”, “Sebzecilik”, “Mısır Ziraatı”, “Safran Ziraatı” gibi konulardan bahsedilmiştir. İlk yıl olmasından mütevellit derneğin kuruluşunun temeli ve ziraatın önemine daha çok yer verilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1916, s. 1-80; 1917, s. 81-192).

İkinci yılda birinci yıldaki “Karabuğday”, “Patates”, “Sütçülük”, “Arıcılık”, “İpek Böcekçiliği” gibi makaleler devam ettirilmiştir. İkinci yılda “Yeni Zaman Çiftçiliği”, “Ay Çiçeği”, “Kolza Ziraatı”, “Çiftçi Takvimi”, “Susam Ziraatı”, “Şeker Pancarı Ziraatı”, “İçkiler”, “Portakal Ziraatı”, “Gülcülük”, “Baytarlık Dersleri”, “Çiftçilerin Hasta Olmaması İçin Çareler”, “Kara Humma” gibi konu başlıkları yer almıştır. Mecmua bu yılda birinci yıla göre daha çok çiftçiye seslenmiş savaş ve mütareke ortamının çiftçiyi hangi noktalarda etkileyeceğine dair bilgiler verilmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1918, s. 193-376).

Üçüncü yılda diğer yıllarda kaleme alınan ziraat, hayvancılık ve sağlık makalelerinin çeşitli noktalarına değinilerek devam edilmiştir. Bu yıl mecmua diğer makalelerden farklı olarak “Haşhaş Ziraatı” makalesini kaleme almıştır. Mecmua bu yıl çıkardığı sayılarda genel olarak “Çiftçiler Derneği'nin Toplantıları”, “Çiftçiler Derneğin Gayeleri”, “Çiftçiler Derneği Kaza ve Liva Merkezleri”, “Çiftçiler Derneği Şubelerinin Vazifeleri” gibi konulardan bahsetmiştir. Mecmua üçüncü yılının son sayısında mecmuanın kitap haline getirileceğini bir kez daha duyurmuştur. Mecmua son yılı olduğu için Çiftçiler Derneği ile ilgili bilgiler vermiştir. Mecmuanın birinci

yılından son yılına kadar ele alınan makalelere baktığımızda mecmua çiftçileri ziraat, hayvancılık ve sağlık alanlarında çıkarılan her sayıda bilgilendirmiş, bugünde güncelliğini koruyan çiftçiyi refaha kavuşturmak için büyük çaba sarf etmiştir (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1919, s. 377- 432).

Tablo 2 Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın 1. Yıl 11 Eylül 1333 (26 Zilkâde 1335) - 22 Eylül 1333 (4 Zilhicce 1335) Tarihli Konu Başlıkları

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Devlet-i Âliyye-i Osmaniye Bankası	1	1	Teşekkür	
Adana Ovasının İskası (Yani Sulanması)	1	1	Makale	
Kelâmü'l Mülûk Mülûkü'l- Kelâm	1	2	Şiir	
Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın Tutacağı Meslek ve Felah Yolları	1	2-4	Makale	Hamdullah Emin
Mesleğimiz Hakkında Bir İki Söz Daha	1	4-5	Makale	Doktor Mustafa Hulusi
Ziraatın Şer'an Lüzum ve Ehemmiyeti	1	5-6	Makale	M.A
Patata	1	6	Makale	H. Tayfur
İpek Böcekçiliği	1	7-10	Makale	Osman Şefik
Çiftçilerin Hasta Olmamaları İçin Çareler	1	10	Makale	Milaslı İsmail Hakkı
Sıtma Hastalığı	1	10-12	Makale	Milaslı İsmail Hakkı
Kara Buğday- Türkmen Buğdayı	1	12-13	Makale	Hamdullah Emin
Çiftçiler Derneği Nizamname-i Esasisi Birinci Fasıl Derneğin Maksad-ı Teşkili	1	13-14	Tüzük	Hamdullah Emin

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
İkinci Fasil Derneğin Teşkilatı	1	14	Tüzük	Hamdullah Emin
Üçüncü Fasil Derneğin Varidatı	1	14-16	Tüzük	Hamdullah Emin
Teklifnamenin Sûreti	1	16	Tüzük	Hamdullah Emin
Çiftçiler Derneği Heyet-i Kîramı	1	16	Tüzük	Hamdullah Emin
Heyet-i İdaresi	1	16	Tüzük	Hamdullah Emin
Çiftçiler Derneği Heyet-i İdare Namzetleri	1	16	Tüzük	Hamdullah Emin
Teşekkür	1	17	Teşekkür	
Çiftçiler Havadisi	1	17	Duyuru	M.A
Kavânin-i Nizâmat	1	17	Tüzük	
Teşekkür	2		Teşekkür	
Devlet-i Âliyye-i Osmaniye Bankası	2		Makale	
Kara Buğdayın Envârı	2	17	Makale	Hamdullah Emin
Patata	2	19-20	Makale	Hüseyin Tayfur
Patatanın Ekileceği Toprağı	2	20	Makale	Hüseyin Tayfur
İpek Böcekliği Mâbâd	2	21-23	Makale	Osman Şefik
Köylüye Baytarlık Dersleri	2	23-24	Makale	M. H.
Çiftçi Kardeşlere Armağanlarım (Birincisi)	2	24-25	Duyuru	Fenarizâde Muhiddin
Birleşmenin İyiliği Ayrışmanın Kötülüğü	2	25-26-27	Duyuru	Fenerizâde Muhileddin

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Çiftçilerin Hasta Olmaması İçin Çareler 2 (Kara Humma)	2	27	Makale	Milaslı İsmail Hakkı
İstanbul Ziraatına Dair	2	29-31	Makale	İstanbul Vilayeti Ziraat Odası Reisi Hamdi
Çiftçi Takvimi (Teşrinievvel Kasım Ayı Yahut Harif-i Sani Köylülerce Nadas Ayı)	2	31	Makale	Hüseyin Tayfur
Ermenekli Nuri	2	33	Reklam	
Teşekkür	2		Teşekkür	
Kara Buğdayı Öğütme Usulü	3	34-35	Makale	Hamdullah Emin
Kara Buğdayı Patlatmak Usulü	3	34-35	Makale	Hamdullah Emin
Kara Buğdayın Sevdiği Toprak, Hava ve İklim	3	34-35	Makale	Hamdullah Emin
Karabuğdayın Sevmediği Haller	3	34-35	Makale	Hamdullah Emin
Karabuğdayın Tohumluk Tedariki ve Yolu ve Seçme Usulü	3	34-35	Makale	
Kara Buğdayı Ekme Zamanları	3	34-35	Makale	Hamdullah Emin
Patata (Ekme Zamanı)	3	35	Makale	H. Tayfur
Patatesin Hastalığı	3	36-37	Makale	H. Tayfur
Ziraatın Müslüman Üzerine Şer'an Farz Olduğu	3	37-38	Makale	M. A.
Çiftçilerin Hasta Olmaması İçin Çareler 3 (Su)	3	39	Makale	Milaslı İsmail Hakkı

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Çiftçi ve Rençberlerin Nazar-ı Dikkatlerine	3	41-42	Makale	Mehmet Hilmi
Ekin Nasıl Yaşıyor? (Suyun Ehemmiyeti)	3	42-44	Makale	Mustafa Fehmi
Vazifeni Yap Hakkını Ara	3	44	Makale	C.
Muhadderat-ı Muhterem-i Münevverlerimizle Hasbihal 1	3	45-46	Makale	F-Z. M.
Çiftçi Takvimi (Teşrinisâni Kara Kış-Harîf-i Salis Son Güz)	3	46-48	Makale	Hüseyin Tayfur
Çiftçiler Derneği Âzâ-yi Asliyesi	3	48	Tüzük	Hamdullah Emin
Devlet-i Âliyye-i Osmaniye Bankası	3	49	Makale	
Ermenekli Mehmet Nuri	3		Reklam	
Bir Numûne Terakki	3		Duyuru	
Âzâ-yi Umumiyyeye İhtar	3		Duyuru	
Bahar Dönemi Ne Kadar Kara Buğday Tohumu Ekilir?	4		Makale	Hamdullah Emin
Kara Buğday Tımar İster Mi?	4	50	Makale	Hamdullah Emin
Kara Buğdayın Hasadı Yani Yolum ve Biçim Zamanı	4	50	Makale	Hamdullah Emin
Daneler Köklerinden Nasıl Ayrılır	4	50	Makale	Hamdullah Emin
Kara Buğdayın Biçilip Kurutuluşu	4	50	Makale	Hamdullah Emin
Daneleri Nasıl ve Nerede Hıfz Etmeli	4	50		
Dönümünden Takdir Hasılat Alınabilir	4	50	Makale	Hamdullah Emin

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Kara Buğday Unuyla Adi Buğday Ununun Çarşısı ve Pazarda Farkı ve Kıymeti Nedir?	4	50	Makale	Hamdullah Emin
Çiftçilerin Hasta Olmaması İçin Çareler 4 (Su Bahsinden Mâbâd)	4	50-52	Makale	Milaslı İsmail Hakkı
Köylüye Baytarlık Dersleri (Bulaşık Hastalıklardan Vebâ-i Bakariye Mal Hastalığı, Hayvan kıran)	4	52-53	Makale	M.H.
Patates	4	53-55	Makale	Hüseyin Tayfur
Patates Hasadı	4	53-55	Makale	Hüseyin Tayfur
Patatesin Ne Gibi Şeylerden Mürekkep Olduğu	4	53-55	Makale	Hüseyin Tayfur
Küçük Böceklere Bakmak Usulü	4	55-57	Makale	Osman Şefik
Ziraatın Millet-i İslâmiye Üzerine Şer'an Dahi Farz Olduğu	4	58-59	Makale	M.A.
Küçük Hekim (Nane)	4	59-61	Makale	Mustafa Hulusi
Sûret İstimâli				
Çiftçi Takvimi (Kânûnevvvel İlk Zemheri Şitâi İlk Kış)	4	61-63	Makale	Hüseyin Tayfur
Çiftçiler Derneğinin Âzâ-yi Asliyesinin Mâbâdı	5	64	Tüzük	
Ruzname-i Müzakeratta	5	65-69	Tüzük	Abdullah Emin

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Kara Buğday Makalelerinin Sonu	5	69-73	Makale	Hamdullah Emin
İhtar	5	73	Duyuru	Hamdullah Emin
Çiftçilerin Hasta Olmamaları İçin Çareler 5 Lekeli Humma	5	74-75	Makale	Milashlı İsmail Hakkı
Küçük Böceklerle Bakmak Usulü Mâbâd	5	75-76	Makale	Osman Şefik
Ağaç Dikmek Ayı mı Gelmiş?	5	76-77	Makale	Mehmet Vehbi
Dikmek Usulü	5	76	Makale	Mehmet Vehbi
Muhadderat-ı Muhterem-i Münevverlerimizle Hasbihal 2	5	77-78	Makale	
Çiftçi Takvimi (Kânûnusâni) Zemheri Sani Orta Kış Erbain	5	78-80	Makale	Hüseyin Tayfur
Çiftçiler Derneği Âzâ-yi Asliyesinin Mâbâdı	5	80	Tüzük	
Ziraat ve Ziraat Havadisleri	6		Makale	
Neler Yapalım Ki Bizimde Çiftçiliğimiz Yükselsin (Küçük Çocukların Hıfz-ı Sıhhati)	6		Makale	Yunus Nadi
Çiftçi Ailelerine Sağlık Dersleri	6	84-86	Makale	Milashlı İsmail Hakkı
Patates Ziraatı (Patatesin Hastalıkları)	6	86-88	Makale	Hüseyin Tayfur
Muhadderat-ı Muhterem-i Münevverlerimizle Hasbihal Mâbâd	6	88	Makale	

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Çiftçilerimize Bahçıvanlarımıza Ekim Dikim Meraklılarına Mecmuamızın Müjde ve Tebşirleri	7		Duyuru	
Arıcılığa Dair (Katık İster Bal)	7	97-98	Makale	Hamdullah Emin
Çiftçilere Sağlık Dersleri (Çocukları Memeden Ne Vakit Kesmelidir)	7	98-100	Makale	Milashlı İsmail Hakkı
Sebze Bahçeciliği (Bamya Ziraatı)	7	100-103	Makale	Bahçıvan Numan
Mısır Ziraatı 2 (Daneleri Beyaz Mısırlar)	7	103-105	Makale	Y. Sami
Daneleri Kırmızı Yahut Esmer Mısırlar	7	103-105	Makale	Y.Sami
Şekerli Mısırlar	7	103-105	Makale	Y. Sami
Mısırın Sûret ve Neması	7	103-105	Makale	Y.Sami
Küçük Hekim (Çay Ziraatı ve Ticareti)	7	105-107	Makale	Mustafa Hulusi
Darı Ziraatı	7	107-108	Makale	A. Lütfi
İpek Böcekçiliği (Büyük Böceklere Bakmak Usulü)	7	108-110	Makale	Osman Şefik
Çiftçi Takvimi (Nisan Ayı 1333)	7	110-112	Makale	
Ermenekli Mehmet Nuri	7		Reklam	
Çiftçilerimize Bahçıvanlarımıza ve Bîlcümle Erbâb-ı Ziraatımıza Müjdeler	7		Makale	
Arıcılık (Arıların Meskeni Kovan)	8	114-116	Makale	Hamdullah Emin

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
İpek Böcekçiliği (Böceklere Koza Yaptırmak Usulleri)	8	116-118	Makale	Osman Şefik
Darı Ziraatı	8	118-120	Makale	Y. Sami
Sebze Bahçeciliği (Patlıcan Ziraatı)	8	120-123	Makale	H.N.
Sütçülük Hakkında	8	123-124	Makale	M.A.
İktisadi Maliyeye Dair Muvâzaa	8	124-126	Makale	M.A.
Muhadderat-1 Muhterem Münevverlerimizle Hasbihal	8	126-128	Makale	M.
Çiftçi Takvimi (10 Mayıs- 10 Haziran)	8	129	Makale	M. Zihni
Ermenekli Mehmet Nuri	8	129	Reklam	
Dernek Âzâsına İhtar	8		Duyuru	
İpek Böcekçiliği (Sağlam Böcekler, Hasta Böcekler Hastalıkların Tarifi Alametleri İlaçları)	9	130-131	Makale	Osman Şefik
Bağcılık İşleri (Bağlara Ârız Olan Hastalıklar)	9	131-132	Makale	A. Lütfi
Meyve Bahçesi (Meyve Ağaçları Nasıl Dikilir)	9	132-134	Makale	Lütfi Arif
Mısır Ziraatı (Mevsim, Zirai, Tımarı, Sulaması)	9	134-136	Makale	Y. Sami
Bağçede	9	136-138	Makale	M.N.
Sütçülük Hakkında (İstanbul ve Havalisine Ait Rapor)	9	138-141	Makale	Ekrem
Çiftçi Takvimi (Haziran On Beşinden Temmuz On Beşine Kadar Yapılacak Mühim Çiftçilik İşleri)	9	141-144	Makale	M. Zihni

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Çiftçilerimize Bahçıvanlarımıza Bircümle Erbâbına Müjdeler	10		Makale	
İpek Böcekçiliği (Kara Taban Hastalığı)	10	146-148	Makale	Osman Şefik
Mısır Ziraatı (Hastalıklar)	10	148-149	Makale	Y. Sami
Sebze Bahçeciliği (Patlıcan Ziraatı)	10	150-153	Makale	A.N.
Sütçülük Hakkında (İstanbul ve Havalisine Ait Rapor)	10	153-156	Makale	Ekrem
Arıcılık 3	10	156	Makale	Hamdullah Emin
Çiftçi Takvimi (Temmuz On Beşinden Ağustos On Beşine Kadar)	10	157-160	Makale	M. Zihni
Ermekli Nuri	10		Reklam	
Dernek Âzâsına İhtar	10		Duyuru	
Ziraat Haberleri	11		Makale	
Küçük Hekim (Ihlamur Ziraatı, Ihlamur Ticareti, Ihlamur Çiçeklerinin Vücuda Olan Faydası)	11	165-166	Makale	Mustafa Hulusi
Eşcâr-ı Müsmire (Usûl-i Teksir Yani Çoğaltma)	11	162-164	Makale	İlyas Bahri
Safran	11	167-169	Makale	M. A.
İpek Böcekçiliği	11	169-170	Makale	Osman Şefik
Güzel ve Fena Havayı Anlamak	11	170-173	Makale	İzmirli Nuri
Çiftçi Takvimi (Temmuz On Beşinden Ağustos On Beşine Kadar)	11	173-176	Makale	Mehmet Zihni

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Ziraat Makineleri	11		Makale	
Ermekli Mehmet Nuri	11		Reklam	
Muhtelif Ziraat Haberleri	11		Duyuru	
İlm-i Nebatâtta Usul	12	178-181	Makale	S. Ethem
Eşcâr-ı Müsmire (Muhtelif İşler)	12	181-182	Makale	İlyas Bahri
Zirai Teavün Cemiyetleri	12	182-184	Makale	Ömer Lütfi
Ispanak Ziraatı	12	184-186	Makale	Ahmet Nuraeddin
Sütçülük Hakkında	12	186	Makale	Ekrem
Güzel ve Fena Havayı Anlamak (Mikyâsü'l Hevâ Barometreler)	12	187-189	Makale	İzmirli Nuri
Fihrist	12	190-192	Tüzük	Yunus Nadi
Vilayette Ticaret Odaları	12		Duyuru	
Tarassüdât-ı Hevâîye Merkezi	12		Makale	
Orman Mekteb-i Âliyyesi Mecmuası	12		Duyuru	
Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası	12		Duyuru	
Felâhat Mecmuası	12		Duyuru	

**Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın 2. Yıl 1 Teşrinisânî 1333 (15 Muharrem 1336) -
1 Eylül 1334 (20 Zilkâde 1336) Tarihli Konu Başlıkları**

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Mecmuamızda Tezyid-i Fiyata Mecbur Olundu	1		Duyuru	
Muhtelif Ziraat Haberleri	1		Makale	Mustafa Hulusi
İfade-i Mahsusa	1	194	Makale	Mustafa Hulusi

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Dağlarımızda Faydasız Kalan Nebatât 1 (Katır Tırnağı)	1	194-198	Makale	Ali Rıza
Eşcâr-ı Müsmire (Güz, Tomurcuk veya Yaprak Aşısı)	1	198-199	Makale	İlyas Bahri
Yeni Zaman Çiftçiliği	1	199-200	Makale	Osman Şefik
Hububata Ârız Olan Hastalıklar	1	200-202	Makale	Ömer Lütfi
Sütçülük Hakkında (On İkinci Sayıdan Mâbâd)	1	202-203	Makale	Ekrem
Çiftçilerimize Küçük Malumat (Meyveleri Kurtlanmaktan Muhafaza Etmek)	1	203-204	Makale	M. A.
Köstebeklerin Mazarratını Def Etmek	1	203-204	Makale	M.A.
Dernek Âzâ-yi Asliyesinden Mâbâd	1	205		
Arıcılık (Onuncu Nüshadan Mâbâd)	1	205-209	Makale	Hamdullah Emin
Amele Arı: Kısır Dişi Dahi Denir	1	207	Makale	Hamdullah Emin
Erkek Arı yahut Horazan	1	208	Makale	Hamdullah Emin
Umûmi Münderecat	1		Makale	
Derc Olundu	1		Makale	
Çiftçiler Derneği Tabib Fahriliği	1		Duyuru	
Memleketimizde Verem Şifahaneleri Tahsisi	1		Duyuru	
Ziraat Sergisi	1		Duyuru	
Tütün Piyasasına Dair	1		Duyuru	

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Çiftçi Konuşması (Ne Kadar Çok Mümkünse O Kadar Çok Ekmek Lazım)	2	211	Makale	
Tavukçuluk	2	211	Makale	
Dağlarımızda Faydasız Duran Nebatât 3	2	213	Makale	Ali Rıza
Yeni Zaman Çiftçiliği (Ziraattan Kazanmanın Çiftçilikle Yaşamının Yolları)	2	219	Makale	Osman Şefik
Portakal Ziraatı (Yetiştirilmesi, Envâr Vücuda Olan Faydaları)	2	221	Makale	Mehmet Sadrettin
Küçük Malumat (Yumurta ve Yumurtaların Muhafazası)	2	222	Makale	
Arıcılık (Geçen Nüshadan Mâbâd)	2	223	Makale	Hamdullah Emin
Halıların İhracı Meselesi	2		Duyuru	
Aydın Vilayetinde Frengi Hastahaneleri	2		Duyuru	
Çiftçiler Derneğinin Âzâ-yi Asliye Listesi	2	224	Tüzük	Yunus Nadi
Ermenekli Mehmet Nuri	2		Reklam	
Umûmi Münderecât	2		Makale	
Çiftçi Takvimi	2		Makale	
Çiftçiler Derneğinin Heyet-i Umûmi İctimâsı	3	226-229	Tüzük	Yusuf Mazhar
İlm-i İktisâdî Zirai	3	229-231	Makale	Yusuf Mazhar
Tavukçuluk	3	232-234	Makale	Yusuf Mazhar
Tavukçuluğun Kıymeti ve Ehemmiyeti	3	233	Makale	Yusuf Mazhar

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Sütçülük (Sütçülük Hakkında Ziraat Nezaretine Takdim Edilen Rapor)	3	234-237	Makale	Ekrem
Ay Çiçeği	3	237-238	Makale	
Dağlarımızda Faydasız Duran Nebatât 4 Isırgan Otu	3	238-240	Makale	Ali Rıza
Bal Arısı Kovan Sakinesi	3	239-240	Makale	
Çiftçiler Derneği Heyet-i İdare Cedidesinin İlk İctimâî	3	241-243	Tüzük	
Bekirzâde Hacı Emir Hasan Ticarethanesi	3	243	Reklam	
Çiftçiler Derneği Heyet-i İdaresi Cedidesinin İlk İctimâî	3	243	Makale	Cevad Rüştü
Harp Çiftçiliği (Bakla Ziraatı)	3	243	Makale	Cevad Rüştü
Bursa Çayı (Dağlarımızda Faydasız Kalan Nebatât)	3	245-250	Makale	A. Rıza
Yeni Zaman Çiftçiliği (Dürlü Çiftçilik İşleri)	3	251-252	Makale	Osman Şefik
Tavukçuluk	3	253-254	Makale	
Sütçülük (Tereyağı, Yoğurt, Peynir İmali)	3	255-256	Makale	Ekrem
Çiftçiler Kâğıt Ekip Altın Biçelim	3	257	Duyuru	
Dâhili İstikraz Hakkında Çiftçiler Derneğinin Mühim Bir Tespiti	3	257	Duyuru	
Çiftçiler Derneği Mecmuası Muhâbirliği	3		Duyuru	

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Bekirzâde Hacı Emir Hasan Ticarethanesi	3		Reklam	
Doktor Mustafa Hulusi	3		Reklam	
Çiftçi Konuşmaları (Ziraat ve Sulh)	4		Makale	Çiftçiler Derneği Mecmuası
Çiftçiler Derneği Heyet-i İdare Cedidesinin İlk İctimâî	4		Tüzük	
Harp Çiftçiliği (Bakla Ziraatı)	4		Makale	
Bursa Çayı (Dağlarımızda Faydasız Kalan Nebatât)	4		Makale	A. Rıza
Yeni Zaman Çiftçiliği (Dürlü Çiftlik İşleri)	4		Makale	Osman Şefik
Tavukçuluk (Mâbâd)	4	253	Makale	
Sütçülük (Tereyağ, Yoğurt, Peynir İmali)	4	255	Makale	
Çiftçiler Muhâbirliği	4		Duyuru	
Erbâb-ı Vukufun Nazar-ı Dikkatine	4		Duyuru	
Bal Arısı Kovan Sakinesi	5	258-259	Makale	

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Doktorların Dediklerini Tam Yapmalıdır 1 (Sıtma)	5	259-261	Makale	Milashlı İsmail Hakkı
Frengi 2	5	260	Makale	Milashlı İsmail Hakkı
Bel Soğukluğu 3	5	261	Makale	Milashlı İsmail Hakkı
Sütçülük ve Sağmal İnekler	5	262-266	Makale	Hulki
Çiftçiler Derneği Heyet-i İdare İctimâî	5	266	Makale	Yunus Nadi
Ay Çiçeği	5	267-268	Makale	Hamdullah Emin
Kolza Ziraatı	5	268-269	Makale	Ömer Lütfi
Kırlarımızda Faydasız Duran Nebatât 5 (Hindiba Ağacı)	5	269-272	Makale	Ali Rıza
Çiftçiler Derneği Âzâ-yi Asliyesinden Mâbâd	5	272		Yunus Nadi
Erbâb-ı Havasının Nazar-ı Dikkatine	5		Duyuru	
Çiftçiler Derneği Neşriyatından Kara Buğday	5		Duyuru	
Çiftçi Takvimi	5		Makale	
Bekirzâde Hacı Emir Hasan Ticarethanesi	5		Reklam	
Victoria De Berlin	6		Reklam	D. Z.

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Islah ve Terakki Ziraat-1 Osmanlı Nizamnâme-i Dâhiliyesi	6		Makale	
Çiftçi Kardeşlerle Musahâbe	6	274	Makale	Yusuf Mazhar
Fasulye Ziraatı	6	274-277	Makale	A. F.
Hasada Müteâkib Anız Bozalım	6	278-282	Makale	Hasan Hulki
Yeni Zaman Çiftçiliği	6	284	Makale	
Ziraat (Tohum ve Tohumluk Nedir)	6	285-288	Makale	Ahmet Tevfik
Çiftçiler Derneği Heyet-i İdare İctimâî	6	288	Tüzük	Yunus Nadi
Erbâb-1 Havasının Nazar-1 Dikkatine (Ellişer Lira Mükâfat)	6		Duyuru	
Çiftçiler Derneği Takvimi	6		Duyuru	
Çiftçiler Derneği Muhâbirligi	6		Teşekkür	
Bekirzâde Hacı Hasan Ticarethanesi	6		Reklam	
Victoria De Berlin	6		Reklam	
Erbâb-1 Havalisinin Nazar-1 Dikkatine	6		Duyuru	
Islah Ve Terakki Ziraat-1 Şirket Osmaniyesi Nizamname Dâhilîsi	6		Makale	
Çiftçiler Kâğıt Ekip Altın Biçelim	7		Makale	
Çiftçi Kardeşler Fazla Paramızı Dâhili İstikraza Yatıralım	7		Makale	

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Çiftçiler Derneği Muhâbirliği	7		Duyuru	
Ziraat Bankası	7	290-292	Makale	Yunus Nadi
Eski Türk Babalarımız Ziraata Nasıl Çalıştılar?	7	292	Makale	A.R.
Tohum ve Tohumluk Nedir?	7	293-296	Makale	Ahmet Tevfik
Bağcılık Hayatında (İlkbahar Donları, Kırağları)	7	297-298	Makale	Bağcı
Çiftçi Şarkısı	7	300	Şiir	F. N.
Susam (Sisam) Ziraatı	7	300-301	Makale	
Izgın Ketencik Ziraatı	7	301-302	Makale	Mehmet Rafet
Çiftçi Takvimi	7		Makale	A.R.
İslah ve Terakki Ziraat-ı Şirket Osmaniyesi Nizamname Dâhilisi	7		Makale	
Victoria De Berlin	7		Reklam	
Bekirzâde Hacı Emir Hasan Ticarethanesi	7		Reklam	
Derc Olundu	7		Duyuru	
Yeni Muhâbir Mahsuslarımız	7		Duyuru	
Bağçevan	7		Duyuru	
Avrupa'da ve Memleketimizde Ziraat Tahsili	8		Duyuru	Çiftçiler Derneği
Şehirlerimizin Saldîde Ağaçlarını Muhafaza Edelim	8	304	Makale	
İçkiler	8	305-307	Makale	Milashî İsmail Hakkı
Şeker Pancarı Ziraatı (Şekercilik Zanaatı)	8	307-308	Makale	Y. Sami

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Sebze Yetiştirmek İsteyenlere	8	309-311	Makale	Lütfi Arif
Süpürge Ziraatı	8	311-315	Makale	A.F.
Çiftçiler Derneği Âzâ-yi Asliyesinden	8	315	Tüzük	
Çiftçi Takvimi (Temmuz)	8		Makale	
Derc Olundu	8		Duyuru	
Teşekkürlerimiz	8		Teşekkür	
Bağçevan	8		Duyuru	
Makale-i Mahsusa (Çiftçiler Derneği Danışma Odasına Ne Gibi Şeyler Danışılacak)	9		Duyuru	Çiftçiler Derneği
Sulh Mücadelatında Başlıca Salâhımız Ziraattır	9	322	Makale	Reşid Saffet
Ziraat Aletleri (İyi Ziraat İyi Saban ve İyi Öküzle Başlar)	9	323-325	Makale	Hasan Hulki
Çiftçiler Derneği Varidatı Nedir ve Ne Olmalıdır?	9	326-327	Makale	Mustafa Asım
Ziraat-i Umumiyyete (Tohum ve Tohumluk Nedir)	9	328-330	Makale	Ahmet Tevfik
Gülcülük	9	331	Makale	Ömer Lütfi
Küçük Malumat (Danışma Odamızın Cevapları)	9	332	Duyuru	
Çiftçiler Derneği Âzâ-yi Asliyesinden	9	333	Tüzük	
Çiftçi Takvimi (Ağustos)	9	334	Makale	
Ziraat Havadisleri	9	334	Duyuru	
Zahire Borsası	9	334	Duyuru	
Batum'da Ziraat Bankası	9	334	Duyuru	

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
At Koşuları	9		Duyuru	
Bulgaristan'da Ziraat İşleri	9		Duyuru	
Bekirzâde Hacı Hasan Ticarethanesi	9		Reklam	
Doktor Mustafa Hulusi	9		Reklam	
Doktor Hasan Rıza	9		Reklam	
Felâhata Cevap	9		Duyuru	
Çiftlik Sahiplerine	9		Duyuru	
Sermaye Sahibi Çiftçilerimize	9		Duyuru	
Makale-i Mahsusa (İaşe İşleri ve Çiftçilerimiz)	10		Makale	Çiftçiler Derneği
Son Asırda Avrupa'da ve Bizde Ziraat Siyaseti	10	338	Makale	Cevad Rüştü
Verem	10	339-340	Makale	Milashlı İsmail Hakkı
Vereme Tutulmamak İçin Çareler	10	340	Makale	Milashlı İsmail Hakkı
Mikrobun Vücuda Girdiği Yollar	10	340	Makale	Milashlı İsmail Hakkı
Mikrobun Girmesine Yardım Eden Şeyler	10	340	Makale	Milashlı İsmail Hakkı
Verem Mikrobuna Karşı Dayanıklılık	10	340	Makale	Milashlı İsmail Hakkı
Ziraat Aletleri	10	341-343	Makale	Hasan Hulki
Çiftçi Düşmanları (Zararlı Sinekler)	10	343-347	Makale	A.F.
Ziraat-i Umumiyyete (Tohumluk Tohum Nedir)	10	347-349	Makale	Ahmet Tevfik
Tohumlara Verilecek Derinlik	10	349	Makale	Ahmet Tevfik
Çiftçi Takvimi (Eylül)	10		Makale	

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Derc Olundu	10		Duyuru	
Halkalı Ziraat Mektebine Kayıt	10	353	Duyuru	
Bursa Ziraat Ameliyat Mektebine Kayıt ve Kabul Olunacak Talebinin Şerait Duhuliyesi	10	353	Duyuru	
Bekirzâde Hacı Emir Hasan Ticarethanesi	10	354	Reklam	
Doktor Mustafa Hulusi	10	354	Reklam	
Doktor Hasan Rıza	10	354	Reklam	
Makale-i Mahsusa (Asayiş ve Çiftçilerimiz)	11-12	354	Tüzük	Çiftçiler Derneği
Son Asırlarda Almanlarda Ziraat Siyaseti	11-12	354-355	Makale	Cevad Rüştü
Ziraat-ı Umumiyyete	11-12	355-360	Makale	Hasan Hulki
Vereme Karşı El Birliği Savaşı 2	11-12	361-362	Makale	Milashlı İsmail Hakkı
İaşe Ve Zirai	11-12	362-364	Makale	Çiftçi
Tavukçuluk (Yumurta ve Muhafazası)	11-12	364-368	Makale	H.H.
Çiftçiler Derneği Âzâ-yi Kirâmından Mâbâd	11-12	368	Duyuru	
Faydalı Küçük Kuşların Himayesi	11-12	369-370	Makale	A.R.
Mecmuamız Hayatı Neşriyasının İkinci Yılımı İkmal Etti	11-12		Duyuru	
Tayin	11-12		Duyuru	
Çiftçi Takvimi (Teşrinievvel)	11-12	371-374	Makale	

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın İkinci Yılı'nın Fihristi	11-12	375	Fihrist	
Ziraat Havadisleri	11-12	376	Duyuru	
Memâlik-i Osmaniyyede Osmanlı Anonim Şirketleri	11-12		Duyuru	
Bağçevan Mecmuası	11-12		Duyuru	
Derc Olundu	11-12		Duyuru	
Alet ve Edevata İhtiyacı Olan Çiftçilerimize	11-12		Duyuru	

Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın 3.Yıl 1 Teşrînievvel 1334 (20 Zilhicce 1336) - 1 Mart 1334 (2 Cemâziyelâhır 1337) Tarihli Konu Başlıkları

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar
Makale-i Mahsusa	1			Çiftçiler Derneği
Sütçülük ve Sağmal İnekler 2	1	378-379	Makale	Hasan Hulki
Verem	1	379	Makale	Milashlı İsmail Hakkı
Derin veya Derinleştirici Sürme (Geçen Nüshadan Mâbâd)	1	381-382	Makale	A.A.
Şeker Pancarı Ziraatı (Sekizinci Nüshadan Devam) 2	1	383-386	Makale	Y. Sami
Mevsim ve Usûl-i Zirai	1	383	Makale	Y. Sami
Tohum Miktarı	1	383	Makale	Y. Sami

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Tımar Ameliyatı	1	383	Makale	Y. Sami
Dikilmesi ve Nakil Edilmesi	1	384	Makale	Y. Sami
Fidanların Sulanması	1	384	Makale	Y. Sami
Mezar Böcekleri	1	384	Makale	Y. Sami
Hasat	1	384	Makale	Y. Sami
Pancarın Muhafazası	1	384	Makale	Y. Sami
Hasılat	1	384	Makale	Y. Sami
Tohum İçin Pancar İntihabı	1	385	Makale	Y. Sami
Bakla ve Bezelye	1	386-388	Makale	M.
Bezelye	1	387	Makale	M.
Hüdavendigâr Vilayeti Ziraatı	1	389-390	Makale	Çiftçi
Çiftçiler Derneği Âzâ-yi Asliyesi	1	390	Tüzük	
Çiftçi Takvimi (Kânûnuevvel)	1	391-392	Makale	
Alet-i Ziraatın Taşra Kayıtlarından Bazıları	1		Duyuru	
Bağçevan Mecmuası	1		Duyuru	
Satılık Arap Atı	1		Duyuru	
Derch Olundu	2		Duyuru	
Bekirzâde Hacı Emir Hasan Ticarethanesi	2		Reklam	
Doktor Mustafa Hulusi	2		Reklam	
Doktor Hasan Rıza	2		Reklam	
İstanbul'a Etde Gelecek	2		Duyuru	
Anadolu'dan Zahire Celbi	2		Duyuru	
Buğday Piyasası	2		Duyuru	
Satılık Sandal	2		Reklam	

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Kuluçka Makinesi	2		Makale	
Havadis-i Hariciye	2		Duyuru	
Umûmi Taşra Dernek Âzâ-yi Kîramına	2		Tüzük	
Mütareke ve Ziraatımız	2		Makale	Çiftçiler Derneği
Ziraat-ı Umumiye (Derin ve Derinleştirici Sürme)	2	394	Makale	
Derin ve Derinleştirici Sürme	2	394	Makale	Hasan Hulki
Sütçülük ve Sağmal İnekler 2	2	396	Makale	H. H.
Haşhaş Ziraatı	2	399	Makale	Mehmet Rafet
Alman Ziraatına Ait Müşâhedat	2	401	Makale	
Almanya'nın Ziraat Siyaseti	2	404	Makale	
Çiftçiler Derneği Âzâ-yi Asliyesinden	2	405	Tüzük	
Çiftçi Takvimi (Kânûnusâni)	2	407	Makale	
Umûmi Osmanlı Çiftçilerine	3-4	408	Makale	
Vatanın İstikbâli Milletın İstikbâli Ziraata Bağlıdır	3-4	410	Makale	Çiftçiler Derneği
Çiftçiler Derneğinin Senelik Umûmi Konferansı	3-4	411-413	Tüzük	Osman Şefik
Çiftçiler Fırkası Teşkil Esbâbımücibesi	3-4	413-415	Makale	Osman Şefik
Çiftçiler Derneği Fevkalade Konferansının İctimâi	3-4	415-422	Tüzük	Osman Şefik

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Memâlik-i Osmaniye'nin Hal-i Ziraisi	3-4	422-426	Duyuru	Osman Şefik
Çiftçiler Derneğinin İstihâle-i Siyasisi ve Muvafakiyet-i Müstakbelesi	3-4	425	Tüzük	
Osmanlı Çiftçiler Derneği Nizamname-i Esasiyesi Birinci Fasil (Maksad-ı Teşkili)	3-4	426	Tüzük	
Umur-ı Adliyede Gayeleri	3-4	427	Tüzük	
Umur-ı Sıhhiyede Gayeleri	3-4	427	Tüzük	
Çiftçiler Derneğinin Teşkilatı Esasiyesi	3-4	427	Tüzük	
Dernek Şuabatının Başlıca Vezâyifi	3-4	427	Tüzük	
İctimâlar Hakkında	3-4	427	Tüzük	
Kaza Şubesi Teşkilatı	3-4	428	Tüzük	
Liva Merkezleri Teşkilatı	3-4	428	Tüzük	
Merkez Umûmi Teşkilatı	3-4	428	Tüzük	
Çiftçiler Derneği Varidatı	3-4	428	Tüzük	
Derneğin Masârifatı	3-4	428	Tüzük	
Çiftçiler Derneği Konferansı	3-4	429	Tüzük	
Mevâdd-ı Mütefferika	3-4	429	Tüzük	
Osmanlı Çiftçiler Derneğinin Mebusan İntihabatına Sûret-i İştirakını Mübîn	3-4	430	Tüzük	
İstikraz-ı Dâhili Faizleri	3-4	430	Duyuru	
Halk Kütüphanesi	3-4	430	Duyuru	
Halk Komisyoncusu	3-4	430	Duyuru	

Konu Başlığı	Sayı	Sayfa Numarası	Tür	Yazar/Mahlas
Süleyman Paşazâde Sami Beyin Külliyyat-1 Âsârı	3-4	430	Duyuru	
Bağcılık (Bağların Mildiyö Hastalığı)	5		Makale	
Bütün Kardeşlerimize	5	428	Duyuru	
Umûmi Taşra Çiftçiler Derneği Şubelerine	5	428	Duyuru	
Ateşli Pulluk	5	432	Makale	Osman F.
Sığır Yetiştirmenin Ehemmiyeti	5	432	Makale	Osman. F
Ziraat Nezareti Celilesi Huzur-1 Âlîsine Dernek Tarafından Takdim Edilen Muhtıra	5		Makale	
Çiftçiler Derneğinin Bir Teşebbüsü	5		Makale	
Ekmek Narhı	5		Duyuru	
Muhtacına Zahire Tevzîi	5		Duyuru	
Ziraat ve Ticaret Nazırı Âlîsi ve Derneğimiz Reis-i Tabimisi Halkalı Mektebinde	5		Duyuru	
Bursa Binası	5		Duyuru	
Ziraat ve Ticaret Gazetesi	5		Duyuru	

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Tanzimat Fermanının ilanından sonra zirai alanda büyük bir değişim ve yenileşme sürecine giren Osmanlı Devleti'nde, basın-yayımda bu değişim ve gelişim sürecinin içerisinde yerini almıştır. Bu dönemde uygulanan zirai politikaların yanı sıra matbaa sayılarının çoğaltılmasıyla merkezde gazetecilik faaliyetleri de ciddi bir gelişim göstermiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra halkı bilinçlendirmeye odaklanan gazete ve dergilerin sayısında da önemli artışlar görülmüştür. Devam eden süreçte Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu Balkan ve I. Dünya Savaşları hükümetin önleyici ve kapsayıcı politikalar uygulamasını zorunlu kılmış ve dönemde hükümet zirai, sanayi ve iktisadi alanlarda birtakım önlemler almıştır. Hükümet alınan bu kararları kamuoyunda hızlı bir şekilde yaymak, halkı bilinçlendirmek ve halkı bir amaç doğrultusunda birleştirmek misyonuyla İstanbul ve taşralarda basın hareketlerine destek vermiştir.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi bunalım eğitilmiş, vatansever ve aydın kesimlerin ülkenin ekonomisinin nasıl düzeleceği sorusuna cevap aramaya yöneltmiştir. Çiftçiler Derneği Mecmuası'da ekonomik iflasını çoktan ilan etmiş olan Osmanlı Devleti'nin ekonomisinin tarım ile kalkınacağını savunan ve bu yönde faaliyet gösteren bir mecmua olarak karşımıza çıkmaktadır. Çiftçiler Derneği Mecmuası dönemin koşullarını bilen, memleketin hangi bölgesinde hangi üretim yapılabileceğini bilen ve bu doğrultuda faaliyet gösteren verimli bir mecmuadır.

Çiftçiler Derneği Mecmuası ziraat ile uğraşan çiftçinin ve köylünün basın-yayın ile bilinçlendirilmesi gerektiğini düşünen önemli aydın kesimler tarafından yayın hayatına başlayan bir mecmuadır. Mecmua hedef kitesini çiftçi ve köylü üzerinde tutmuş çiftçiye üretimden nasıl kârlı kazançlar elde edebileceklerini anlatan yazılar yazmıştır. Mecmuada zirai ve iktisadi başta olmak üzere bağcılık, çiçekçilik, tahıllar, kümes hayvancılığı, ipek böcekçiliği, arıcılık, peynircilik, sütçülük, tarımsal aletler, pulluklar, modern ziraat uygulamaları, içki, bitki, hayvan ve insan hastalıkları

gibi hepsi birbirinden değerli konulara yer verilmiş ve bunlar üzerine yazılar yazılmıştır.

Mecmua genel olarak okuyucularına tarımı eski usullerle yapmanın zorluklarından bahsederek modern tarım usullerinin uygulanmasının çiftçiye sağlayacağı kazançlardan bahsetmiştir. Çiftçiler Derneği Mecmuası ziraat makalelerinde ilk önce Osmanlı Devleti'nde ziraattan bahsetmiş daha sonra ziraatın geliştirilmesi için çiftçilere neler yapmaları gerektiğinden bahsetmiştir. Mecmua makalelerde farklı devletlerin ziraat siyasetlerinden örnekler vererek çiftçinin karşılaştırma yapmalarına olanak sağlamıştır. Bu makalelerde modern ziraat ile ilgili bilgiler verilmiş olup âyetler ile desteklenerek ziraatın hem dini bir sorumluluk olduğu hem de bu zor durumdan kurtulmak için çıkış yolu olduğu hatırlatılmıştır. Mecmua, çiftçileri tarım kooperatifleri hakkında bilgilendirip çiftçinin üretim için ihtiyaç duyabilecekleri gübre, tohum ve ziraat aletlerinin uygun fiyata temin edilip üretimi hızlandırıp katkı sağlamayı amaçlamıştır. Mecmua çiftçinin ihtiyaç duyduğu krediyi temin etmede yaşadığı sıkıntının banka ile çözülebileceğini vurgulayarak çiftçiyi bu konuda bilinçlendirmiştir.

5.2. Öneriler

Mecmuda yer edinen konu başlıklarına bakıldığında son dönem Osmanlı'nın ziraatı, üretimi yapılan ürünlerin bölgelere göre yetiştirilme tarzları, hayvancılık ve ticaretinin ne boyutta olduğunu görmek mümkündür. Bu bağlamda mecmuada bahsi geçen bölgelerin günümüzde olan benzerlik ve farklılıklarını, değişimini ve gelişimini görmek mümkündür. Çiftçiler Derneği Mecmuası memleketimizin bugün dahi temel taşı olan tarımın savaş dönemi koşullarında ele alınması, memleketin kötü giden gidişatının tarım ile canlandırılmaya çalışılması, geçmiş ile bugün arasında iktisadi kıyas yapabilmemize, ekonomisi iflas eden bir toplumun çabasını anlamada, aydın kesimin toplumu bilinçlendirmek için verdikleri uğraşı anlamamız açısından önemlidir. Bu nedenle son dönem Osmanlı ziraatını anlamak, savaş yıllarında dahi tarımı canlandırmak için verilen uğraşları görmek açısından bu mecmua oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda 20. yüzyılda tarım dergilerinin okunup değerlendirilmesiyle teze konu olan mecmua ile karşılaştırılması yapıp ortaya daha kapsamlı bir araştırma yapılmasının yolu açılabilir.

KAYNAKÇA

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

Dâhiliye İdare-i Umumiye Ekleri (DH. İ. UM. EK.)

BOA. DH.İ.UM.EK. 106/26

BOA. DH.İ.UM.EK. 21/67

BOA. DH.İ.UM.EK. 32/41

Hacı Adil Bey Evrakı (HSDHADB.)

BOA. HSDHADB. 8/8

Kaynak Eserler ve İncelemeler

Ahmad, F. (2014). *İttihatçılıktan kemalizme*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Akkuş, T. (2008). Bir iktisadi siyasa projesi: mili iktisat ve bursa. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(16-17), 119-141.

Alpaslan, Ş. D. (2023). *İkinci meşrutiyet dönemi tarım politikaları ve basına yansımaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın, C. (1991). Âsâr- bâkıye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3: 460-461. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Bastık, H. (2020). *Babalık gazetesinde eğitim alanındaki gelişmeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Berber, Ş. (2011). Osmanlının son döneminden cumhuriyetin ilk yıllarına liberalizm-devletçilik çatışması. *Atam Dergisi*, 27(80), 209-240.

Bezirci, P. (2020). Bilgi iletişimde fotoğrafın gücü ve sultan ıı. abdülhamid han albümlerinin konu ve araştırmacı profillerinin analizi. *Turkish Studies – Social*, 15(4), 1753-1778.

- Böke, P. (1994). *Yeni gün'den cumhuriyet'e yunus nadi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Çakan, İ. (2013). Mesleki temsil arayışları içinde çiftçilerin siyasal temsiline ilişkin çabalara bir bakış: osmanlı çiftçiler derneği derneği'nden türkiye zürra firkasına (1914-1920). *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (1).
- Çatalbaş, R. (2014). Milaslı doktor ismail hakkı'nın hayatı, eserleri ve islam ile ilgili görüşleri. *Artuklu Akademi*, 1(1), 99-129.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1. Yıl, 1.Sayı, 1332, s. 1-16.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1. Yıl, 2. Sayı 1332, s. 18-34.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1. Yıl, 3. Sayı 1332, s. 34-49.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1. Yıl, 4. Sayı 1332, s. 49-65.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1. Yıl, 5. Sayı 1332, s. 65-71.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1. Yıl, 6. Sayı 1332, s. 71-89.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1. Yıl, 7. Sayı 1332, s. 89-99.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1. Yıl, 8. Sayı 1332, s. 113-131.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1. Yıl, 9. Sayı 1332, s. 131-145.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1. Yıl, 10. Sayı 1332, s. 145-162.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1. Yıl, 11. Sayı 1332, s. 162-177.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1. Yıl, 12. Sayı 1332, s. 177-193.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 2. Yıl, 1. Sayı 1333, s. 193-209.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 2. Yıl, 2. Sayı 1333, s. 209-225.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 2. Yıl, 3. Sayı 1333, s. 225-241.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 2. Yıl, 4. Sayı 1333, s. 241-257.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 2. Yıl, 5. Sayı 1333, s. 257-273.

- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 2. Yıl, 6. Sayı 1333, s. 273-289.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 2. Yıl, 7. Sayı 1333, s. 289-303.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 2. Yıl, 8. Sayı 1333, s. 303-322.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 2. Yıl, 9. Sayı 1333, s. 322-337.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 2. Yıl, 10. Sayı 1333, s. 337-353.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 2. Yıl, 11-12. Sayı 1333, s. 353,377.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 3. Yıl, 1. Sayı 1334, s. 377-393.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 3. Yıl, 2. Sayı 1334, s. 393- 409.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 3. Yıl, 3-4. Sayı, 1334, s. 409-431.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 3. Yıl, 5. Sayı, 1334, s. 431-438.
- Çolak, F. (2005). *II. Meşrutiyet'ten cumhuriyete batı anadolu'da üretim ve dış ticaret (1908- 1923)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Demir, K. (2008). *Osmanlı basınında iktisadi kavram ve süreç üzerine yaklaşımlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, K. (2014). Osmanlı'da basının doğuşu ve gazeteler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (5), 57-88.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dumrul, C. Dumrul, Y. (2014). Osmanlı imparatorluğu'nun kapitalist paternde sanayileşmesinin önündeki engeller üzerine bir inceleme. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(23), 146-170.
- Eldem, V. (1994). *Harp ve mütareke yıllarında osmanlı imparatorluğunun ekonomisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ertan, V. (1996). Gerçeker mustafa fehmi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.14: 27-28. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

- Elmacı, S. (2011). Amasya’da bamyta tarımının coğrafi esasları: Üretimiyle İlgili Özellikleri ve Sorunları. *Doğru Coğrafiya Dergisi*, 15(24),117-130.
- Gençoğlu, M. (2015). Sultan ikinci abdülhamid’in yurtdışı eğitim politikası. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 33-73.
- Gökbayrak, Z. (2006). Bağcılığın belalı zararlısı filoksera, *Alatarım, Alata Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü*, 5(1): 37-43.
- Güran, T. (2014). *19. Yüzyılda osmanlı ekonomisi üzerine araştırmalar*. (1. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İydir, E. (2015). *II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan bir ziraat mecmuası: toprak*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, M., Bulut, İ. Ve Kaya, N. (2009). Sultan 11. abdülhamid’in icraatlarının ekonomik ve tarihi coğrafiya açısından değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(43), s.109-129.
- Koday, Z. (2000). Türkiye’nin tahıl üretimi. *Türk Coğrafiya Dergisi*, (35), 299-320.
- Memiş, Ş. (2023) Köylere kadar ulaşmayı başaran ilk dergi çiftçiler derneği mecmuası. *İstanbul Ticaret Borsası Ticaret, Yaşam ve Kültür Dergisi*. (66), 3-68.
- Koyuncu, S. (2016). Gazete mizanpajının okuyucu algısı üzerindeki belirleyiciliği. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, (AKAR), 1(1), 143-145.
- Odabaş, E., Günbey, Ö.B., Zengin, Y. Ve Sarıkaya A.H. (2020). Dünya’da ve anadolu’da ipek böceğinin yolculuğu. *Journal Of Animal Science and Products (JASP)*, 3(1), s. 75-84.
- Ortaylı, İ. (2000). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2017). *Osmanlıdan cumhuriyete küreselleşme, iktisat politikaları ve büyüme*. (4. Baskı). İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2019). *Osmanlı- türkiye iktisadi tarihi 1500-1914*. İstanbul: İletişim Yayınevi
- Sarıkaya, M. (2017). Ziraat mektepleri. *Kafdağı Dergisi*, 4(1), 24-37.

- Sarıkaya, M.Z. (2023). Osmanlı devleti'nde yeni bir yapılanma: tanzimat fermanı. *DTCF Dergisi 100. Yıl Özel Sayısı*, 60-91.
- Sunay, S. (2020). Birinci dünya savaşı'nda orduya zeytinyağı temininde balıkesir'in yeri ve önemi. *milli mücadelenin 100. yılında kuva-yı milliye şehri balıkesir uluslararası sempozyumu bildiri kitabı*. Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Kültür Yayınları, 353-360.
- Sunay, S. (2022). Son dönem osmanlı devleti'nde zeytin tarımı ve zeytinyağı imalatının geliştirilmesine dair görüş ve öneriler. *Tarih Dergisi*, 77(2), 297-326.
- Şemsettin, S. (2019). *Kamûs-ı türkî*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Tekdemir, A. (2010). *Ticaret nezareti (1839-1876)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toprak, Z. (1995). *İttihat- terakki ve devletçilik (türkiye 'de ekonomi ve toplum 1908-1950)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (1986). *Türkiye 'de siyasal partiler mütareke dönemi*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Uçman, A. (2010). Tanrıöver, hamdullah suphi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39: 574-575. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Unat, Y. (2009). Salih zeki. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36: 43-45. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı
- Yalman, A. (2018). *Birinci dünya savaşında türkiye*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yıldırım, M.A. (2008). Osmanlı'da ilk çağdaş zirai eğitim kurumu: ziraat mektebi (1847-1851). *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 24(24), 223-240.

İnternet Kaynakları

http-1:

<https://www.alanyauniversity.edu.tr/tr/hamdullah-emin-pasa-ve-kurucu-vakfimiz-hakkinda> (Erişim Tarihi: 11.05.2024).

http-2

https://www.ankara.bel.tr/files/2115/8814/1580/14-Sebze_Yetitiricilii_compressed.pdf (Erişim Tarihi: 11.05.2024)

http-3

https://www.ankara.bel.tr/files/2115/8814/1580/14-Sebze_Yetitiricilii_compressed.pdf (Erişim Tarihi: 11.05.2023)

http-4

<https://tarfin.com/blog/bordo-bulamaci-nedir-nasil-kullanilir> (Erişim Tarihi: 05.05.2024)

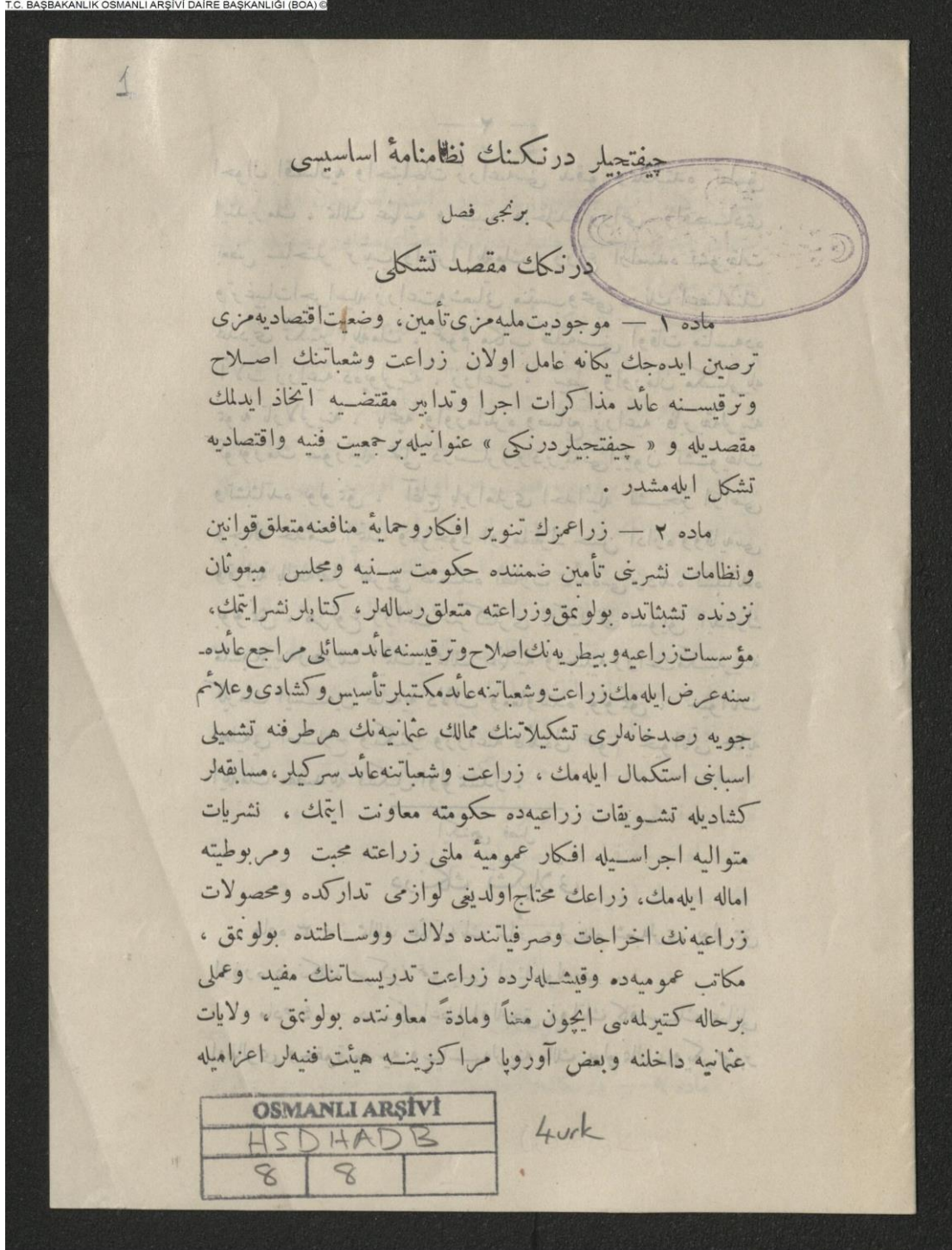
http-5

https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Albumler/Tbmm_Albumu/Cilt1.pdf (Erişim Tarihi: 02.07.2024)

EKLER

EK 1: Çiftçiler Derneği Esas Nizamnâmesi BOA. HSDHADB. 8/8

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

HSDHADB.00008.00008.001

باشتی اکیال آیتش اولمالری شرطدر. اختصاصلرندن ورایلرندن
استفاده ایدیه بیهک اجنیدر درنکه اعضای مشاوره صفتیه قبول
اولونه بیلیرلر .

ماده ۵ — درنکه عائدات شهریه و یرمک صورتیه داخل
اولانلر ؛ درنکه اعضای اصلیه سندن ، غیر معین زمانلرده
تیرغاده بولونانلر اعضای حامیه دن عد اولتورلر .

ماده ۶ — عائدات شهریه تک حداصغریمی بش غریشدر.
درنکه اعضای بردهیه مخصوص اولوق اوزره تعهد ایتدیکی
عائدات شهریه تک درت منلی مبلغی دخوله نامیه اعطا ایدر.

ماده ۷ — عائدات شهریه ؛ برستهک ، آلتی ودرت آلتی
اولوق اوزره بشین اولهرق دخی تأدییه وارسال اولونه بیلیر .

ماده ۸ — مقدر اولدقلری حالده عائدات شهریه لر برسته
درنکه ویرمه یین اعضا تک متداخل هر آی عائداتنه بوزده بکرمی
ضم اولنور وکندیلری ایکی دفعه تحیر برآ تئیه واقظ ایدیلور .

بوصورتلده بورجلری ویرمه مکده اصرار ایدنلرک هیئت اداره
قراریله قیدلری ترقین اولنور . معدرت مشروعه لر اولدیفنه
هیئت اداره جه قناعت حاصل ایدنلر اعضا تک بورجلری سعه
حالرینه ترک ایدیلیر .

اوجونجی فصل

درنکه وارداتی

ماده ۹ — درنکه وارداتی؛ اولواعضای جدید تک ویردجکاری

احوال اقتصادیه و احتیاجات زراعیسنی تدقیق و ملکنده تطبیق
ایتدیرمک ، ممالک عثمانیه واجنیه داخلنده زراعی و اقتصادی
بعض سیاحتلر ترتیب واجرا ایلهک ، زراع آراسنده تشویقات
وترغیبات اجراسیله زراعت وشعباتی منتسب و محی درنک اعضا تک
عددی تکثیر ایلهک ، عموم مکتب طلبه سنی اوقات مناسبده
آلات زراعیه ده پورینه ، زراعت ، بیطر واورمان مکتبلریله
نمونه نازلرینه ، باغچه واورمانلره و صنایع زراعیه فایده لرینه
کوتورمک صورتیه عملی درس لور ودر بریلیمی ایچون تشویقات
وتشباتده بولونقی . آتاج باراملری احداثیه تشجیر اراضی
وجباله خدمت ایتک وموجود اورمانلرک حسن اداره ووقایه سی
وقریابه بالظهلقر تقریق ضمنتده نظارت عأده سی زنده تشباتده
بولونقی ، هر نوع زراعت شرکتلری تشکیلاتی تشویق ایدرک
منشترینه رهبرلک ایتک ، ممالک عثمانیه واجنیه زراعت مکتبلرینه
کیرمک ایسته یین طلبه ده دلالت ومعاوننده بولونقی ، حیوانات
اهلیه یی اصلاح وتکثیر وزراعته فائده لی عموم حیواناتی حمایه
ایلهمک مقصدیه تشکیل اولونمشدر .

ایکینجی فصل

درنکه تشکیلاتی

ماده ۳ — ممالک عثمانیه تک سائر برلر زنده شعبه لر بولونقی
اوزره درنکه مرکز عمومی استانبولدهدر .

ماده ۴ — درنکه اعضا اوله حق ذواتک کافه سنک عثمانی
اولمالری وحقوق مدنیه وسیاسیه لرینه مالک بولونمالری ویکرمی بر

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©	

کتابت و صاندىق امینلىکى وظیفه سیله مکلف اولمق و معتبر برکيل ارايه سنه مجبور بولونمق اوزره مؤلف برکاتب و آبريجه براوطه جى تعین اولونه جقدر .

ماده ۱۴ — هیئت اداره لاقلا اون بش کونده بر کره اجتمع ایده جک و اکثریت مطلقه ایله قرار ویره جکدر . اگر برنجی اجتماعه اکثریت حاصل اوله مازسه اجتماع برهفته دن زیاده اوزاماق شرطیله باشقه برکونه تعلیق و تکرار اعضا به دعوت نامه لربلیغ ایدیلیر . بو ایکنجی اجتماعه اعضا نك مقداری اوجدن اقل اولماق شرطیله موجود بولونان اعضا ایله نظاماً ویره جک قرار معتبردر .

ماده ۱۵ — صاندىق امینك زنده بش یوز غروشدن زیاده باره بولوندرله یوب فضله سی حساب جاری صورته لبر ابراد کتیر معتبر بر باقغه یو دیع ایدیله جکدر .

ماده ۱۶ — بش یوز غروشه قدر اولان آشه رئیس و صاندىق امینك امضار ایله باقغه دن آلوب صرف ایدیله سیلر سه دهه فضله سنك باقغه دن قبض و صرفی ؛ هیئت اداره نك قرار و تئسبیدن سوکرا اوله سیله جکدر .

ماده ۱۷ — درنك بوتون واردات و مصارفی مطلقاً مقبوض علم و خبری مقابنده جریان ایده جکدر .

ماده ۱۸ — درنك داخل اولمق ایسته ين ذواتك قبولی ابتدا درنك منسوب ایکی ذاتك تحویراً تقدیمی اوزرینه نهایت بر آظر فنده هیئت اداره نك اکثریتله قرار ویره سه و ایستدر .

ماده ۱۹ — درنك مسلك و انتظامنه ، وقار و حیثیتنه مغایر

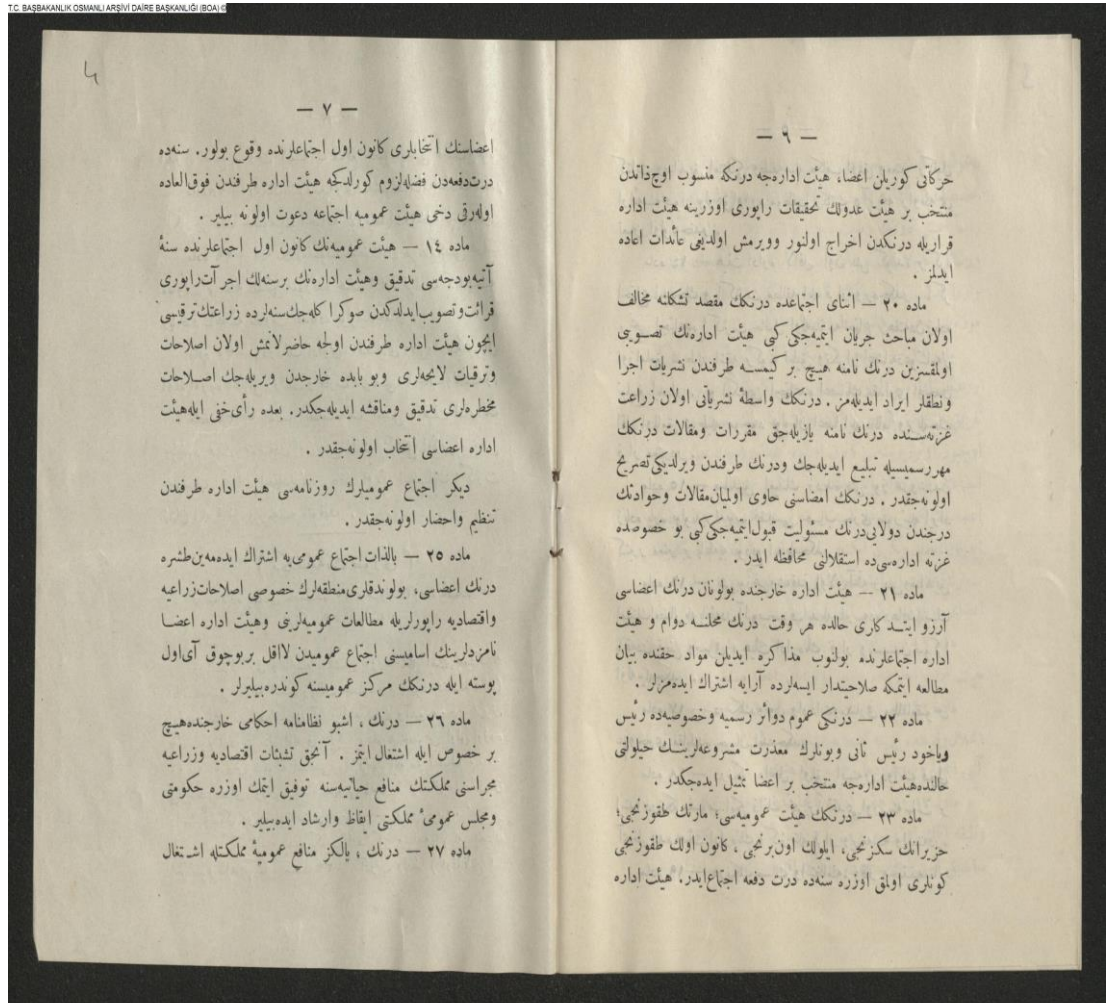
دخولیه و عایدات شهیدن ، ثانیاً حکومتك اعطای بیوره جنى تخصیصا تندن ، ثالثاً سکرکله مسافه لربوقوشور حاصلات متناقیه سندن ، رابعاً حمتی ذواتك وصیت ، هبه و تبرعاتندن ، خامساً کتب و رسائل حاصلاتندن ، سادساً درنك منفعتنه ویره جک مسامره وارداتندن ، سابماً درنك کشاد ایده جکی زراعت و علوم طبیعیه موزمسی دخولیه بدلندن و ساژمده دن متشکلدر .

ماده ۱۰ — چفتچیلر درنكك اون ایکی اعضادن مرکب بر هیئت ادارمسی اولوب ایلك سنه سی کاملاً مؤسسلر میانندن تقریق و انتخاب اولنور . ایلك هیئت اداره نك مدت خدمت لربی اوجیوز اونوز بر سنه سی کانون اولنده عقدا ایدیله جک هیئت عمومیه اجتماعنه قدر دوام ایده جکدر . مذکور اجتماعه هیئت اداره اعضاسنك نصفی باقرعه تسدیل و بر لربنه یکیلری انتخاب و تعین ایدیلرک نصف دیگرى ایکنجی انتخابه قدر ایفا ایدیله جک و کله جک سنه لربا انتخابات اجتماعنده اعضا ی قده مناوبه تبدیل اولونه جقدر اعضا ی ساقه نك تکرار انتخاب لربی جاردر .

ماده ۱۱ — یکدیگرى متعاف بلا عذر شرعی اوج دفعه هیئت اداره اجتماعنده حاضر بولونمیان اعضا مستغنی عد ایدیلیر .

ماده ۱۲ — هیئت اداره اعضالغندن هر هانکی صورته لرب اغلال و وقوعنده برینه اقامه ایدلک اوزره هیئت عمومیه اجتماعلرنده آتی اعضا نامردی دهه انتخاب اولونه جقدر .

ماده ۱۳ — هیئت اداره ایجیلرندن فخری اوله رق اطاقی وظیفه ایتمك اوزره بر رئیس ، بر رئیس ثانی ایله بر کاتب و برده صاندىق امینی انتخاب ایدر . درنك اقتدار مالیه سی مساعدا اولونجه

HSDHADB.00008.00008.001

— ۸ —

ایدر ، هیچ بر وقت کیسه نك منافع خصوصیه سنی تعقیب ایتمز .
 ماده ۲۸ — در نكك طشره شعبه لری ده اشبو نظامنامه احکامنه تابعدر
 یالکز هر محلك خصوصیت احوالنه کوره تعلیمات داخلیه یاییله بیلیز .
 ماده ۲۹ — در نكك منسوب اعضادن هر هانکیستی محتاج
 معاونت بر حاله کلدیکی صورتده هیئت اداره قرار یله کندیسنه
 ویا خود عائله سنه معاونت نقدیده بولونیله جقدر .
 ماده ۳۰ — در نكك اداری ، اقتصادی و فنی واسطه نشریاتی
 اولمق اوزره « عثمانلی زراعت و تجارت غزته سی » انتخاب اولومشدر .
 ماده ۳۱ — اشبو نظامنامه نك تعدیلی ؛ هیئت اداره نك
 ویا خود هیئت عمومیه دن اون بش ذاتک تکلیفی اوزرینه مجلس
 عمومینک انتخابات اجتماعلرنده حاضر اولان اعضانک اکثریت
 ثلثان ایله قرار ویرمه سنه متوققدر .

(تکلیفنامه نك صورتی)

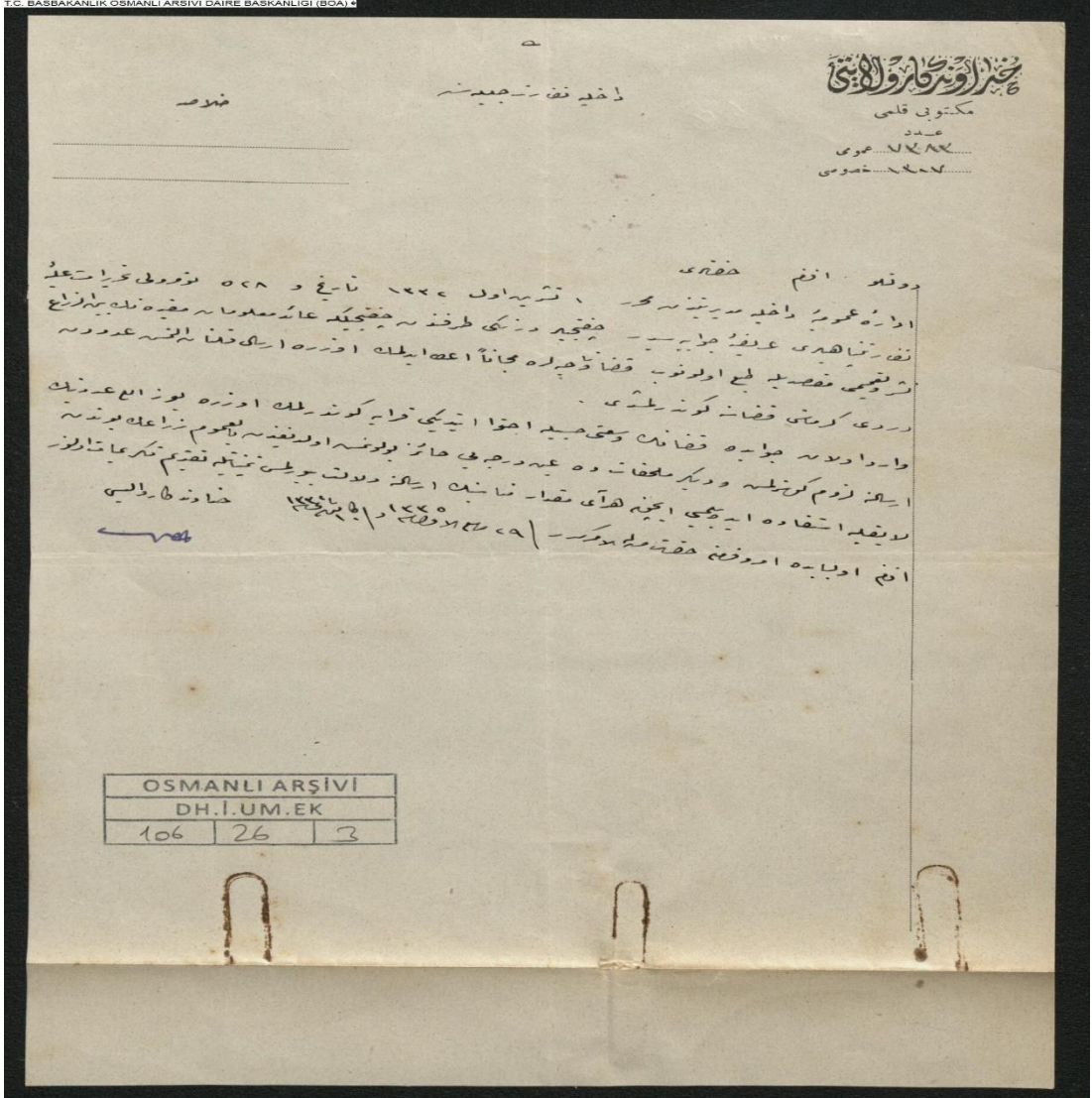
در سعادتده باب عالی جاده سنده ۲۷ نومرولو دائره ده چفتچیلر
 در نكکی ریاست علیه سنه

اقتدم :

زراعت نكك ترقی و تعالیسنه چایشق اوزره تشکل ایدن جمعیت نكك
 نظامنامه سنی مطالعه ایتم . زراعت مجلر نكك (یا خود منتسبلر نكك)
 اولدیقم جهتده در نكك اتسای آرزو ایتمکدن و آیده ۰۰۰۰ غروش
 عائدات و بونک دورت مثلی اوله رق بالکز بر دفعه یه مخصوص اولمق اوزره
 ۰۰۰۰ غروش دخولیه اعطاسنی قبول و تعهد ایله مع دخولیه ۰۰۰۰
 آیلر نكك عائداتی اولان ۰۰۰۰ غروشی بابوسته ارسال ایتمکدن
 واستانبولده کی در نكك اعضاسندن ۰۰۰۰۰۰ و ۰۰۰۰۰۰ نام ذاتلر
 طرفندن در نكك تقدیم ایدیله حکمندن اعضا کز میسانه قبوله قیدیمک
 اجراسنی رجا ایدرم ۳۳۰ سته و امضا (اوقوناقلی)

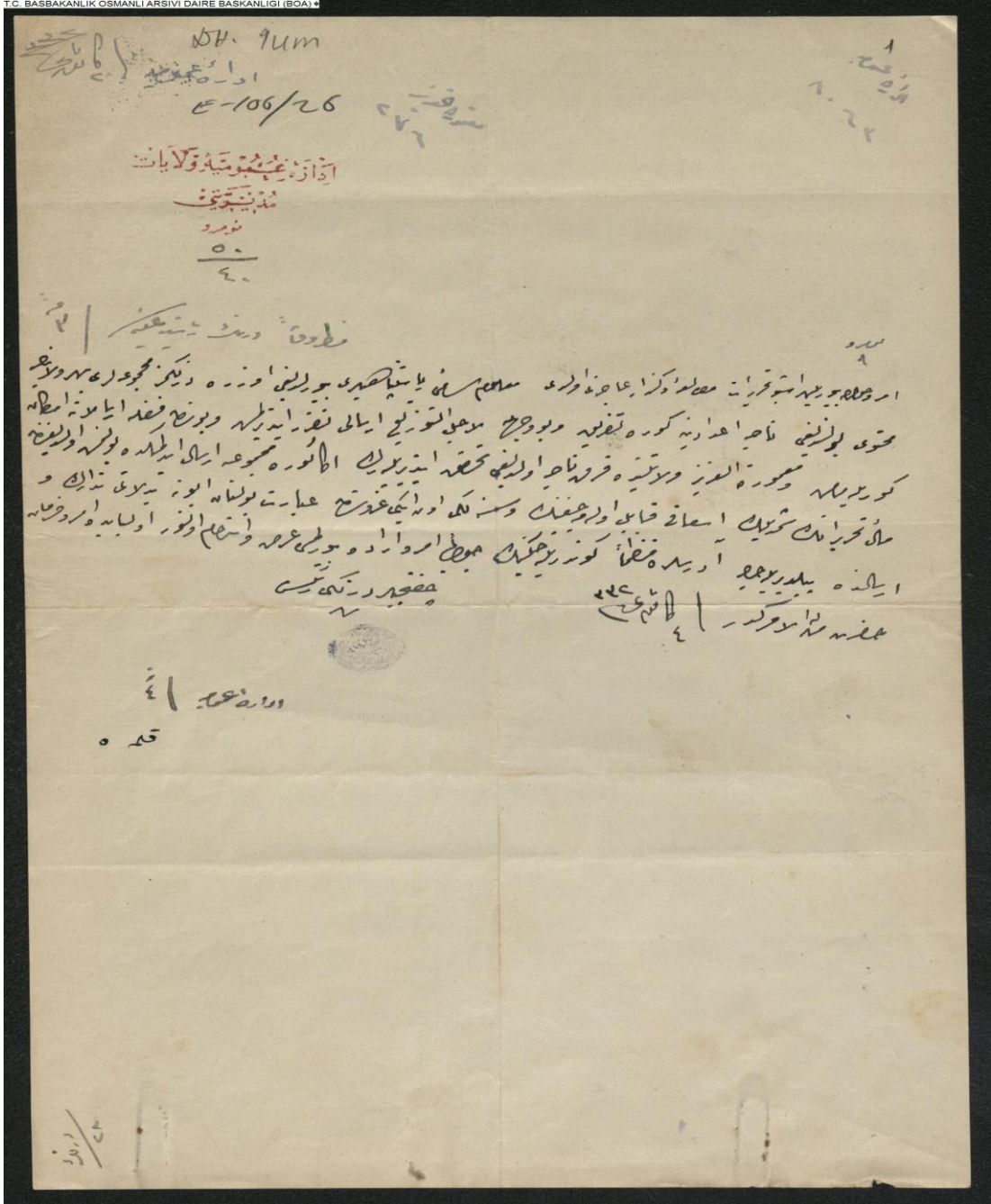
HSDHADB.00008.00008.001

EK 8: Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın abone bedelinin irsalinde bildirilecek adreslere muntazaman gönderileceğine dair olan belge BOA. DH.İ.UM.EK. 106/26.

DH.İ.UM.EK.00106.00026.003

**EK 10: Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın abone bedelinin irsalinde bildirilecek adreslere muntazaman gönderileceğine dair olan belgenin devamı BOA.
DH.İ.UM.EK. 106/26.**

DH.İ.UM.EK.00106.00026.001

EK 12: Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın abone bedelinin irsalinde bildirilecek adreslere muntazaman gönderileceğine dair olan belgenin devamı BOA. DH.İ.UM.EK. 106/26.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

2

Adı Soyadı	Mesleği	Adresi	İstediği Sayı
...

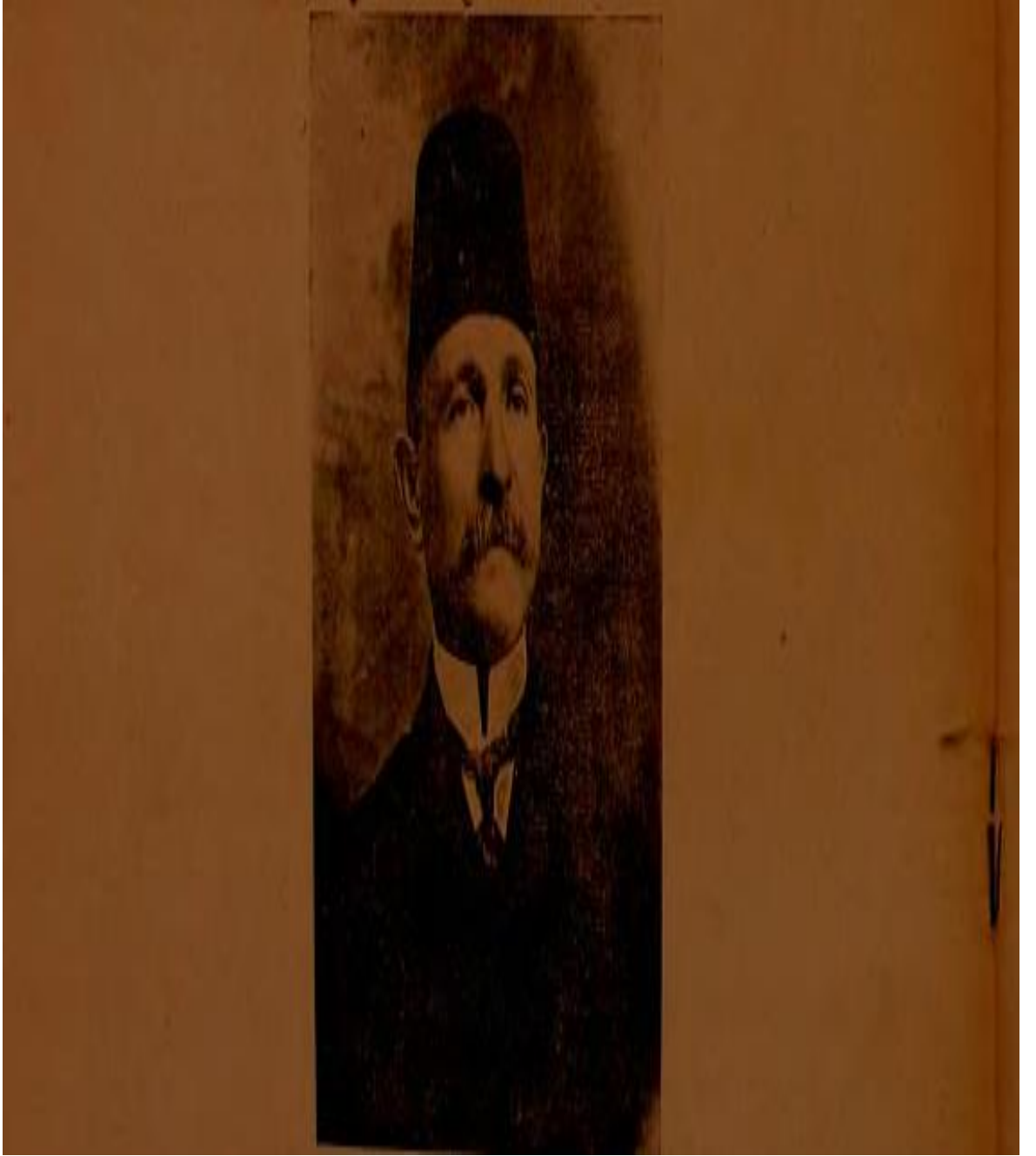
...

OSMANLI ARŞİVİ
DH.İ.UM.EK.
106 26 2

2 sayfa
(2 defa bap)

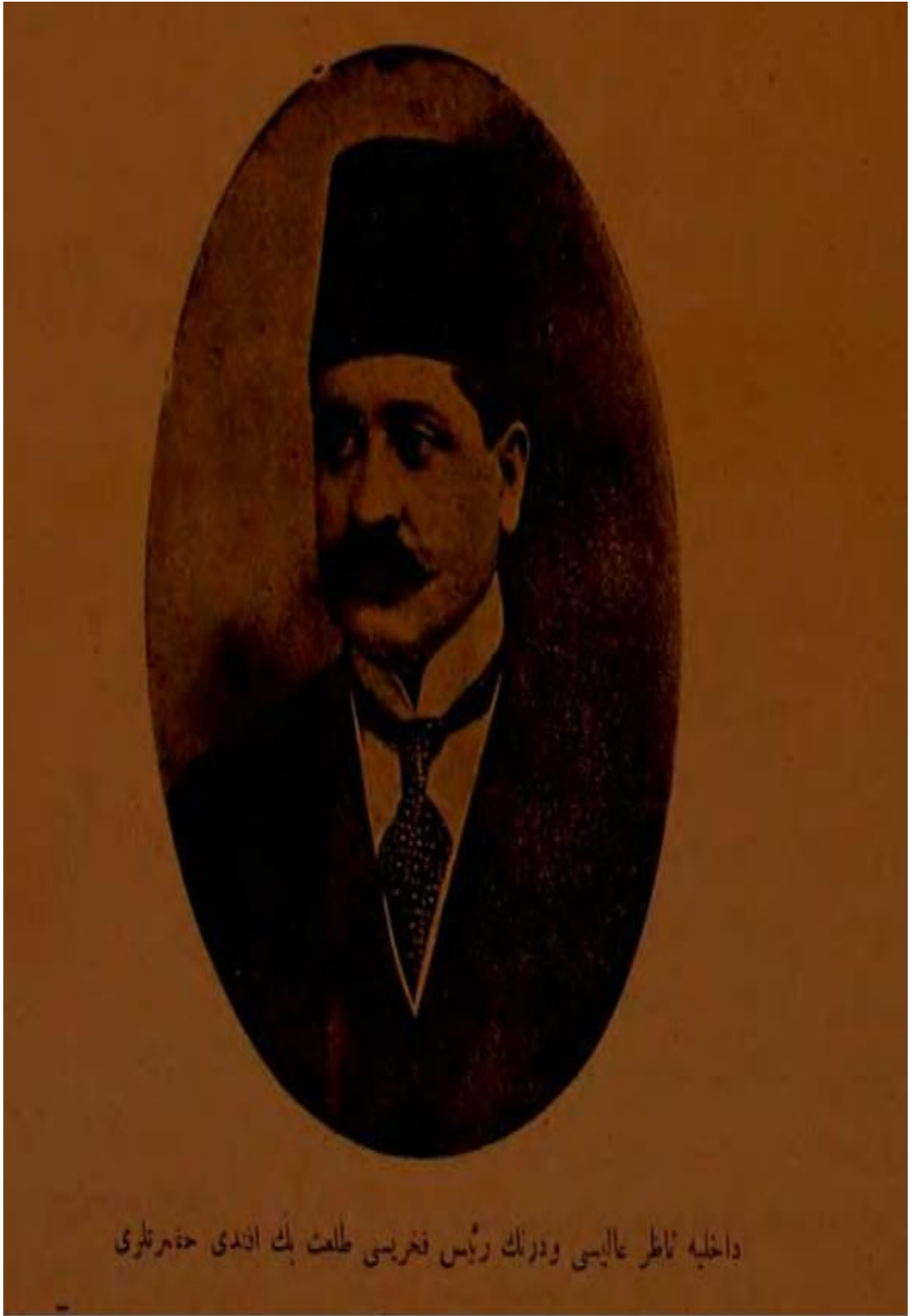
DH.İ.UM.EK.00106.00026.002

**EK 14: Derneğin Kurucusu Hamdullah Emin Paşa *Çiftçiler Derneği Mecmuası*,
S. 3, s. 411.**

EK 15: İdare Heyeti Azası Dâhiliye Nazırı Talat Paşa *Çiftçiler Derneği*

Mecmuası, S. 1, s. 19

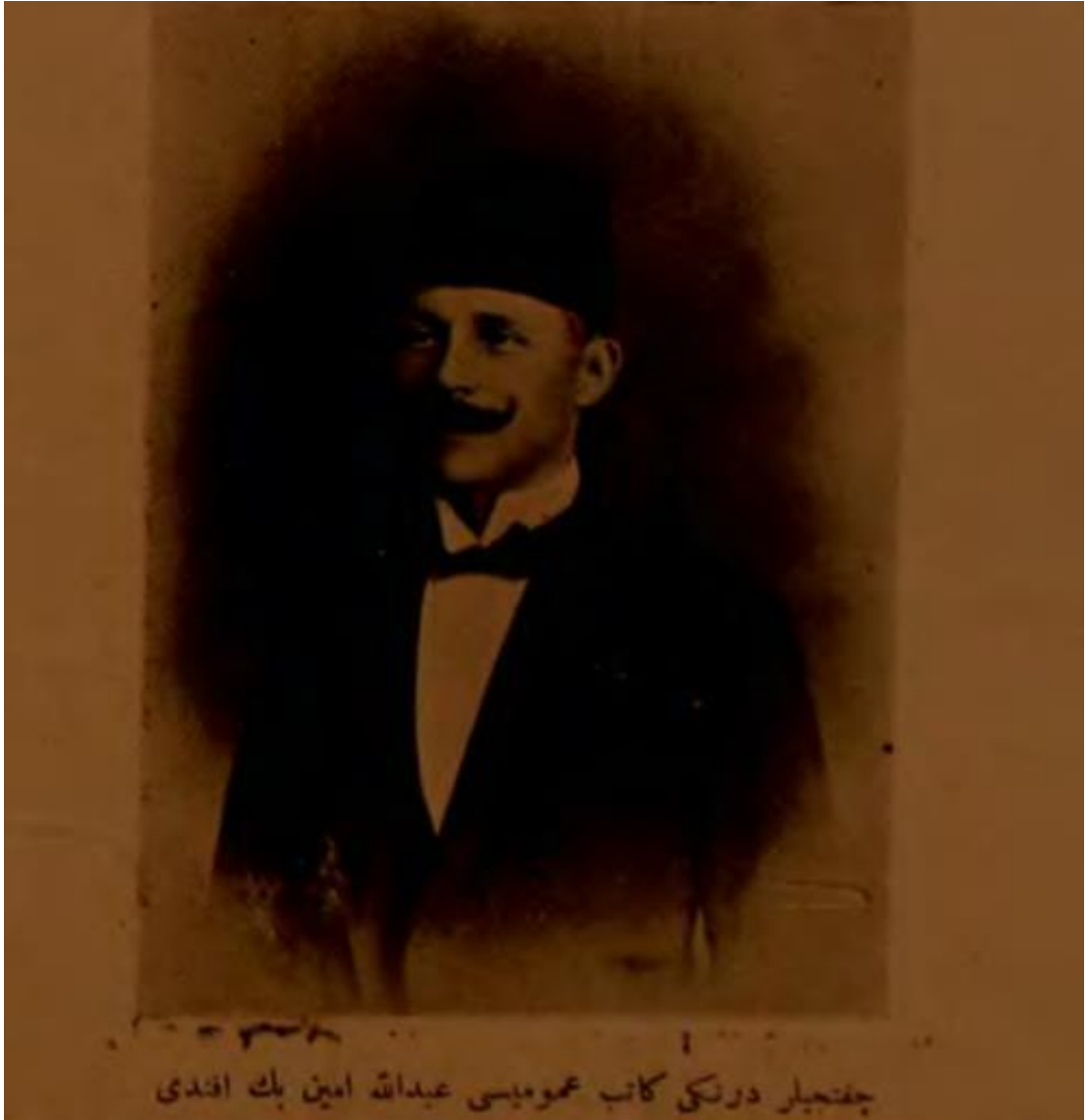
EK 16: İdare Heyet Azası Ziraat ve Ticaret Nazırı Ahmet Nesimi Bey *Çiftçiler Derneği Mecmuası, S. 1, s. 8.*

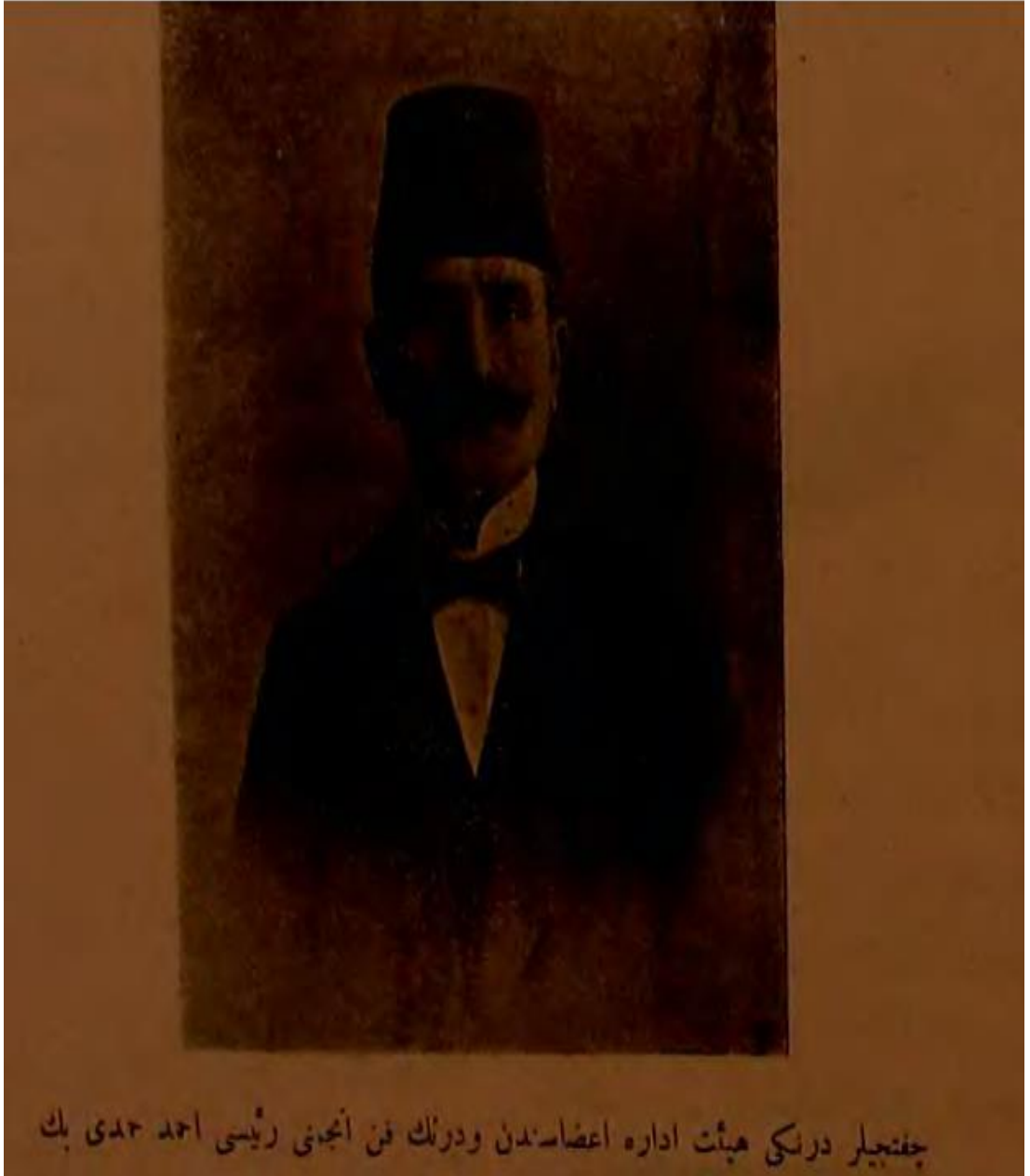
**EK 17: İdare Heyet Azası Dava Vekili Celal Derviş Bey Çiftçiler Derneği
Mecmuası, S. 7, s. 150-151.**

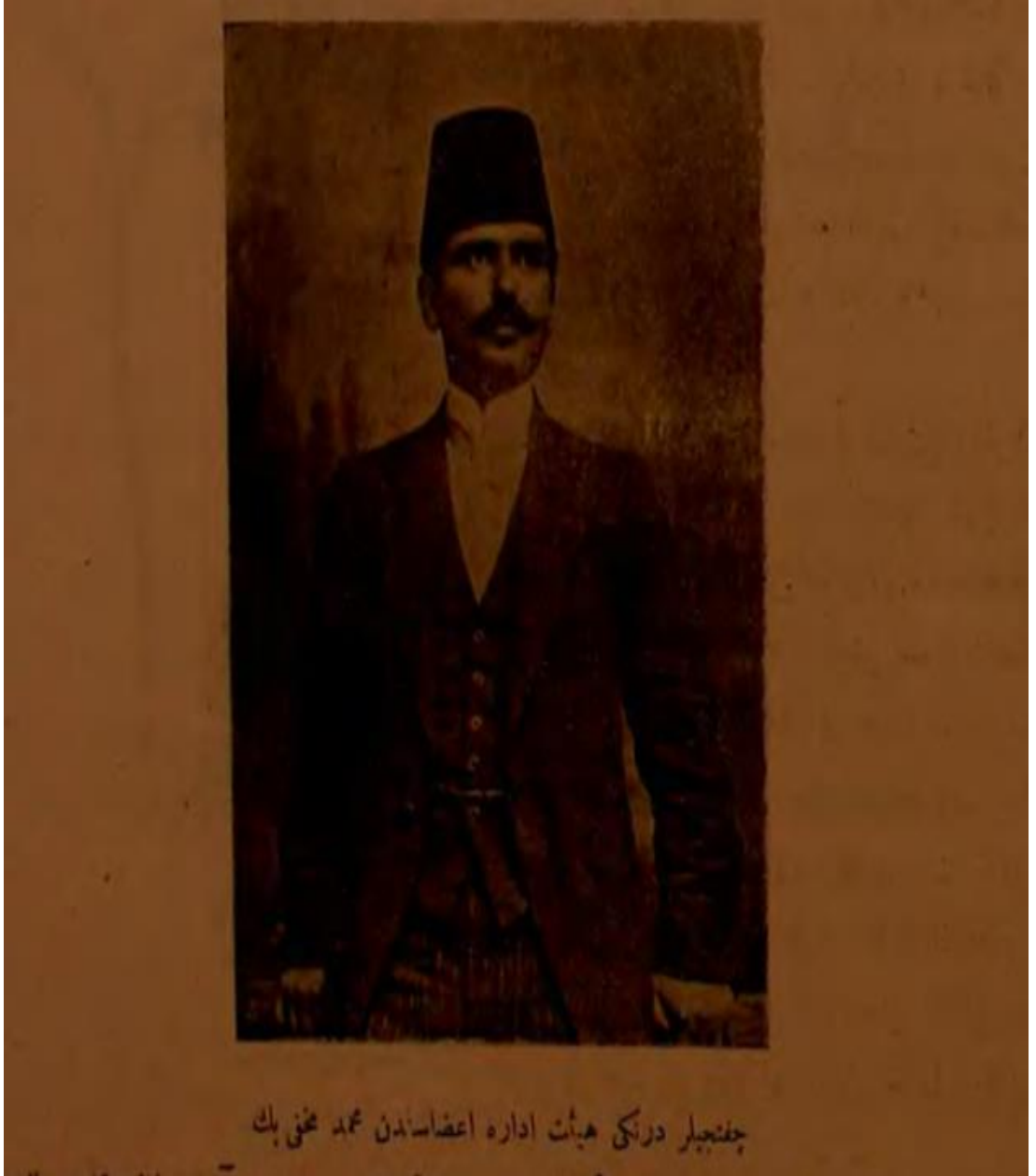
**EK 18: İdare Heyet Azası Kâtib-i Umumi Abdullah Emin Bey *Çiftçiler Derneği*
Mecmuası, S. 7, s. 150-151.**

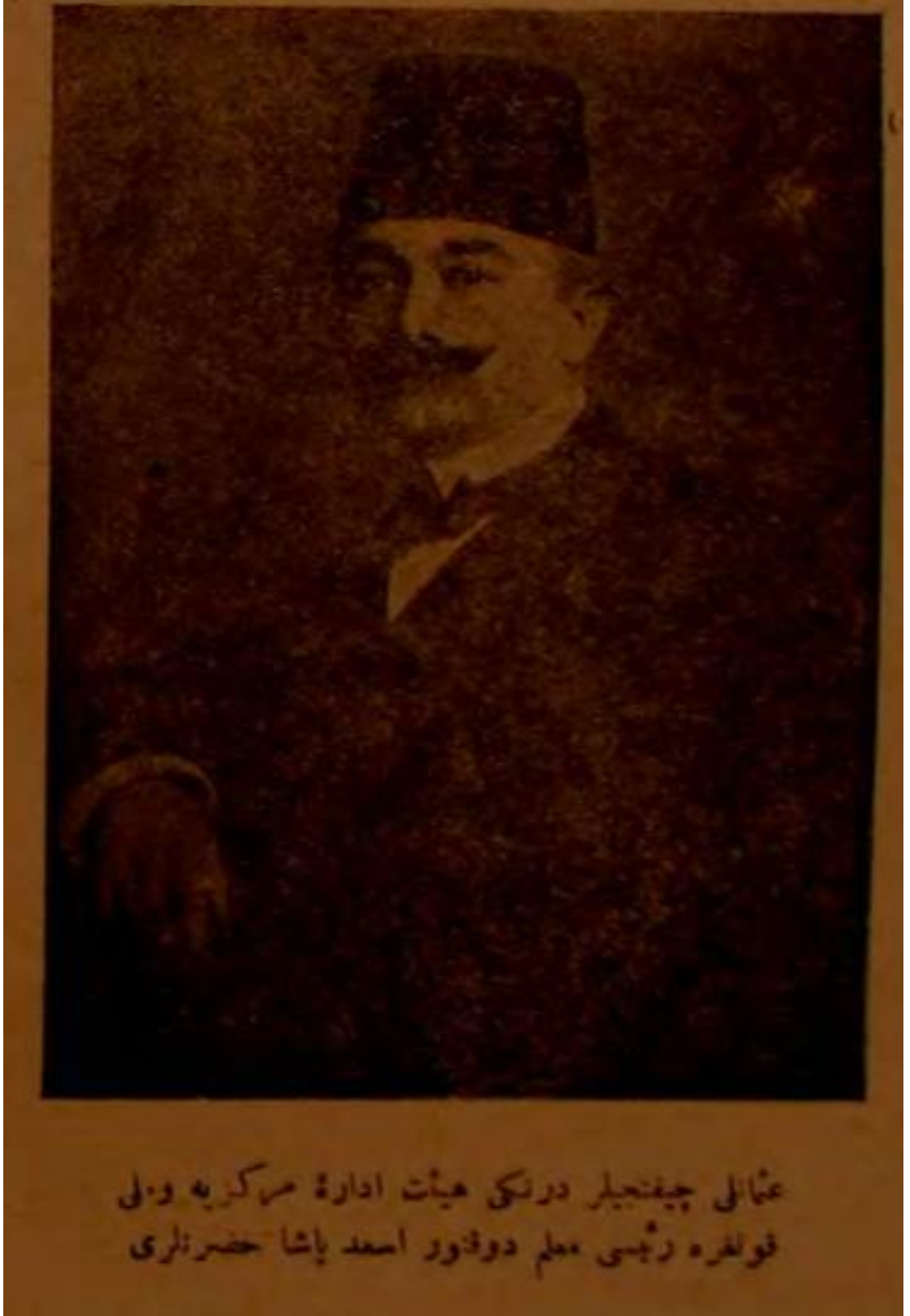
EK 19: İdare Heyet Azası İstanbul Vilayeti Ziraat Müdürü Ahmet Hamdi Bey
Çiftçiler Derneği Mecmuası, S. 7, s. 163.

EK 20: İdare Heyet Azası Orman Mekteb-i Alisi Müdürü Mehmet Vehfi Bey
Çiftçiler Derneği Mecmuası, S. 7, s. 167.

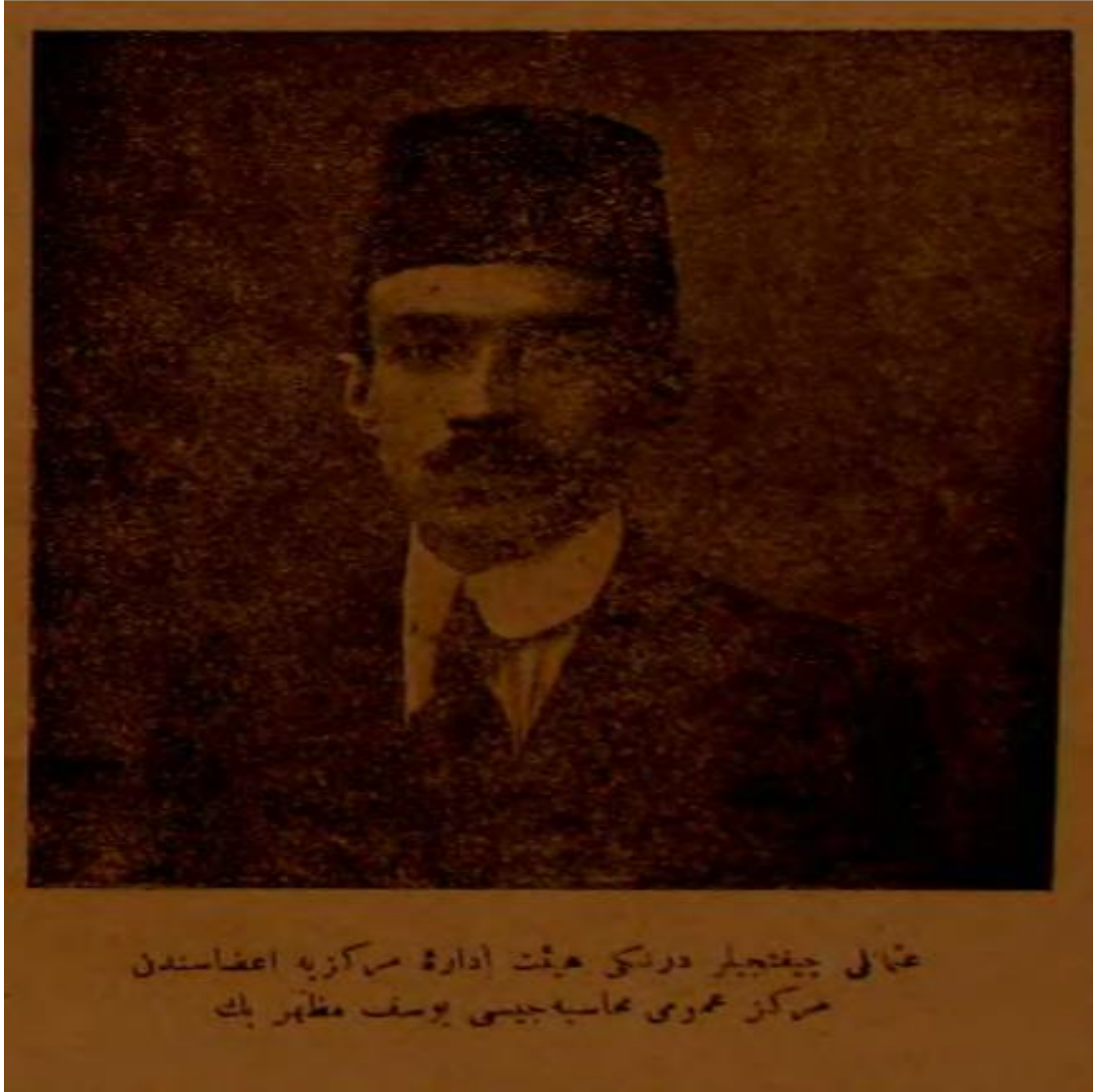
EK 21: İdare Heyet Azası Doktor Esat Işık *Çiftçiler Derneği Mecmuası*, S. 3, s. 414.

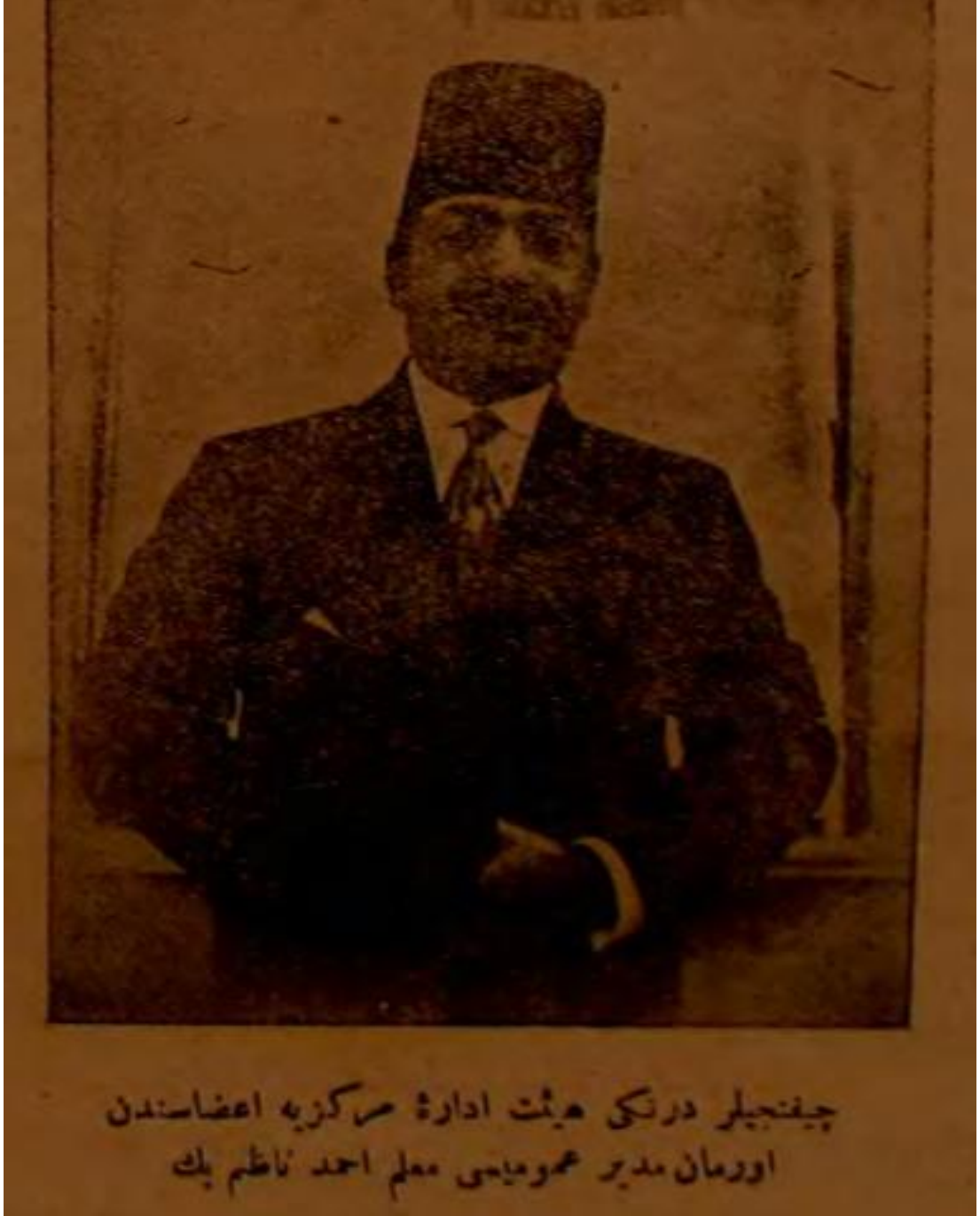
EK 22: İdare Heyet Azası Doktor Mustafa Hulusi Çiftçiler Derneği Mecmuası, S. 3,
s. 416.

EK 23: İdare Heyet Azası Gazeteci Yusuf Mazhar *Çiftçiler Derneği Mecmuası*, S. 3,
s. 418.

EK 24: İdare Heyet Azası Ahmet Nazım Bey *Çiftçiler Derneği Mecmuası*, S. 3, s. 422.

EK 25: Çiftçiler Derneği Mebuslarından ayrıca Ziraat ve Ticaret Gazetesi sahibi Salih Zeki Bey *Çiftçiler Derneği Mecmuası*, S. 3, s. 425.

EK 26: Heyet İdare Azalarından Ali Rıza Bey *Çiftçiler Derneği Mecmuası*, S. 3, s. 424.

**EK-27 Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın sorumlu müdürü Yunus Nadi Çiftçiler
Derneği Mecmuası, S.10, s. 144.**

EK-28 Çiftçiler Derneği Mecmuası'nın ilk sayısı. *Çiftçiler Derneği Mecmuası*,
S.1, s.1.

